

**2000'Lİ YILLARIN POLİTİK
İKLİMİNDE TÜRK SİNEMASI**

Çağrı YILMAZ

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2015

**2000'Lİ YILLARIN POLİTİK İKLİMİNDE
TÜRK SİNEMASI**

Çağrı YILMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sinema ve Televizyon Anabilim Dalı

Danışman: Yar. Doç. Dr. Canan ULUYAĞCI

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Eylül, 2015

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Çağrı YILMAZ'ın "2000'li Yılların Politik İkliminde Türk Sineması" başlıklı tezi **04 Eylül 2015** tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca toplanan **Sinema ve Televizyon** Anabilim Dalında, **yüksek lisans tezi** olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Yrd.Doç.Dr.Canan ULUYAĞCI

Üye : Doç.Dr.Yasemin ÖZGÜN

Üye : Yrd.Doç.Dr.Sevcan SÖNMEZ

Prof.Dr.Kemal YILDIRIM
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yüksek Lisans Tez Özü

2000'Lİ YILLARIN POLİTİK İKLİMİNDE TÜRK SİNEMASI

Çağrı YILMAZ

Sinema ve Televizyon Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül 2015

Danışman: Yar. Doç. Dr. Canan ULUYAĞCI

Bu çalışma, 2000'li yılların politik ikliminde Türkiye'de ortaya çıkan ekonomik, kültürel ve sosyal gelişmelerin, ideoloji bağlamında, Türk sinemasına nasıl yansıdığını ortaya koymaktadır. Buna göre, 2000'lerde uygulanan politikaların getirisi olarak Türk toplumunun deneyimlediği değişimlerin ve gelişmelerin söz konusu yıllarda üretilen filmler arasından seçilmiş Türk film örneklerinde ne şekilde karşılık bulduğuna odaklanılmıştır.

Yapılan alan çalışmaları ile 2000'li yıllar Türkiye iç politikasındaki erk çatışmaları Şerif Mardin'in ortaya koyduğu "merkez-çevre" kavramları ışığında açıklanmış, Fransız toplumbilimci Pierre Bourdieu'nün "alan" ve "sermaye" kavramları ile yaşanan gelişmeler tartışılmıştır. Çok sayıda filmin üretildiği 2000'lerde örnekleme alınan filmler, filmin yönetmenlerinin ilk filmleri olmasına bağlı olarak amaçlı örneklem yöntemiyle seçilmiştir. Bulgular ve Yorum kısmında ise örnekleme alınan *Çekmeköy Underground*, *Zerre*, *Babamın Sesi*, *Zenne ve Çoğunluk* filmlerinde Bourdieu'nün üç sermaye tipi olarak ortaya koyduğu "ekonomik", "kültürel" ve "sosyal" sermayeler ışığında, ideolojik ve sosyolojik eleştiri yöntemleri kullanılarak 2000'deki gelişmelerin izleri seçilen filmlerde aranmıştır.

Anahtar Kelimeler: İdeoloji, Merkez-Çevre, Alan, Sermaye, Türk sineması

Abstract

TURKISH CINEMA IN 2000'S POLITICAL ENVIRONMENT

Çağrı YILMAZ

Department of Cinema and Television

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, September 2015

Adviser: Asst. Prof. Dr. Canan ULUYAĞCI

This study presents how the emerging economic, cultural and social developments in 2000's political environment in Turkey reflect on 2000's Turkish cinema in the context of ideology. Accordingly, it is focused how changes and developments of 2000's policies experienced by the Turkish society correspond to Turkish film examples selected out of those made in the same years.

With the related field work, power conflict in the domestic politics of Turkey in 2000's is clarified referring to the concepts of "center" and "periphery" put forth by Şerif Mardin, and with French sociologist Pierre Bourdieu's concepts of "field" and "capital", current developments and affairs are discussed. Films selected out of a great number of films made in 2000's in Turkey are included into sampling by purposive sampling technique according to the fact that they should be directors' debut. In Findings and Comments, tracks of 2000's developments are kept through the films *Çekmeköy Underground*, *Zerre*, *Babamın Sesi*, *Zenne ve Çoğunluk* included into sampling applying to the ideological and sociological discourse analyses under the light of Bourdieu's three capital forms, "economic", "cultural" and "social".

Key Words: Ideology, Center-Periphery, Field, Capital, Turkish cinema

01/09/2015

Etik İlke ve Kurallara Uygunluk Beyannamesi

Bu tez çalışmasının bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumunda bilimsel etik ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve hiç bir şekilde intihal içermediğini beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Çağrı YILMAZ

İçindekiler

Sayfa

Jüri ve Enstitü Onayı.....	ii
Yüksek Lisans Tez Özü	iii
Abstract	iv
Etik İlke ve Kurallara Uygunluk Beyannamesi	v
Özgeçmiş	vi
Resimler ve Tablolar Listesi	xi
1. Giriş.....	1
1.1. Problem	1
1.2. Farklı Kavramsal Boyutlarıyla İdeoloji Tartışmaları.....	5
1.3. Merkez-Çevre Tartışmaları	13
1.3.1 1995 ve sonrası: çevreden merkeze doğru bir hareket ve merkezî müdahale.....	15
1.3.2 Çevreden merkeze doğru yeni bir hareket.....	16
1.3.3 Kemalist vesayetçi düşünce ve muhafazakâr düşünce ikiliği.....	18
1.3.4 2007 cumhurbaşkanlığı seçimi ve e-muhtıra tartışmaları	20
1.3.5 Cumhuriyet mitingleri	21
1.3.6 Anayasa Mahkemesi ve Adalet ve Kalkınma Partisi arasındaki çatışmalar	22
1.4. Bourdieu Sosyolojisine Öz Bir Giriş.....	24
1.4.1 Alan	25
1.4.1.1 İktidar alanı	26
1.5. Sermaye.....	28
1.5.1 Ekonomik (İktisadi) sermaye	29
1.5.1.1 Ekonomik sermayenin dönüşümü ve sermayenin el değiştirmesi varsayımı.....	31
1.5.2 Kültürel sermaye	35

1.5.2.1	Bir kültürel sermaye türü olarak “politik sermaye”: çevresel unsurlar merkeze taşınırken yeniden-üretilen söylemler ve pratikler ve tahakküm	36
1.5.2.2	Milliyetçiliğin yeniden tanımlanması tartışmaları	39
1.5.2.3	Yeni bir aidiyet alanı arayışı	40
1.5.3	Eğitimsel sermaye.....	41
1.5.4	Pierre Bourdieu'nün “Eril Tahakküm”ü.....	44
1.5.4.1	2000'ler Türkiye'sinde “ataerk”e genel bir bakış ve varolan ataerkil yapının pekiştirilmesi	51
1.5.5	Sosyal (Toplumsal) sermaye.....	59
1.5.5.1	Sosyal sermayenin bir tahakküm aracı olarak değerlendirilmesi....	60
1.5.5.2	Öteki(leştirilen)ler: sosyal sermaye'nin “öteki” boyutu	61
1.5.5.2.1.	Kürtler.....	62
1.5.5.2.2.	Aleviler	66
1.5.5.2.3.	LGBTİ (Lezbiyen, gey, biseksüel, trans, interseks)	68
1.5.5.2.4.	Ekonomik, kültürel ve sosyal sermayelerin kesişimi bağlamında Gezi Parkı olayları.....	70
1.6.	Amaç	73
1.7.	Önem	73
1.8.	Varsayımlar	74
1.9.	Sınırlılıklar	74
2.	Yöntem	76
3.	Bulgular ve Yorum	82
3.1.	2000'li Yıllar Türk Sineması'na Genel Bir Bakış	82
3.2.	Çekmeköy Underground	90
3.2.1	Filmin yapım bilgileri	90
3.2.2	Filmin özeti	90
3.2.3	Bourdieu'nün “ekonomik sermaye”si ışığında 2000'ler Türkiye'si ve Çekmeköy Underground	91
3.2.4	Bourdieu'nün “kültürel sermaye”si ışığında 2000'ler Türkiye'si ve Çekmeköy Underground	98

3.2.5	Bourdieu'nün "sosyal sermaye"si ışığında 2000'ler Türkiye'si ve Çekmeköy Underground	101
3.3.	Zerre	111
3.3.1	Filmin yapım bilgileri	111
3.3.2	Filmin özeti	111
3.3.3	Bourdieu'nün "ekonomik sermaye"si ışığında 2000'ler Türkiye'si ve Zerre.....	114
3.3.4	Bourdieu'nün "kültürel sermaye"si ışığında 2000'ler Türkiye'si ve Zerre.....	119
3.3.5	Bourdieu'nün "sosyal sermaye"si ışığında 2000'ler Türkiye'si ve Zerre.....	122
3.4.	Babamın Sesi.....	124
3.4.1	Filmin yapım bilgileri	124
3.4.2	Filmin özeti	125
3.4.3	Bourdieu'nün "ekonomik sermaye"si ışığında 2000'ler Türkiye'si ve Babamın Sesi.....	126
3.4.4	Bourdieu'nün "kültürel sermaye"si ışığında 2000'ler Türkiye'si ve Babamın Sesi	126
3.4.5	Bourdieu'nün "sosyal sermaye"si ışığında 2000'ler Türkiye'si ve Babamın Sesi	136
3.5.	Çoğunluk	139
3.5.1	Filmin yapım bilgileri	139
3.5.2	Filmin özeti	139
3.5.3	Bourdieu'nün "ekonomik sermaye"si ışığında 2000'ler Türkiye'si ve Çoğunluk	140
3.5.4	Bourdieu'nün "kültürel sermaye"si ışığında 2000'ler Türkiye'si ve Çoğunluk.....	143
3.5.5	Bourdieu'nün "sosyal sermaye"si ışığında 2000'ler Türkiye'si ve Çoğunluk.....	161
3.6.	Zenne	166
3.6.1	Filmin yapım bilgileri	166
3.6.2	Filmin özeti	166

3.6.3	Bourdieu'nün ekonomik sermayesi ışığında 2000'ler Türkiye'si ve Zenne.....	169
3.6.4	Bourdieu'nün kültürel sermayesi ışığında 2000'ler Türkiye'si ve Zenne.....	170
3.6.5	Bourdieu'nün sosyal sermayesi ışığında 2000'ler Türkiye'si ve Zenne.....	179
4.	Sonuç ve Öneriler	181
4.1.	Sonuç	181
4.2.	Öneriler	188
	Kaynakça	190

Resimler ve Tablolar Listesi

Sayfa

Resim 1. Cemal, nam-ı diğer Küllü Harap, hapisten çıkar; artık her yer taş yığındır.	92
Resim 2. Tarık ve Berfin. Etrafı tel örgülerle çevrilmiş olan kentsel dönüşüm sürecinin ürünleri yeni binalar.	93
Resim 3. Lüks sitelerde yaşayanlar için güvenlik önlemler: dikenli tel örgüler	93
Resim 4. Mobese kameralar ve kent güvenliği.	94
Resim 5. Tarık ve annesi Havva.	97
Resim 6. İsmail, Cemal ve Ferhat. Berber sahnesi.	99
Resim 7. Ferhat ve yüzüne ağda yaptıran bir genç. Berber sahnesi.	99
Resim 8. Tarık, Ferhat ve Ayça.	101
Resim 9. Ferhat, Ayça ve Tarık.	101
Resim 10. Tarık, Ferhat ve Ayça.	103
Resim 11. Tarık.	104
Resim 12. Tarık. Duvar Yazıları-1.	105
Resim 13. Tarık'ın Berfin'e son ayrılık sözü: "Biz de sensiz hayal oluruz". Duvar Yazıları-2.	105
Resim 14. Polis Tarık'ın üstünü arar.	106
Resim 15. Ferhat, İsmail, Saffet ve Tarık.	107
Resim 16. Leyla.	107
Resim 17. Tarık'ın bardan kovulduğu sahne.	110
Resim 18. Güvenlik görevlisi, Tarık, Ferhat ve Ayça.	110
Resim 19. Remzi'nin icat ettiği kapı kilidi.	112
Resim 20. Zeynep'in uyumaya hazırlanırken gördüğü fare.	113
Resim 21. Fare gören Zeynep ürkmüş bir şekilde fareyi kontrol ederken... 113	113

Resim 22. Zeynep leğende çamaşır yıkarken.	116
Resim 23. Zeynep kızı Gülçin'i çamaşır yıkadığı leğende yıkarken.....	117
Resim 24. Kızı ve annesi uyurken Zeynep koku kesesi yapıyor.....	117
Resim 25. Zeynep ibadet sonrası koku kesesi satarken.	118
Resim 26. Kentsel dönüşüm sürecindeki Tarlabası'ndan bir görüntü; Zeynep arkada planda yürürken görülüyor.	119
Resim 27. Zeynep Kudret'in ofisine girerken dikkat çeken duvara asılmış Türk bayrağı.....	120
Resim 28. Zeynep ve Kudret. Zeynep kan vermeyi kabul ettiğini söylerken.	121
Resim 29. Remzi.	123
Resim 30. Zeynep, Seniha, amir ve ustabaşı Mümtaz ile içki sofrasında. Arka planda muşambalar ile çevrilmiş, loş ışıklı bölmede görülen silüetler ile işçi kadın ile ustabaşı arasında geçecek olan cinsel ilişkiye gönderme yapılmakta.	124
Resim 31. Dönemin Cumhuriyet gazetesi. Maraş Olayları sırasında basında çıkan haberlere bir örnek. "Maraş", "katliam" gibi seçilebilen –betimleyici– sözcükler olaylara ve olaylar sırasında yaşananlara gönderme yapıyor.	130
Resim 32. Dönemin Günaydın gazetesi. Maraş Olayları sırasında basında çıkan haberlere bir örnek. Ölü sayısı ile ilgili verilen bilgi, Türkiye'nin göz göre göre bölündüğü varsayımı dikkat çekici.	131
Resim 33. Maraş Olayları'nın yaşandığı dönemden bir adı belirtilmeyen bir gazete haberi. Alevilere yönelik saldırıların ne amaçla yapıldığına ilişkin döneme ait bir bilgi sunulmakta.	133
Resim 34. Mehmet'in okuluna yaptığı ziyaret. Cumhuriyet Türkiye'si ideolojisinin vazgeçilmez öğeleri: okul, Türk bayrağı, Türkiye haritası, tahta, sıralar ve masalar.	133

Resim 35. Base Hasan'dan geldiğine inandığı telefonlara yanıtlar verir, serzenişte bulunur.	137
Resim 36. "Müteahhit" Kemal Öztuna, bir grup iş adamı ile birlikte. "... bir hafta 15 gün içerisinde, en fazla 20 gün içerisinde hafriyata başlarız, çamların alayını...". sesleri duyuluyor. Gezi Parkı Olayları'nda kitlelerin kendilerine danışılmadan kamusal alanın kullanımına, ardıl olarak gelişen rant ve kentsel dönüşüm nedeniyle doğanın yok edilmesine yapılan itirazları hatırlatan bir sahne.	140
Resim 37. Mertkan, Gül'ün hediye ettiği kitabı incelerken 1.	141
Resim 38. Mertkan, Gül'ün hediye ettiği kitabı incelerken 2.	142
Resim 39. Eril şiddete bir örnek: Kemal, yanlış yere park ettiği için komşusuna ait olan aracın yan aynasını kırar.	146
Resim 40. Mertkan'ın Gül'ün evine ilk kez gittiği sahne.	148
Resim 41. Mertkan ve Necmi.	153
Resim 42. Mertkan ve Kemal cuma namazı kılmak için camide.	154
Resim 43. Kızgın taksi şoförü.	155
Resim 44. Mertkan, taksi şoförüne öfkeyle bakıyor.	155
Resim 45. Kemal, taksi şoförüyle tartışıyor.	156
Resim 46. Kemal ve mağdur taksi şoförü.	157
Resim 47. Kemal, alkollü araç kullandığı ve kaza yaptığı için Mertkan'a fiziksel şiddet uyguluyor.	157
Resim 48. Kemal ve torunu.	159
Resim 49. Mertkan'ın çözüldüğü an.	160
Resim 50. Kemal Gül'ün Van'lı olduğunu öğrenir.	162
Resim 51. Mertkan inşaatı ziyaret ettiği sırada çalışan ve Kürtçe konuştukları duyulan işçiler.	165
Resim 52. Asker vedası.	170

Resim 53. Kezban'ın eşi Mustafa ile tartışırken.	173
Resim 54. Kezban'ın Mustafa'ya tokat attığı sahne.	174
Resim 55. Can'ın devletin güvenlik kurumlarıyla ilk "dans"ı.	179
Resim 56. Can'ın ve Ahmet'in askerlik şubesinde sırada beklemekte olduğu sahne. Can'ın giymiş olduğu asker kostümünü rengarenk bir şekilde süslemesi, "erkeklik" ve "askerlik" taşlaması olması nedeniyle ataerk'e bir başkaldırı.	180
Tablo 1. Filmlerde Karşılaşılan Temsiller ve Temalar	184

1. Giriş

1.1. Problem

Sanatın ana işlevi, bireyi ve bireyin oluşturduğu kolektif yapıları, bu yapılar arası ilişkileri ekonomik, kültürel, sosyal vb. çoklu boyutlarda ele almaktır. Sinema da bireye, topluma, bir topluma ait yaşayış ve düşünüş biçimlerine, kültürel değerlere, gelişmelere ve dönüşümlere, kısacası “toplumsal olan” a ayna tutan bir sanat dalı olarak düşünülmektedir. Adanır’a (2003: 60) göre “... filmin önemli işlevlerinden biri, gösterdikleri aracılığıyla göstermediklerini aktarmaktır”. Sinemanın toplum, toplumsal olgular ve değişimlerle ilgili işlevi üzerinde duran Zizek (2011: 15)

Bir film asla “yalnızca bir film” ya da bizi eğlendirmeyi ve dolayısıyla dikkatimizi dağıtarak bizi asıl sorunlardan ve toplumsal gerçekliğimiz içindeki mücadelelerimizden uzaklaştırmayı amaçlayan hafif bir kurgu değildir. Filmler yalan söylerken bile toplumsal yapımızın can evindeki yalanı anlatırlar. tümceleriyle sinemanın ve film yapıtlarının “toplumsal” olanla ilişkisini vurgularken, filmlerin yalnızca bir eğlence aracı olmadığını, aynı zamanda topluma ve toplumsal değişimlere, dönüşümlere ve hareketlere ışık tutan bir araç olduğunu da imlemiş olur. Adanır (2003: 154) “sinema hiç kuşkusuz “gerçeğe benzerlik” ve “analoji” üstüne kurulabilen bir sanattır.” ifadesiyle toplumda farklı dinamiklere bağlı olarak meydana gelen değişimlerin, dönüşümlerin ve gelişmelerin sinemaya yansımalarına ve gerçek ile sinema arasındaki bağıntısallığa atıfta bulunmaktadır. “Toplumsal düzen, günlük hayatın cevherini ve biçimini belirleyen söylemlerden oluşur” (2010: 34) görüşünü savunan Ryan ve Kellner, “sinemada işlerlik gösteren temsillerle toplumsal hayatın yapısını ve biçimini belirleyen temsiller arasındaki bağlantılar” a dikkat çekmektedir.

Filmler toplumsal yaşamın söylemlerini (biçim, figür ve temsillerini) şifreleyerek sinemasal anlatılar biçiminde aktarırlar (Ryan ve Kellner, 2010: 35). Ryan ve Kellner'in söz ettiği "söylemlerin şifrenmesi" topluma ilişkin olguların yer yer bilinçdışı bir biçimde açıklanması noktasında sinemanın işlevine bir gönderme yapmaktadır. Diken ve Bagge (2011: 24) bu "bilinçdışı"lığı şu şekilde açıklamaktadır:

Bir bakıma sinema, bir tür toplumsal bilinçdışı işlevi görür: Toplumsal incelemenin nesnesini yorumlar, türetir, yerinden eder ve eğip büker. Sinema yalnızca toplum üzerine bir fikir sunmaz, resmettiği toplumun ayrılmaz bir parçasıdır. ... Bu bakımdan sinema çoğu zaman, değişen toplumsal biçimlerle yapılan bir deney niteliği taşır.

Bu noktada sinemanın, toplumdan bağımsız bir bilinç olduğu görüşü, onun toplumdan ve toplumsal olandan ayrık olduğu anlamına gelmemektedir. Sinema, tıpkı dışarıdan bakan bir göz gibidir; topluma ait olan her şey onun merceği altındadır. Bu nedenle, "sinema hem temsil eder hem de gösterir. "Gerçeği, gerçek dışı olanı, bugünü, gerçek yaşamı, hafızayı ve rüyayı aynı müşterek zihinsel düzeyde" yeniden birleştirir" (Morin, 2005'ten aktaran Diken ve Bagge, 2011, s. 28).

Sinemanın toplumsal olanla ilişkisi, toplumsal söylemlerin ve eylemlerin altında yatan farklı ideolojik örüntüleri de gün yüzüne çıkarma eğilimindedir. İdeolojinin içerdiği politik anlamlarla, amaçlarla ve yönelimlerle yakından ilgilenen sinema, kitlelere içinde yaşadıkları toplumlardaki gelişmelerin kodaçımalarını sunabilmektedir. Film anlatıları ve imgeleri okuma pratikleri aracılığıyla iyi kötü ideolojik bir alana aktarılabilir ve bu şekilde işlevi dönüştürülerek eleştirel bir amaca hizmet eder hale gelebilir (Lapsley ve Westlake 2006'dan aktaran Diken ve Bagge, 2011, s. 26). Diken ve Bagge'ye (2011:

25) göre "... kültürel bir ürün olan filmin bir belirleyici toplumsal etkenler "ağı" içinde konumlandırılabilmesi ..." varsayımından yola çıkılarak "filmlerin politik anlamlarını daha çok içerdikleri tezlerde, kullanılan somut temsil stratejilerinde ve yarattıkları muhtemel etkilerde aramak gerek"mektedir (Ryan ve Kellner, 2010: 19). Bu nedenle, "... filme daha kapsamlı bir alanda yer alan bir eser olarak; ekonomik, toplumsal, siyasi, vb. ilişki içinde bulunan sanat alanındaki toplumsal yapıların ve mücadelelerin gerektirdiği" (Bourdieu 1992'den aktaran Diken ve Bagge, 2011, s. 25) bir bakış açısı ile yaklaşmak gerekmektedir.

Bir boyutuyla bu çoklu bakış açısı, bir filmin altında yatan ideolojik imaların anlaşılabilmesini mümkün kılmaktadır. Çünkü "sinema, günümüzde, bu tür politik mücadelelerin yürütülmesi açısından özel önem taşıyan bir kültürel temsil arenası oluşturur (Ryan ve Kellner, 2010: 37). Diğer bir boyutuyla ise,

... iktidar sahibi bireylerin diğer insanları tahakküm altına alması ve sömürmesine izin veren bir toplumsal sistemin, bu bireylerin iktidarını perçinleyici kültürel temsiller tarafından sömürülen kaygı ve korkuların gerçek sorumlusu olduğunun ortaya konması şarttır (Ryan ve Kellner, 2010: 448).

Bir "zihniyetin iktidarı" nı "tutucu" (2003: 6) olarak niteleyen Adanır'ın görüşüne ek olarak "... kültürün politik anlamı[nın], dönüştürülebilir, inşa edilebilir ve belirlenimsiz ..." (Ryan ve Kellner, 2010: 450) olduğu savı, belli bir zümrenin zihniyetinin kültür üzerinde ekonomik, sosyal ve politik alanları şekillendirebileceği, sahip olduğu iktidar aracılığıyla diğer gruplar üzerinde tahakküm kurabileceği yorumunu da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda söylenebilir ki "ideolojiler içerik açısından farklıdır, ama biçim olarak (genel

anlamda ideoloji) daima toplumsal gerçeğin ayrılmaz bir parçasıdır” (Althusser vd. 1984’den aktaran Diken ve Bagge, 2011, s. 30).

Yürütülen bu tartışmaların ışığında bu çalışmanın probleminin Türkiye’de 2000’li yıllarda üretilen filmlerin 2000’lerin ekonomik, sosyal ve kültürel değişimlerin yaşanmakta olduğu bir politik iklimden bağımsız okunamayacağı üzerinde temellenmektedir. Kuşkusuz ki Türk sineması da her dönem olduğu gibi toplumda varolan değişimlere uzak kalmamıştır. 2000’li yıllar Türkiye açısından önemli ekonomik, kültürel ve sosyal değişimlerin yaşandığı bir dönem olarak sinemada karşılığını bulmuştur. Bu yıllarda yoğun bir biçimde yaşandığı varsayılan toplumsal değişimlerin izleri, yine aynı dönemde üretilen filmler arasından seçilmiş örneklerde aranacaktır. Yapılan bu çalışma bu değişimlerin sinemaya nasıl yansıdığını araştırmayı amaçlamaktadır.

2000’li yılların politik ikliminde ortaya çıkan ekonomik, sosyal ve kültürel değişimleri ve dönüşümleri ve bunların Türk sinemasına nasıl yansıdığını anlayabilmek için çalışmanın,

İlk bölümünde, ideoloji tartışmaları ışığında 2000’li yılların siyasi eyleyicileri arasındaki erk mücadelesi sürecinde yaşananlar kısaca açıklanacak, Fransız toplumbilimci Pierre Bourdieu’nün “alan” ve “sermaye” kavramlarına değinilerek yaşanmakta olduğu varsayılan değişimlerin ekonomik, kültürel ve sosyal boyutları ele alınacak,

İkinci bölümünde araştırma modeli, evreni ve örneklemini tanıtılacak,

Üçüncü ve son bölümünde, 2000’li yıllarda Türk Sineması ile ilgili genel bir değerlendirme yapılacak, incelenecek olan filmlerde ikinci bölümde tartışılan konular bağlamında 2000’li yıllar Türkiye’inde yaşanan ekonomik, kültürel ve sosyal değişimlerin izleri aranacak, yine bu yıllarda üretilen filmlerin 2000’li yılların ideolojik söylem ve eylemlerinden bağımsız okunamayacağı görüşüne dayanarak filmlerle ilgili bulgular toplanacak ve yorumlanacaktır.

Çalışmada kitaplardan, gazete haberlerinden, güncel ve süreli yayınlardan (dergiler) ve makalelerden faydalanılacaktır. Kaynak çeşitliliği, çalışmanın daha nesnel bir biçimde yürütülebilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle güncel ve farklı bakış açıları sağlayan kaynakların seçimi öncül bir gerekçedir; kaynakçayı oluşturan eserlerin üreticilerinin kişisel bakış açıları, siyasi duruşları ya da ideolojik tutumları bu çalışmanın oluşturulmasında etken değildir.

Çalışma kapsamında adı geçen kurum, kuruluşlar ya da siyasi partiler tam adları ile belirtilecektir. Kaynak gösterilen eserlerde, söz konusu kurum, kuruluş ya da siyasi parti adlarının farklı kısaltmalarla yazılmış olması bu çalışma için bağlayıcı bir unsur değildir.

1.2. Farklı Kavramsal Boyutlarıyla İdeoloji Tartışmaları

Bir terim olarak “ideoloji”, sözcüğün keşfedildiği tarihten günümüze, pek çok farklı düşünür tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Eagleton (2011: 17), ideoloji teriminin “tek ve yeterli bir tanımını”n yapılamamasını “ideoloji teriminin kullanışlı, ama birbiriyle bağdaşmaz nitelikte olan birçok anlamı olmasından kaynaklan”dığını ifade etmektedir. Aydınlanma düşünürlerinden Antoine Destutt de Tracy, ideoloji kavramını ilk kullanan filozof olarak düşünce tarihine geçmiştir (Atamtürk, 2007: 3). Tracy ideoloji kavramını bilinçli düşünce ve fikirlerin kaynaklarını açığa çıkarmak amacıyla fikirler bilimini (idea-oloji) ifade etmek için kullanmıştır (Sucu, 2012: 31). Fransızca kökenli “idéologie” kelimesinden türeyen terim, Türk Dil Kurumu tarafından

siyasal veya toplumsal bir öğretiyi oluşturan, bir hükümetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, dini, moral, estetik düşünceler bütünü (“Güncel Türkçe Sözlük”e atıfla).

Terimin yaratıcısı Destutt de Tracy'ye göre ideoloji, "ideler bilimi" dir, ideleri (geniş anlamıyla bilinç olaylarını), idelerin niteliklerini, yasalarını, gösterdikleri anlamlarla bağlantılarını ve kökenlerini inceler. 2. (Küçültücü anlamda) Gerçekliği olmayan, soyut düşüncelere dayanan kuram. 3. Kendine özgü verilere dayanarak geliştiğini sanan, gerçekte ise toplumsal ve ekonomik olayların dile gelişi olan, ancak bunun bilincinde olmayan, hiç değilse bu toplumsal olayların kendisini belirlediğini hesaba katmayan kuramsal düşünce. Bu anlam özellikle Marksçılarda çok kullanılır; onların diliyle, bir çağın, bir toplumun düşünceler (ideler) dünyası, bilinç yapısı toplumsal-ekonomik ilişkilerin ürünüdür, idelerle ilgili üstyapısıdır ("Felsefe Terimleri Sözlüğü"ne, 1975 atıfla). (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5524f72e39d286.89762444)

olarak tanımlanmıştır. Aşağıda yürütülecek tartışmada düşünce tarihinin önemli düşünürlerinin ideoloji terimine olan yaklaşımları ele alınacaktır.

Marx'a göre ideoloji gerçeklik hakkında bir yanılsama değil, onun bilinç düzeyindeki bir görünümü, maddi koşulların bir yansımasıdır (Sucu, 2012: 32). Marx'ın ideoloji yaklaşımı, maddi güce egemen olan sınıfın, aynı zamanda egemen yönetici sınıf olduğu fikri üzerine temellenmektedir ve onun ideoloji tanımında sınıfsal düzen büyük önem taşımaktadır. Işık (2011: 151-152), Marx'ın ideoloji tanımını öz ve açıklayıcı bir biçimde şu sözlerle ifade eder:

İdeoloji kavramına karşı eleştirel bir tutum takınan Marx, ideoloji ile egemen burjuva sınıfı arasında doğrudan bir bağ kurar. Ona göre, ideolojik düşünceler sınıf hâkimiyetinin bir sonucu ve aynı zamanda ifadesidir; yönetici sınıfların düşünceleri tarihin her döneminde egemen düşünceler olmuştur. Diğer bir deyişle,

toplumdaki egemen yönetici toplumsal sınıf, aynı zamanda toplumdaki egemen düşünsel güçtür. Maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf, zihinsel üretim araçlarına da sahiptir. Bu nedenle “Egemen düşünceler, egemen maddi ilişkilerin fikirsel ifadesinden başka bir şey değildir, egemen düşünceler, fikirler biçiminde kavranan maddi, egemen ilişkilerdir, flu halde bir sınıfı egemen sınıf yapan ilişkilerin ifadesidir. ... Yani belirli bir dönemde toplumsal yaşama hâkim olan fikirler/ideolojiler, sınıf egemenliğinin ifadesinden başka bir şey değildir.

Bu durumda ideoloji, baskıya tabi tuttuğu işçi sınıfına maruz kaldıkları sömürü ve eşitsizlik koşullarını yine söz konusu alt sınıflara doğal ve meşru gösteren, sınıf sisteminin ve eşitsizliğinin devamının sağlamak için hâkim burjuva sınıfı tarafından oluşturulan kapitalist düzende siyasal iktidarı meşrulaştırmaya yarayan, düşünce ve değerler sistemidir. İşçi sınıfı yanlış bilinç içinde tutulduğundan doğru karar veremez ve kendi aleyhine işleyen bir toplumsal ve ekonomik sistemi omuzlar, ona destek verir. ... İdeolojik yapıların (din, siyaset, hukuk, sanat, metafizik) maddi koşulların yansıması ile oluştuğunu vurgulayan Marx’a göre ideoloji gerçekliğin bilinç düzeyindeki izi, yanlış görünümü, yansıması, özetle yanlış bilinçtir.

Althusser (2014) *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* kitabında ele aldığı ideoloji sorunsalını açıklarken ideolojiyi “yapının özne üzerindeki etkisi” olarak tanımlamaktadır. İdeolojiyi soyut değil, somut olarak niteleyen Althusser’e göre bireylere doğallaştırılmış bir yolla iktidar kavramının meşruiyeti aşılansak onların yaşadıkları sisteme uyumlu hale getirilmesi sağlanır. Bu uyumu sağlamak için Althusser, ideolojinin okul, aile, kilise, mahkeme vs. kurumsal

sürdürücüleri olarak “Devletin İdeolojik Aygıtları”nı, hükümet, ordu, polis, mahkeme, hapisane vs. doğrudan tahakküme yönelmiş yapıları ile de “Devletin Baskı Aygıtları”nı ortaya koyar. Bu aygıtlar aracılığıyla birey, kurumsallaşarak somutlaşmış ve aynı zamanda doğallaştırılarak meşrulaştırılmış, “ideoloji”yi yaşamının her alanında tecrübe eder. İdeoloji, devletin ideolojik aygıtları ile özne üzerinde bilinç-dışı bir egemenlik kurarak bireysel ve toplumsal yaşamı kurgular ve özneyi (birey), bu düzenin kabulüne “çağırır” (interpellation-çağırma).

Gramsci (2014) ise ideolojiyi bir tür “mücadele alanı” olarak nitelendirmektedir. Bu mücadele alanında insanlar, içinde buldukları şartların farkına vararak örgütlü bir biçimde hareket edecektir. Gramsci’ye göre ideoloji ile hegemonya kavramları birbirleriyle yakın ilişki içindedirler ve ideoloji, hegemonya oluşturmak amacıyla kullanılan bir “araç” gibidir. Gramsci’ye göre hegemonya; eğitim, kilise, politik partiler, sendikalar, vb. gibi rızanın kaynağını oluşturan özel kurumlara özerklik alanı tanıyan, dayanıklı ve bağımsız sivil topluma dayanmaktadır (Demir, 2014). Hegemonya, en iyi, rızanın örgütlenmesi olarak anlaşılır. Bağımlı bilinç biçimlerinin şiddet ya da zora başvurulmadan inşa edildiği süreçtir (Barrett, 1996: 65). Gramsci’nin “ideoloji”si, burjuvazinin olduğu kadar işçi sınıfının da çıkarlarına da hizmet edebileceği yönündedir. Buna göre, işçi sınıfının yaratacağı bir “karşı hegemonya” ile birlikte burjuvaziye karşı durulabilir, sınıfsal yapılanma farkındalığı kazanılarak bu alan içerisinde mücadele edilebilir.

İdeoloji teriminin üç önemli yorumlayıcısı olarak Marx, Althusser ve Gramsci’nin ideoloji tanımları arasındaki farklılıklara dikkat çeken Fiske’in (2003: 221-227) aktarımıyla Marx ideolojiyi, yönetici sınıfın fikirlerinin toplumda doğal ve normal görülmesini sağlayan bir araç olarak tanımlamaktadır. Marx’ın ideoloji anlayışında, alt (işçi) sınıf, kendi toplumsal deneyimlerini, ilişkilerini ve kendilerini, kendilerine ait olmayan; ekonomik, siyasal ve toplumsal güçleri

kendi ellerinde bulunduran üst sınıfın fikirleri aracılığıyla ifade etmektedir. Bu durum alt sınıfı “yanlış bilinç”e sürüklemektedir; insanların kim oldukları, toplumla nasıl ilişkilendirildikleri ve toplumsal deneyimlerini nasıl anlamlandırdıkları konusundaki bilinçleri, doğa ya da biyoloji tarafından değil toplum tarafından üretilmektedir.

Althusser’in ideoloji tanımında ise bir sınıfın diğerine kabul ettirdiği bir fikirler dizgesinden çok, tüm sınıfların katıldığı süregiden ve her yana yayılmış pratikler dizgesini içeren bir sürece katılım rastlanmaktadır. Sınıflar, dışarıdan değil içeriden gelen bir müdahale ile bu işleyişe; Althusser’in devletin ideolojik aygıtları olarak tanımladığı araçlar yoluyla bilinç-dışı ve gönüllü bir rıza ile katılmaktadırlar. Althusser’in ortaya koyduğu “çağırma” ya da “seslenme” pratiği ile iletişim eylemi içerisinde toplumsal bir ilişki içine yerleştirilmektedir. Bu iletişime verilen yanıt doğrultusunda kişi, kendi toplumsal ve ideolojik inşasına katılmaktadır; böylelikle, ideoloji hayatın her alanına egemen olmaktadır ve kaçınılmazdır.

Marksist kuramcılardan Gramsci, ideoloji tartışma alanına “hegemonya” terimini kazandırmıştır. Hegemonya, çoğunluğun kendisini ikincil konuma koyan sisteme rızasının sürekli biçimde kazanılmasını ve yeniden kazanılmasını içermektedir. Marx ve Althusser’den farklı olarak Gramsci “direnc” ve “istikrarsızlık” kavramları üzerinde durmaktadır. Başat ideolojinin bireyler üstünde hegemonya kurarak rıza üretimini sağlama çabası aracılığıyla, ilerletmeye çalıştığı toplumsal düzene karşı çıkışlar “direnc”, bu dirençlerin kırılabilir ancak tümüyle yok edilemez olmaları nedeniyle hegemonyanın zaferi ve kazandığı rıza ise Gramsci tarafından “istikrarsız” olarak nitelendirilmektedir. Ek olarak, yönetici sınıfın fikirlerinin “ortak duyu” inşası sonucu geniş çapta kabul edilmesi, ideolojik hedeflerin gerçekleşmesine yardımcı olmakta, bu ideolojik işleyişi doğallaştırarak gizlemektedir.

Fiske (2003: 212), Raymond Williams'ın (1977) ideoloji kavramını üç temel şekilde kullandığını aktarmaktadır:

1. Belirli bir sınıf ya da gruba özgü inançlar sistemi.
2. Doğru ya da bilimsel bilgiyle çelişebilecek aldatıcı inançlar sistemi, yanlış fikirler ya da yanlış bilinç.
3. Anlam ve fikir üretiminin genel süreci.

Williams'ın tanımlarını açıklarken Fiske (2003: 212-213), ilk tanımın tutuma vurgu yapan "psikolojik" boyutuna, ikinci tanımın yönetici sınıfın, "işçi sınıfı üzerinde kurduğu tahakküm" boyutuna, son tanımın ise (Barthes'ın mitler ve yananlam üretme aracı olarak gördüğü ideoloji terimine referansla) "anlamın toplumsal üretimi" boyutuna dikkat çekmektedir.

İdeoloji teriminin karmaşık ve çok-tanımlı kavramsal yapısına uzun bir tanım listesi ile açıklama getirmeye çalışan Eagleton (2011: 18), ideoloji teriminin anlamlarını şu şekilde sıralamaktadır:

- (a) Toplumsal yaşamda anlam, gösterge ve değerlerin üretim süreci;
- (b) Belirli bir toplumsal grup veya sınıfa ait fikirler kümesi;
- (c) Bir egemen siyasi iktidarı meşrulaştırmaya yarayan fikirler;
- (d) Bir egemen siyasi iktidarı meşrulaştırmaya hizmet eden yanlış fikirler;
- (e) Sistematik şekilde çarpıtılan iletişim;
- (f) Özneye belirli bir konum sunan şey;
- (g) Toplumsal çıkarlar tarafından güdülenen düşünme biçimleri;
- (h) Özdeşlik düşüncesi
- (i) Toplumsal olarak zorunlu yanılısama;
- (j) Söylem ve iktidar konjonktürü;
- (k) Bilinçli toplumsal aktörlerin kendi dünyalarına anlam verdikleri ortam [medium];

- (l) Eylem amaçlı inançlar kümesi;
- (m) Dilsel ve olgusal gerçekliğin birbirine karıştırılması;
- (n) Anlamsal (semiotic) kapanım;
- (o) İçinde, bireylerin, toplumsal yapıyla olan ilişkilerini yaşadıkları vazgeçilmez ortam;
- (p) Toplumsal yaşamın doğal gerçekliğe dönüştürüldüğü süreç.

Ergil (1983: 69), Edward Shils'ın (1968) ideoloji tanımını şu şekilde aktarır: "İdeoloji, insan ve toplumun (ya da toplumsal bir alt-birimin) geliştirdiği, insan, toplum ve evrene ilişkin kapsamlı bilişsel (cognitive) ve ahlaksal inanç sistemlerinin bir biçimidir". Amerikalı siyaset kuramcısı Edward Shils'a göre ideolojiler, kesin, kapalı, yeniliğe direnen, büyük ölçüde insanların duygularına hitap ederek yayılan ve kendisini savunanlardan mutlak bağlılık isteyen şeylerdir (Eagleton, 2011: 21). Bir ideolojiyi "basit" ve "yalın" olarak nitelendiren Ergil'e göre "taşıdıkları iletiler (mesajlar) ideolojiyi benimseyenler için otoriter ve emredicidir" (1983: 72). Sözlerine şu şekilde devam eden Ergil (1983: 72-73), ideolojinin bazı özelliklerini şu şekilde ifade eder:

Her ideoloji, kendisinin diğer ideolojilerden, akidelerden, akımlardan ve görüşlerden ayrı ve bağımsız olduğunu abartarak vurgular.

İdeolojiler, kendi inanç sistemlerini zorlayan yeniliklere karşı oldukça dirençlidirler. Meydana gelen değişikliklerin varlığını ya da önemini yoksamaya çalışırlar.

İdeolojilerin benimsenmesi ve dile getirilmesi yoğun duygusallıkla yüklüdür. Benimseyenlerden tam bir bağlılık ve davranışlarının ideolojinin içerdiği düşünce, inanç ve tutumlara uymaları beklenir. Tüm benimseyenler (biz), düşünce ve davranışta sarsılmaz bir

birlik, bütünlük göstermelidirler. Çıkarlarını gerçekleştirmek, düşünce ve inançlarını haklı çıkarmak kadar, “onlara” (inanmayanlara, karşıtlara) karşı kazanmak ve egemen olmak için disiplin ve ortak davranışı sağlayabilecek bir örgütlenme biçiminin oluşması yaşamsal önemdedir. Bu, genellikle toptancı, otoriter ve tek parçalı (yekpare) bir örgütlenmedir. ... Otorite açısından bakınca da, ideolojinin siyasallaşmaması olanaksız gibidir. Merkez kavram otorite olunca – buna egemen olmak da diyebiliriz – tüm maddi ve manevi alana ilişkin değerlendirmeler onun etrafında bütünleşecektir. Şu halde, toplum yaşamının hiçbir alanı kendine has (içkin) bir bağımsızlık değeri taşımaz.

İster dinsel olsun, ister laik olsun, ideoloji, kutsal olanla ilgilidir. Doğallıkla, bu “kutsal”ı tanımlayan, belirleyen ideolojinin kendisidir. Yansıttığı ve savunduğu varoluş biçimini-içerdiği ve haklılaştırarak yaygınlaştırmak istediği yaşam biçimini “doğru” olarak sunduğu ilkelerinin egemenliği altına alarak, kutsallaştırmak (kesin, değişmez ve doğru kılmak) ister.

Bu çalışma kapsamında ele alınacak olan ideolojik örüntüler, Gramsci’nin “mücadele alanı” olarak tanımladığı ideoloji kavramına “hegemonya” terimini eklememesi, çalışma kapsamında tartışılacak olan Şerif Mardin’in “merkez-çevre” ve Bourdieu’nün söz ettiği “tahakküm” kavramları ile örtüşmektedir. Bourdieu’nün “alan”, Gramsci’nin de “ideoloji” kavramlarını bir tür “mücadele alanı” olarak tanımlamasının yanı sıra, Gramsci’nin “hegemonya”, Bourdieu’nün de “tahakküm” kavramlarına getirdikleri açıklamaların benzerlikleri dikkat çekicidir. Bunlara ek olarak, Gramsci egemen sınıfın hegemonya aracılığıyla topluluklar arasında oluşturduğu ortak kanılar demetini “ortak duyu” inşası olarak nitelemektedir. Bourdieu de alan içerisinde

ekonomik, sosyal ve kültürel sermayeler için mücadele eden ve erk/güç sahibi olan ayrıcalıklı sınıfın, diğer sınıflar üzerinde kurduğu tahakküm sonucunda, iktidarını doğallaştırdığını varsaymaktadır.

1.3. Merkez-Çevre Tartışmaları

Türkiye siyasi tarihi pek çok döneme ayrılmaktadır. Cumhuriyet'in kuruluşuna ardıl olarak 1950'lerde çok partili hayata geçiş, 1980 darbesi, vesayet rejimi ve muhafazakâr siyasi eyleyciler arasında laiklik temelli çatışmaların yaşandığı 90'lar gibi dönemeçleri, Türkiye siyaset tarihi açısından önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönem olarak 2000'ler izlemiştir. 2002 seçimleri sonucunda iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin, sonraki üç seçimi de kazanarak halkı temsil eden çevresel unsurları merkeze taşıdığı yönünde bir tartışma başlamıştır. Bu nedenle, Şerif Mardin'in ortaya koyduğu "merkez-çevre" kavramı bağlamında 2000'li yıllardaki siyasal gelişmelerin ele alınacaktır. Sunar ve Kaya (2014: 356) merkez-çevre kavramını,

Şerif Mardin'in Edward Shils'ten alarak kullandığı bu kavram Türkiye'de tabakalaşmanın tarihsel toplumsal yapı sebebiyle esas itibarıyla yönetenler ile yönetilenler arasında gerçekleştiğini dile getirmektedir. Buna göre, merkezde yer alan yönetici elit kendi konumunu –yani merkezi–, çoğunluğa –yani çevreye– karşı korumaktadır.

sözleriyle ifade etmektedir. Şerif Mardin, "yönetici sınıfın oluşturduğu bir merkez ve karşısında yer alan sadece yönetim dışı olması paydasıyla bütünleşmiş bir çevre" (Ekici, 2011) ikiliğinden yola çıkarak Türkiye siyasi tarihi bağlamında "yöneten-yönetilen" ilişkilerini açıklamaya girişmiştir. Buna göre merkez, "toplumun siyasal ve yönetsel tüm araçlarını kendi elinde bulunduran azınlık/seçkin bir kitle" (Ekinci, 2013) olarak tarif edilebilir. Kahraman (2009: 6)

da merkezi “metropolitan bölgede yer alan ve uluslararası sermayeyle entegrasyon kolaylıklarına sahip olan burjuvazinin hakimiyeti” olarak kavramsallaştırmaktadır. Merkezin karşısında yer alan ve “yönetilenler” olarak nitelendirilen grup ise “çevre”yi oluşturmaktadır. “Merkez ve çevre” kavramlarını ortaya koyan Shils (2002: 86), “... merkez, aynı zamanda toplumu yöneten semboller, değerler ve inançların da merkezini teşkil etmektedir” görüşünü savunmaktadır. Merkezde yer alan zümrenin önem atfettiği maddi ve manevi kültür öğelerinin/varlıklarının oluşturulması, geliştirilmesi ve devamlılığının sağlanması, bunların, geniş kitleler tarafından benimsenmesi açısından önem taşımaktadır. Söz konusu semboller, değerler ve inançlar Shils’a göre (2002) merkezi değer sisteminin en büyük taşıyıcısı olan “devlet” tarafından korunmaktadır. Sahip olduğu otoriteyi yaymak için devlet, merkezde yer alan seçkinlerin aracılığıyla merkezi değerleri, çevrede yer alan toplumun diğer kesimlerine iletmektedir. Shils, merkezin değer sistemlerinin çevre tarafından daha fazla özümsemesinin temelinde yatan dinamikleri açıklarken bütünleşmiş bir ekonomik sistemin varlığına, kentleşmeye ve eğitim olanaklarının geniş kitlelere yayılmasına vurgu yapmaktadır. Merkezin sahip olduğu değerlerin topluma benimsetilmesi ve geleceğe aktarımını sağladığı düşünülen devlet, seçkinler tarafından kullanılmakta olan etkili bir araçtır (Shils, 2002: 91). Merkezde yer alan seçkinler, bu amaç doğrultusunda ellerinde bulundurdukları siyasi ve ekonomik güçleri ve kültürel sermayeleri, çevrede yer alan kitleleri sistemle bütünleştirerek bir araç olarak kullanmaktadırlar.

Mardin (2011: 238), “merkezin çevreyi kontrol altına almak için sarf ettiği çaba”ya vurgu yapar ve “devletin siyasi ve ekonomik konulardaki denetim iddiası[nın], kültür üstünlüğü hakkıyla da destek” (2007: 3) bulduğu savını öne sürer. Siyasi erk ve sermaye sahiplerinin, egemen kültürün de belirleyicisi olarak merkezde yoğunlaştığı düşünülürse, merkezden çevreye doğru dayatılan bir

değerler ve inanç sisteminden söz etmek yanlış olmaz. Türkiye’de dinsel kurum, Mardin’e (2007: 41) göre “merkez ile çevre arasındaki sınır çizgi üzerinde” yer almaktadır. Bu kurumun kontrolü devletin egemen ideolojisi olan Kemalizm ile sağlanmış, laiklik olgusu din kurumunun çerçevesini çizmiş, Mardin’in söz ettiği “sınır çizgi”si ise laikliğe aykırı söylem ve eylemler yoluyla ihlal edildiğinde, devletin kontrol mekanizmaları çeşitli müdahalelerle eyleycilere rejimin gerekliliklerini hatırlatmıştır. Din kurumu üzerinden dönen tüm bu tartışmalar, Kemalist rejim taraftarları ile liberal ve muhafazakâr düşünce sahipleri arasında bir ikiliğe yol açmıştır. Mardin, bu bağlamda, dayatılan egemen (merkezden gelen) kültüre karşı, çevrenin “İslamiyet’e ve onun kültür mirasına sarılmak” (2007: 56) eğiliminde olduğunu belirtmiştir.

Bu bilgilerden yola çıkılarak 2002 yılından günümüze değin iktidarda yer alan Adalet ve Kalkınma Partisi’nin kuruluş süreci, iktidara gelişi ve Kemalist ideoloji ve onun kurumlarıyla olan ilişkileri, merkez-çevre kavramlarına atıfta bulunularak öz bir biçimde açıklanacaktır.

1.3.1 1995 ve sonrası: çevreden merkeze doğru bir hareket ve merkezi müdahale

24 Aralık 1995 tarihinde yapılan genel seçimlerden birinci olarak çıkan Refah Partisi, koltuk sayısı hükümet kurmaya yeterli olmadığı için iktidarını önce Anavatan Partisi - Doğru Yol Partisi koalisyonuna devretmiş, bu koalisyonun bozulması sonucu 1996 yılında Doğru Yol Partisi ile koalisyon yaparak hükümet kurma görevini bu partiyle paylaşmıştır. İktidar olduğu süre zarfındaki söylemleri ve eylemleri nedeniyle Necmettin Erbakan ve beraberindeki eyleycilerinin yaklaşımları “anti-modernist, Batı ve sistem karşıtı olarak” (Öktem, 2005: 60) değerlendirilmiştir. Refah Partisi - Doğru Yol Partisi koalisyon hükümeti Milli Güvenlik Kurulu’nun 28 Şubat 1997’de tavsiye ettiği sekiz yıllık zorunlu eğitim yasası anlaşmazlığı yüzünden Erbakan’ın istifası

sonucu bozulmuştur. Bu olayın temelinde yatan asıl gerekçenin ise Türk Silahlı Kuvvetleri'nin web sitesinde yayınladığı ve Refah Partisi'nin Batı karşıtı tutumu ve İslamcı faaliyetleri nedeniyle duyduğu rahatsızlığı dile getirdiği bildiri olarak düşünülmektedir. Bu bildiri ve ardıl düzenlenen Milli Güvenlik Kurulu toplantısı, Refah Partisi'ne karşı ordunun duyduğu güvensizliği dile getirdiği şeklinde yorumlanmış, bu olay Türk siyaset tarihine "postmodern darbe" olarak geçmiştir. Çevre bloğunu temsilen iktidara gelen Refah Partisi, merkezin en önemli temsilcilerinden olan ordunun müdahalesine maruz kalmıştır. 16 Ocak 1998'de Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılan Refah Partisi'nden sonra kurulan Fazilet Partisi de milletvekillerinden Merve Kavakçı'nın meclisteki yemin törenine başörtüsü ile gelmesi sonucu oluşan krizin akabinde 2001 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmıştır. Milli Görüş hareketinin "reformist kanadı"nı (Yılmaz, 2013: 102) teşkil eden ve harekete ait aşırı/sert söylem ve eylemlerden rahatsızlık duyan Recep Tayyip Erdoğan öncülüğündeki bir grup, bu olayı takiben, Fazilet Partisi'nin kapatılmasının ardından kurulan Saadet Partisi'ne katılmayarak Adalet ve Kalkınma Partisi'ni kurmuştur.

1.3.2 Çevreden merkeze doğru yeni bir hareket

Adalet ve Kalkınma Partisi, Milli Görüş Hareketi'nden ayrılarak "geleneği dışlamayan bir modernlik, yerelliği kabul eden bir evrensellik, manayı reddetmeyen bir rasyonellik, köktenci olmayan bir değişim"¹ söylemi ışığında "muhafazakâr demokrat"² kimliği ile girdiği ilk genel seçimleri % 34.28³ oranıyla kazanmıştır. Kahraman (2009: 61) bu seçim başarısını, yukarıda açıklanan olaylarla ilintili olarak ve merkez-çevre ilişkilerine referansla "2002

¹ http://www.zaman.com.tr/newsDetail_openPrintPage.action?newsId=680 (Erişim Tarihi: 12.04.2015)

² http://www.zaman.com.tr/newsDetail_openPrintPage.action?newsId=680 (Erişim Tarihi: 12.04.2015)

³ <http://arsiv.ntvmsnbc.com/modules/secim2007/secim2002/> (Erişim Tarihi: 22.10.2014)

seçimleri, 28 Şubat merkezine karşı çevrenin bir reaksiyonu olarak görülebilir.” şeklinde açıklamaktadır. Özbudun’a (2013c: 169) göre “sosyal ve kültürel sorunlarda inanç temelli değerlerden esinlenen muhafazakâr demokrat”, Demirezen’e (2014: 219) göre “dini ve muhafazakâr değerlere saygı gösteren fakat Milli Görüş geleneğinden farklı olarak İslam’a referansta bulunmayan bir parti” olarak Adalet ve Kalkınma Partisi, 2007 genel seçimlerinde % 46.66⁴ ve 2011 genel seçimlerinde % 49.95⁵ oy oranlarına ulaşmış ve birbirini takip eden üç seçimde hem oy oranlarını istikrarlı bir biçimde arttırmayı hem de iktidarını korumayı başarmıştır. Ekinci (2013), Adalet ve Kalkınma Partisi’nin “ilk defa çevre unsurlarını temsil eden bir parti olarak üst üste üç dönem tek başına iktidara gelmeyi” başardığına dikkat çekerken, Tuncel ve Gündoğmuş’a (2012: 139) göre,

2002 seçimleri ülkedeki merkez çevre ilişkilerinde yeni bir sürecin başlangıcı olmuştur. Bu seçimlerde çevrenin asli unsurlarından biri olan muhafazakâr kesimin desteğini alan AKP tek başına iktidar olmuştur. AKP’nin tek başına iktidar olması ve iktidarda kalması merkez çevre ilişkileri bağlamında ortaya çıkmış olan iktidar mücadelesinin farklı bir döneme girmesine zemin hazırlamıştır. ... 2007 yılında AKP’nin iktidarını koruması ve merkez için kilit konumda olan Cumhurbaşkanlığı makamına çevreden birisinin seçilmesi, çevrenin merkeze yerleşme sürecine önemli bir katkı sunmuştur. 2010 yılı Anayasa değişikliği ve 2011 genel seçimleri ise çevrenin temsilcisi konumundaki AKP’nin merkeze yerleşmesini sağlamıştır.

⁴ <http://secim2007.ntvmsnbc.com/> (Erişim Tarihi: 22.10.2014)

⁵ <http://www.hurriyet.com.tr/secim2011/default.html> (Erişim Tarihi: 22.10.2014)

Tuncel ve Gündoğmuş'un Adalet ve Kalkınma Partisi'nin merkeze yerleştiğine yönelik savı, üç dönemdir hükümet kurma yetkisini elinde bulunduran partinin, merkeze tam olarak ne kadar yerleşebildiğine yönelik bir soruyu beraberinde getirmektedir. Özbudun'un (2013c: 170), "... Kemalist ideolojinin etkisi[nin], askeri söylem ve eylemlerde; Anayasa Mahkemesi dâhil yüksek yargı organlarında; bugünkü ana muhalefet partisinde (Cumhuriyet Halk Partisi [CHP]); ana akım medyada ve birçok yükseköğrenim kurumunda şiddetle hissedilmekte" olduğuna ilişkin saptamasına karşı 2000'li yıllarda güç dengelerindeki değişme sonucu eksen kayması yaşandığı varsayımı tartışmalı bir mesele olarak ortaya çıkar; yine de, bu bahsedilen alanlarda yaşanan değişimlerin/dönüşümlerin yadsınamaz varlığı çalışmanın sonraki bölümlerinde tartışılacaktır.

1.3.3 Kemalist vesayetçi düşünce ve muhafazakâr düşünce ikiliği

Koyuncu (2014: 27), merkez ve çevre arasındaki iktidar (ve yönetilen/muhalefet) değiş-tokuş'unu "nöbetleşe seçkinlik" olarak tarif etmektedir. White (2013: 78-79), çevreden merkeze doğru bir hareketle iktidara gelerek Koyuncu'nun ifade ettiği seçkinliğin nöbetini devralan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin "Milli Görüş'ün etno-milliyetçi ve İslamcı görüşlerini" terk edip "muhafazakâr demokrat bir parti" olarak ortaya çıktığını söylerken, Soyarık Şentürk (2013: 147) de "merkez sağda bir konuma talip olurken parti[nin] kendisini demokratik, muhafazakâr, yenilikçi ve çağdaş olarak" yeniden tanımladığını belirtir. Özdağ (2003: 9), Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelişinin, Türkiye Cumhuriyeti ulus-devlet vesayetçileri ile Adalet ve Kalkınma Partisi arasındaki yeni bir mücadele boyutunu temsil ettiği görüşünü savunur. Buna paralel bir biçimde Taşkın (2013b: 36), Adalet ve Kalkınma Partisi'nin İslamcılık görüşü ile ilintili olarak "İkinci Ulus'tan Birincisine meşru geçişlerin ümidi" içerisinde olduğunu belirtir. İslamcılık, kelime anlamının ötesinde

düşünüldüğünde, yalnızca dini/siyasi/kültürel bir ideoloji olarak değil, aynı zamanda “sessiz muhafazakâr/Müslüman kitle (veya asli unsur) ve onun karşısında konumlanan, laik, Batıcı, etkili azınlık arasında kurulan bir ikilik”in (Taşkın, 2013b: 14) parçası olan ve çevrede yer alan muhafazakâr bloğa da işaret etmektedir. Dolayısıyla, Taşkın’ın bahsettiği ikiliğin bir tarafında “laik, Batıcı, etkili azınlık” “birinci ulus” olarak, diğer tarafında “sessiz muhafazakâr/Müslüman kitle” de “ikinci ulus” olarak konumlanır. Benzer ikilik, ideolojik boyutta da kendisini göstermektedir. White, Kemalizm’in kültürel birlikteliğe, Batılılaşmaya ve laik toplum vizyonuna atıfta bulunduğunu düşünmektedir. Ona (2013: 15) göre “bu vizyon, devlet kurumlarının ve askerinin Kemalist demokrasinin garantörü olarak özel bir vasi rolü üstlenmesini” de beraberinde getirmiştir. White’ı destekler bir biçimde Kahraman da ordunun, aydınların ve bürokrasinin, Cumhuriyet değerlerini taşıyan aracı kurumlar olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla, Cumhuriyet’in öğretmeni bürokrasisidir, askeri militer kuvvetidir ve aydını da laikliği tarif eden kesimdir (Kahraman, 2007: 46). Buna karşılık, Adalet ve Kalkınma Partisi, “liberal entelektüeller ve ekonomik çevrelerle birlikte, İslami hassasiyetler temelinde tarihi bir blok” (Yeşilyurt Gündüz, 2013: 34) inşa etmeye çalışmıştır. Böylelikle parti, Kemalist ideolojinin Cumhuriyet tarihi boyunca koruyucusu olagelmiş müttefiklerine karşı kendisiyle ittifak yapacak ortaklar bulmayı başarabilmiştir. Ancak, tüm bu ikiliklerin doğal bir sonucu olarak iktidar partisi, rejim hassasiyeti olan “şahin laikler” (Coşar ve Yeğenoğlu, 2009: 37) – ordu, laiklik savunucusu muhalif partiler ve siyasetçiler, bazı sivil toplum örgütleri, akademisyenler, sendikalar ve bu unsurlara ek olarak siviller – ile belli dönemlerde çatışmalar yaşamıştır. Yaşanan bu çatışmalar noktasında,

özellikle cumhurbaşkanlığı seçimi etrafında gerilen siyasal ortamda Türkiye’nin Malezyalılılaşması, İranlaşması gibi tehdit

içeren algılar çerçevesinde Türkiye toplumunda birbirinden kopuk ve birbirine muhalif iki kutup olduğu fikri de tekrar gündeme gelmiştir. Siyasi gündemde ciddi bir karşılığı olan bu söyleme göre Türkiye toplumu bir tarafta modern değerleri savunan cumhuriyetçilerden, diğer tarafta ise İslami değerleri topluma hâkim kılmaya çalışan muhafazakârlardan oluşmaktadır (Sunar ve Kaya, 2014: 339).

Ümit Cizre'ye (2013: 129) göre, “ordunun önceden olduğundan daha aktif bir şekilde halk desteğini mobilize etme stratejisinde, AK Parti ile “rekabet” algısı merkezi bir rol oyna”maktadır. Sunar ve Kaya'nın işaret ettiği “cumhuriyetçiler” –başta askeri, hukuki, sivil muhalifler– ve “muhafazakârlar” arasındaki kutuplaşmanın sonucunda meydana gelen gelişmelere ardıl olarak değinmek, süre gelen bu tartışmaları aydınlatmak adına önem taşımaktadır.

1.3.4 2007 cumhurbaşkanlığı seçimi ve e-muhtıra tartışmaları

Türk Silahlı Kuvvetleri – kısaca ordu – ile hükümet arasındaki en büyük gerilim, 27 Nisan 2007'de Abdullah Gül'ün aday olduğu ve daha sonra Anayasa Mahkemesi tarafından geçersiz sayılan Cumhurbaşkanlığı Seçimleri'nin hemen öncesinde, Genelkurmay Başkanlığı'nın internet sitesine koyduğu uyarı – diğer popüler bir deyişle “e-muhtıra” – sonucunda ortaya çıkmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri, bu açıklamasında, Cumhurbaşkanlığı seçimi ve 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı ile aynı hafta düzenlenen Kutlu Doğum Şöleni ve Kuran okuma yarışması gibi etkinliklere dikkat çekerek, bu eylemleri “Cumhuriyet karşıtı” ve “irticai anlayış” a ait olarak ifade etmiş, “kutsal bir inancın üzerine yüklenmeye çalışılan siyasi bir söylem veya ideoloji”nin yanlışlığına dikkat çekerek devletin, “huzur ve istikrar içinde yaşamasının tek

şartı”nı, Anayasa’da geçen temel niteliklere bağlılık olarak açıklamıştır.⁶ E-muhtırayı takiben 28 Nisan 2007 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığı tarafından yapılan basın açıklaması ile e-muhtıraya tepkisini ortaya koyan hükümet, Genelkurmay Başkanlığını, “hükümetin emrinde, görevleri anayasa ve ilgili yasalarla tayin edilmiş bir kurum”⁷ olarak tanımlamış ve bu tutumu antidemokratik bir girişim olarak nitelemiştir. Bu noktada, kendisini e-muhtıra metninde – ve Cumhuriyet’in kuruluşundan beri – “laikliğin kesin savunucusu”⁸ olarak addeden Türk Silahlı Kuvvetleri ile Adalet ve Kalkınma Partisi hükümeti arasındaki bu sürtüşme, güçler dengesindeki eksen kayması bağlamında yorumlandığında Türk Silahlı Kuvvetleri’nin, Koyuncu’nun (2014: 70) belirttiği üzere “uyarı yapan” konumundan “uyarılan”a doğru geçtiği yorumu yapılabilir.

1.3.5 Cumhuriyet mitingleri

Diğer bir yandan, erk ve iktidar savaşları yalnızca siyasal ve askeri eyleyiciler arasında yapılmamıştır; Cumhurbaşkanlığı seçimi öncesindeki dönem, sivil protestoların da yükselişe geçtiği bir dönem olarak çatışmaları Cumhuriyet mitingleri vasıtasıyla farklı boyutlara taşımıştır. Bu boyut, “sivil toplumun iktidar mücadelelerinin tam göbeğinde olduğunu, hâkimiyet kurmak isteyen her projenin yolunun sivil toplumdaki geçmek zorunda olduğunu göstermektedir” (Tuğal, 2007).

Cumhuriyet mitingleri süreci, Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecindeki duruşu ve anti-laik olduğu düşünülen eylem/söylem-leri nedeniyle kalabalık sivil topluluklar tarafından protesto

⁶ http://tr.scribd.com/doc/99645/E-Muht%C4%B1ran%C4%B1n-tam-metni#force_seo (Erişim Tarihi: 09.12.2014)

⁷ http://tr.wikisource.org/wiki/T%C3%BCrkiye_Cumhuriyeti_Ba%C5%9Fbakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1_28_Nisan_2007_tarihli_bas%C4%B1n_a%C3%A7%C4%B1klamas%C4%B1 (Erişim Tarihi: 09.12.2014)

⁸ http://tr.scribd.com/doc/99645/E-Muht%C4%B1ran%C4%B1n-tam-metni#force_seo (Erişim Tarihi: 09.12.2014)

edildiği, Türk siyaset tarihinin kayda değer kitlesel hareketlerinden birisini teşkil etmektedir. Mitingler, Ankara, İstanbul, Manisa, Çanakkale, Marmaris, İzmir ve Samsun kentlerinde gerçekleştirilmiştir. Sivillerin yanı sıra bazı siyasetçiler, öğretim üyeleri, sivil toplum örgütleri, sanatçılar ve sendikalar da mitinglerde yer almıştır. Özdalga'nın (2014: 192) "İslamcı gruplara karşı mücadelesinde sekülerizm (laiklik), sürekli olarak aynı etkili sözleri silah gibi kullanageldi. "Laiklik elden gidiyor" veya "Türkiye laiktir, laik kalacak" sıklıkla tekrarlanan sloganlar arasındadır." söylemiyle paralel bir şekilde tüm mitinglerde de laiklik vurgusunun yapıldığı sloganların ön plana çıktığı görülmüştür. Mitingler genel hatlarıyla ele alındığında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin, muhalif siviller tarafından anti-laik olarak konumlandırıldığı, muhafazakâr demokrat kimliğinden duyulan şüpheler sonucu ortaya çıkan rahatsızlığın protestolar aracılığıyla dile getirildiği yorumu yapılabilir.

1.3.6. Anayasa Mahkemesi ve Adalet ve Kalkınma Partisi arasındaki çatışmalar

Anayasa Mahkeme'si, Türk Silahlı Kuvvetleri ile paralel bir biçimde Adalet ve Kalkınma Partisi ile "laiklik" temelli çatışmalar yaşamıştır. "Mahkeme'nin 2007 ve 2008 yıllarındaki çok tartışmalı üç kararı, onu, süregelen siyasal çatışmanın aktif taraflarından biri haline getirmiştir" (Özbudun, 2013c: 171). Özbudun (2013c: 171-173) bu üç kararı,

... Ahmet Necdet Sezer'in görev süresinin bitiminde Cumhurbaşkanı'nı seçmek için gerekli parlamento yetersayısına ilişkin kararı

... üniversitelerde başörtüsü yasağını kaldırmayı amaçlayan anayasa değişikliğinin iptali konusunda"ki kararı

... Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın AK Parti hakkında açtığı kapatma davası ile ilgili kararı

şeklinde sıralamaktadır.

Sonuç olarak, Kemalist vesayet sahipleri olarak görülen ordu, yargı, üniversite yönetimleri, siyasi muhalifler ve bu kuruluşların destekçileri olan siviller ve sivil toplum kuruluşlarıyla Adalet ve Kalkınma Partisi arasında süregelen erk çatışmalarının sonuçlarını,

- siviller ve sivil toplum örgütlerinin başı çektiği Cumhuriyet mitinglerini, 2007 Genel Seçimleri Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kazanması ve ardıl olarak Abdullah Gül'ün Cumhurbaşkanı seçilmesi⁹,
- 2007 yılında yapılan Anayasa Değişikliği Referandumu sonucunda çoğunluğunun desteğiyle Cumhurbaşkanı'nı halkın seçmesi kabul edilmesi¹⁰,
- bu gelişmelerle birlikte "siyasi nüfuzu azalmış" (Kuru, 2013: 153) olan Türk Silahlı Kuvvetleri'nin "... yeni muhafazakar elitin ekonomi, siyaset, medya ve yargıda giderek güçlenmesi ve ordu müttefiki, dışlayıcı laik eski elitin yerine geçmesi ..." (Kuru, 2013: 141) gibi nedenlerle görünürlüğünün ve etkinliğinin daha da kaybolması,
- 2008 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi hakkında, "laikliğe aykırı fiillerin odağı haline geldiği"¹¹ iddiasıyla açılan kapatma davasında partinin kapatılmaması¹²,
- 2010'da halk oylamasıyla Türk Anayasası'nda yapılan değişikliklerle, "askeri mahkemelerin görev alanlarının sivil mahkemeler lehine

⁹ <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=231368> (Erişim Tarihi: 16.04.2015)

¹⁰ <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=236449> (Erişim Tarihi: 16.04.2015)

¹¹ <http://arsiv.ntv.com.tr/news/439256.asp> (Erişim Tarihi: 16.04.2015)

¹² <http://www.milliyet.com.tr/karar--font-color-red-bugun-mu---font--aciklanacak-siyaset/siyasetdetay/30.07.2008/972729/default.htm> (Erişim Tarihi:16.04.2015)

daraltılması”, “Anayasa Mahkemesi’nin ve Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu’nun yapılarının değiştirilmesi” (Özbudun, 2013b: 175-176)

şeklinde ifade etmek mümkündür. Adalet ve Kalkınma Partisi’nin ikinci iktidar döneminin sonlarında başlayan ve kazandığı üçüncü genel seçimlerin ardından da devam eden, üçüncü iktidar döneminin en önemli gelişmeleri ise aralarında Türk Silahlı Kuvvetleri’ne mensup faal ve emekli askerlerin de bulunduğu birçok kişinin darbe planları yaptıkları iddiasıyla tutuklanmış olmalarıdır. Bu kapsamda açılan Ergenekon¹³ ve Balyoz¹⁴ davaları ile darbe iddiaları yargıya taşınmış ve hukuki bir süreç başlatılmıştır. 10 Ağustos 2014 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı Seçimleri halk oylamasında, oyların yüzde 51,7’sini alan eski Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Cumhurbaşkanı seçilmiştir.¹⁵

1.4. Bourdieu Sosyolojisine Öz Bir Giriş

Bourdieu’ye (2003: 17) göre sosyolojinin görevi, “toplumsal evreni oluşturan çeşitli toplumsal dünyaların en derine gömülü yapıları kadar, bu yapıların yeniden üretimini ya da dönüşümünü sağlama eğilimi gösteren mekanizmaları da gün ışığına çıkarmaktır”. Bourdieu’nün (2003: 43) gözünde sosyoloğun görevi ise, “toplumsal dünyayı doğal olmaktan ve kader olmaktan çıkarmak, yani iktidarın kullanılmasını örten ve tahakkümü sürdüren mitleri yıkmaktır”. Corcuff (2007: 367), Bourdieu sosyolojisinin “kolektif”le, “sosyal yapılar”la ve onların “yeniden üretimi”yle ilgilendiğinden bahseder.

Fransız toplumbilimci (2003: 73), iktidarı mücadele sonunda ele geçirmek için “söylemin meşruiyeti”ni topluluklara kabullendirmek gerektiğini söyler.

¹³ http://www.bbc.co.uk/turkce/ozeldosyalar/2013/02/130217_rengin_ergenekon (Erişim Tarihi: 16.04.2015)

¹⁴ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/21514407.asp> (Erişim Tarihi: 16.04.2015)

¹⁵ http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/08/140810_cumhurbaskanligi_secim, (Erişim Tarihi: 16.04.2015)

Söylemin meşruiyetini inşa etmek, ideolojik kaygılar temelinde, kolektif zihinsel şemaları şekillendirme gücünü sözsel olarak – ve ardıl olarak eylemsel boyutta – iktidar mücadelesinin galibine teslim etmektedir. Mücadele sonucunda, tahakküm gücünü elde eden grup, öne sürdüğü nosyonları üzerinde tahakküm kurulan gruba benimsetebildiği ölçüde egemenlik alanını doğallaştırabilir. Söylemin meşruiyetinin benimsetilmesi, ortak zihinsel şemaların oluşumuna ve kolektif bilincin inşasına yardımcı olur. Bu bağlamda, “sınıflar ve diğer antagonist toplumsal kolektiviteler, kendi özel çıkarlarına en uygun olan dünya tanımını sürekli olarak dayatmayı hedefleyen bir mücadele içindedirler” (Bourdieu ve Wacquant, 2003: 24).

Bir organizma olarak devlet’in işler kılınması da benzer bir mücadelenin doğal sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Devleti yönetme gücünün elde edilmesi, toplumsal-kolektif bilinci şekillendirme ve kolektif zihinsel şemaları oluşturma gücünü erk sahiplerine vermektedir. Pratiklere dayattığı çerçeveleme, kuşatma aracılığıyla devlet, ortak algı ve düşünce biçimi ve kategorileri, toplumsal algılama, anlık ya da bellek çerçeveleri, zihinsel yapılar, devletsel sınıflandırma biçimleri kurar ve aşlar (Bourdieu, 2006: 117). Bourdieu’ye (2003: 41) göre, “toplumsal dünyaya ilişkin söylem yapıları çoğunlukla siyasal anlamı olan toplumsal ön-inşalardır”.

1.4.1 Alan

Bourdieu (2003: 89) alanı, “... güç ilişkilerinin ve bu ilişkileri değiştirmeyi hedefleyen mücadelelerin yeridir; dolayısıyla, sürekli değişim yeridir; ..., çatışmanın ve rekabetin ürünüdür” şeklinde tanımlamaktadır. Buna göre “... sermayenin tanımı ve dağıtımı üzerinde bir ölçüde iktidar tekeli kurmuş olanlar ile üstünlükleri ele geçirmeye çalışanları ...” (Swartz, 2011: 176) karşı karşıya getiren “alanlar değerli kaynakların denetimi üzerinde yürütülen mücadele arenalardır” (Swartz, 2011: 174). Bir alanda mücadele içerisinde olan eyleyiciler,

“bu alanda etkili olan özgül sermaye türü ... üzerinde tekel kurma” (Bourdieu ve Wacquant, 2003: 26) amacına sahiptirler. Söz konusu iktidar (ya da sermaye) türlerine sahip olmak, alanda elde edilebilecek özgül faydalara erişimi belirler (Bourdieu ve Wacquant, 2003: 81). Swartz’a (2011, s. 22) göre, “pratikler, alan adı verilen yapılandırılmış çatışma arenasında hayata geçer” ve “... insanlar sanat, bilim, din, ekonomi, siyaset gibi farklı hayat alanları, kendilerine ait kurallar, düzenlilikler ve otorite biçimlerine sahip farklı mikro-evrenler – Bourdieu’nün deyimiyle, alanlar – oluşturma eğilimindedirler” (Wacquant, 2007: 63).

1.4.1.1 İktidar alanı

Ayrı bir alan türü olarak görünse de iktidar alanı aslında Bourdieu’nün belirttiği sermaye türlerine sahip olan ve yönetme yetkesini elinde bulunduran gücü imlemektedir. Türk’e (2007: 612) göre “... iktidar alanı Bourdieu’nün kavramsal evreni içinde birbirlerine karşı üstün gelmek, hakim olmak isteyen farklı sermaye türlerine sahip grupların mücadele sahası olarak” değerlendirilmektedir. Bourdieu’nün (2014a: 73) “... ileri bir toplumu meydana getiren göreceli olarak özerk alanlarda dolaşımda bulunan çeşitli sermaye türlerini elinde bulunduranların işgal ettiği konumlar sistemi ...” olarak tanımladığı iktidar alanı, Kaya (2007: 416) tarafından farklı boyutlarıyla ve genişçe – şu sözlerle ele alınmaktadır:

İktidar alanı temel alandır. Bourdieu bu kavramı birbirleriyle kesişen iki anlamda kullanır: Birincisi, tüm alanlardaki mücadelelerin ve farklılaşmaların düzenleme işlevini yerine getiren meta-alan olarak tanımlanabilir. Diğer anlamı ise iktidar alanının hâkim sınıf, yönetici ve elit sınıf anlamında kullanılmasıdır. İktidar alanı, iktidar şekilleri ve farklı sermaye türleri arasında var olan güç dengesinin yapısıdır. Aynı zamanda farklı iktidar şekillerinin sahipleri arasındaki iktidarı tekeline alma

mücadelelerinin de alanıdır; ..., kendi alanlarında (ekonomik alan, yüksek bürokratik alan, akademik alan, entelektüel alan vb.) sahip oldukları belirli miktarda sermaye (özellikle ekonomik ve kültürel sermaye) ile baskın konumlarda yer alan toplumsal failerin ve kurumların stratejileri karşı karşıya gelir. ... Mücadeleler, meşruluk araçlarını elinde tutmak ... için de yapılır.

Swartz'ın (2011: 174) da deyişiyile bir "meşruiyet mücadelesi arena"sı olan iktidar alanının sahibi, "... alt-alanlarda [da] (siyasette, dinde, bilimde, hatta büyük şirketlerin stratejik kararlarında ve gündelik yönetimlerinde hukuksal akıl yürütmelerin artan ağırlığında görüldüğü gibi iktisatta)..." (Bourdieu ve Wacquant, 2003: 44-45) elinde bulundurduğu güç ile kontrolü sağlama yetkesine sahip olmaktadır. Bu nedenle Swartz'ın (2011: 19) dediği gibi, "iktidarın başarılı bir biçimde kullanılması için de, meşruiyete ihtiyaç vardır".

İktidarı, "toplumsal eylemi etkili kılma yetisi" olarak tanımlayan Bowles ve Gintis (1996: 161), iktidar kullanımının üç genel biçimini "baskı araçlarındaki tekelle, mülkiyet haklarının kullanılmasıyla ve cinsiyete dayalı ayrıcalıkların devreye sokulmasıyla uygulanan tahakküm" (1996: 163) olarak açıklamaktadır.

Yukarıdaki tartışmalar ışığında, çevresel unsurları merkeze taşıyan ve 2002 yılından günümüze, süregelen zaman içerisinde, elde ettiği meşruiyetten kaynaklı tahakküm gücünü ve yönetme yetkesini elinde bulunduran Adalet ve Kalkınma Partisi, "iktidar alanına yerleşmiş siyasi erk" olarak düşünülebilir. Aşağıdaki yürütülecek tartışmada ise önce Bourdieu'nün sermaye kavramına ve türlerine bir bakış atılacak, ardından iktidar alanına yerleştiği düşünülen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin söz konusu sermaye türleri üzerindeki etkisi, bu sermaye tiplerini şekillendirdiği ve ardıl olarak elde ettiği varsayımları ele alınacaktır.

1.5. Sermaye

Bourdieu, alan içerisindeki hâkimiyet çabası sırasında elde edilmeye çalışılan sermaye tipleri olduğunu ifade eder (Özsöz, 2009: 20). Bourdieu (1986) için sermaye, kişinin belirli bir toplumsal alana katılımını ve bu alan içinde rekabetin getirdiği özel kazançlara ulaşmasını mümkün kılan belirli bir toplumsal arenada mevcut etkili bir kaynaktır (aktaran Wacquant, 2007, s. 62). Bourdieu ‘çoklu sermayeler’ (multiple capitals) kavramı ile, sınıf, statü ve toplumsal mobilitenin tek bir kuramsal çerçeve içinde incelenebileceğini önerir (Balkan ve Öncü, 2013a: 266). Swartz’ın (2011: 109) da aktardığı üzere, “Bourdieu (1989c: 375), ‘toplumsal iktidar ilişkisi’ işlevi gördüklerinde, yani değerli kaynaklar olarak mücadele nesnelere dönüştüklerinde, bu tür kaynakları sermaye olarak kavramsallaştırır”. Swartz (2011: 110), Bourdieu’ye (1986a: 243) dayanarak Bourdieu’nün genellikle dört sermaye tipinden söz ettiğinden bahseder; “iktisadi¹⁶ sermaye (para ve mülk), kültürel sermaye (eğitim de dâhil olmak üzere kültürel mallar ve hizmetler), sosyal sermaye (tanışıklıklar ve ilişki ağları), simgesel sermaye (meşruluk)”. Bourdieu (2003: 108), simgesel sermaye türünü “bu türlerden herhangi birinin, algı kategorileriyle kavrandığında büründüğü biçim” şeklinde açıklar. Swartz’ın “meşruluk” ile özdeşleştirdiği simgesel sermayenin algı kategorileri ile kavranması, iktidar sahibinin üstünlüğünün ve kurduğu tahakkümün bilinçdışı bir biçimde içselleştirilmesi yorumunu yapmak mümkündür. Bourdieu (2003: 86), bir sermayeyi var kılan sermaye ve alan arasındaki ilişkiyi şöyle açıklar:

... bir sermaye ancak bir alanla bağıntılı olarak var olabilir ve işlev görebilir: Sermaye, alan üzerinde, dağılımı bizatihi alanın yapısını oluşturan maddeleşmiş ya da somutlaşmış üretim ya da yeniden

¹⁶ “Ekonomik Sermaye” olarak da adlandırılmaktadır.

üretim araçları üzerinde, alanın sıradan işleyişini tanımlayan kurallar ve düzenlilikler üzerinde, dolayısıyla buradan kaynaklanan faydalar üzerinde bir iktidar sağlar.

Sermaye kavramına genel bir bakış açısı sunduktan sonra sırasıyla, ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye kavramları, ilgili alt başlıklarıyla açıklanacak, bu sermaye tipleri ile iktidar partisi arasındaki ilişki ele alınacaktır.

1.5.1 Ekonomik (İktisadi) sermaye

Wacquant'ın (2007: 62) "maddi ve parasal değerler" olarak kısaca tanımladığı ekonomik sermaye, Bourdieu sosyolojisinin başat kavramlarından birisidir. Bourdieu (1986a: 252), "ekonomik sermayenin [kültürel, toplumsal, simgesel sermaye gibi] bütün diğer sermaye biçimlerinin kökeninde yattığını" ve bunların aslında "ekonomik sermayenin dönüşmüş, kılık değiştirmiş biçimleri" olduğunu düşünür (aktaran Swartz, 2011, s. 117). Bourdieu sosyolojisinin anahtar sözcükleri olan "alan" ve "sermaye" kavramları, birbirleriyle yakın ilişki içerisinde olmaları nedeniyle iç içe geçmiş olduğu görülmektedir. Sermaye tiplerinin aralarındaki ilişkiler de tıpkı bu üst kavramlar gibi, birbirinden bağımsız olarak değerlendirilmemektedir. Bir sermaye türü diğerleriyle olan ilişkileri ile var olup şekillenmektedir. Ekonomik sermaye de toplumsal ve kültürel sermayelerin oluşmasında öncül bir işlev görmektedir. Toplumun egemen maddi gücü olan sınıf, aynı zamanda egemen zihinsel güçtür (Marx 2004'ten aktaran İnceoğlu ve Çoban, 2014, s. 52). İktidar alanında rahat hareket edebilme yetisi ve meşruiyet iddiasında bulunabilme, maddi kaynakların tekeline elde bulundurma ile doğru orantılı olarak ortaya çıkmaktadır.

Ekonomik sermayenin Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde el değiştirmeye başladığı, bu partinin ekonomik kaynakları, yukarıda belirtildiği üzere, tekeline aldığı tartışmalarından yola çıkılarak yaşanan ekonomik

gelişmelere değinilecektir. Söz konusu gelişmelere ve sermayenin el değıştirdiği tartışmaları ile ilgili dönemin Başbakanı Erdoğan bir röportajında,

Fakat isteseler de istemeseler de Türkiye'de artık sermaye ciddi manada el değıştirmeye başladı. Bu bizim için çok önemli bir güven kaynağı. Türkiye'nin dört bir yanında ihracat üç-beş sene öncesiyle mukayese edilmeyecek derecede bir sıçrama gösteriyor. Şimdi bu belki de zaman zaman bunları ürkütüyor. Örneğin bir Konya'da, Kayseri'de, Aksaray'da artık dünyaca önemli markaların parçaları üretilir hale geldi.

Şu anda dünya ile bütünleşen bir Anadolu var. Bu da belki onları rahatsız ediyor, bilemem. Ama biz isteriz ki niçin İstanbul sermayesi Anadolu sermayesi ile iç içe olmasın. Burada yayılmayı başarabilirsek bundan kazançlı çıkan Türkiye olacaktır, Türk milleti olacaktır. Bu yayılmadan da endişe etmemek lazım. Burada şöyle bir hazımsızlık da olabilir. Biz bunları çok ciddi takip ediyoruz o da şu; Anadolu sermayesi hiçbir dönemde hiçbir devirde olmadığı şekilde dünyaya açılıyor. TÜSİAD artık bazı şeylere de kendisinin alışması lazım.¹⁷

ifadelerini kullanmış ve sermayenin el değıştirmesi ile ilgili yorumlamalarda bulunmuştur. Buna bağlı olarak Neşecan Balkan vd. (2013: 12-13) toplumsal alanda İslamcı bir burjuva sınıfın, daha önceki dönemin laik burjuvazisinden farklı bir kültürel oluşum olarak ayrışıp, görünür hale geldiğinden ve sermaye hareketlerine açık biçimde, dünya piyasalarına eklemlenmeye eğilimli olduğundan söz etmektedir. Sermayenin el değıştirmesi sorunsalı, Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı döneminde alternatif bir ekonomik örgütlenme biçimi

¹⁷ <http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25130285> (Erişim Tarihi: 13.01.2015)

olarak görünürlüğü artan MÜSİAD örneği ışığında açıklanmaya çalışılacak, buna ek olarak, yoğun bir biçimde devam eden inşaat faaliyetleri (kentsel dönüşüm projeleri) ve mevcut iktidar döneminde görülen bazı ekonomik gelişmeler, genel bir çerçevede, kısaca tartışılacaktır.

1.5.1.1 Ekonomik sermayenin dönüşümü ve sermayenin el değiştirmesi varsayımı

Yankaya, *Yeni İslami Burjuvazi* (2014) isimli kitabında geniş bir biçimde ele aldığı Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği'nin (MÜSİAD) kuruluşu ile birlikte ekonomik sermayenin muhafazakâr yönde dönüşümünü ve el değiştirme varsayımlarını incelemektedir. Laik ve Kemalist olarak adlandırılabilir İstanbul sermayesinin temsilcisi Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği'nin (TÜSİAD) karşısında Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetleri döneminde güç kazanan MÜSİAD, Yankaya'nın (2014: 22) deyişiyle "... güçlü İslami etkiler taşıyan bir kültürel sermayenin ve çalışma ahlakının taşıyıcısı ..." olarak daha muhafazakâr bir ekonomik örgütlenmenin temsilcisi konumuna gelmiştir. Anadolu Kaplanları olarak da anılan kuruluşu Yankaya, aidiyet ilişkileri çerçevesinde tanımlayarak sosyal sermayeyi oluşturan akrabalık ilişkilerine, dini, etnik, bölgesel, cemaatsel ilişkilere ve güven duygusu içerisinde kolektif hareket etme güdümüne vurgu yapmaktadır. Gayri resmî bir biçimde kurulan bu işbirlikleri, yeni sanayi bölgelerinin oluşmasına, çok ortaklı şirketlerin kurulmasına olanak tanırken, bu mesleki örgütlenmeler sermayenin yeniden üretimini ve karşılıklı güven ve karşılıklılık ilişkilerinin güçlenmesini sağlamaktadır. Yankaya, MÜSİAD'a üye olan bireylerin İslami kimliğe dayalı ve mesleki amaçlı olarak üye olduklarından bahsetmektedir. Mesleki amaçla üye olanların mesleki kaygılarla üye olduklarını belirten Yankaya, İslami kimliğe dayalı bir biçimde üye olanlar grup içindeki güvenilirlik, dürüstlük, gelenek, örf ve adetlere saygı, manevi duyarlılık gibi değer yargılarının ortak paylaşımına

referans vererek ülke yararına çalışmanın, eğitilmiş, ahlaklı toplum kurmanın ve ahlaklı bir tüccar topluluğu kurmanın önemine inandığını aktarmaktadır. Yankaya, MÜSİAD ve Adalet ve Kalkınma Partisi arasındaki yakın ilişkilerin Adalet ve Kalkınma Partisi'nin ilk seçim başarısından beri süregeldiğini, iki kurumun ekonomik ve siyasi ilişkiler içerisinde olduğunu belirterek aralarında Abdullah Gül ve Recep Tayyip Erdoğan olmak üzere birçok partili vekilin MÜSİAD üyesi olduğuna dikkat çekmektedir. Ayrıca birçok MÜSİAD'ının yerel ve ulusal yönetimde yer alarak Adalet ve Kalkınma Partisi'nin aracılığıyla siyasete giriştiklerinden bahsetmektedir.

Ekonomik sermayenin el değiştirdiği iddiasının yanı sıra, Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetleri süresince inşaat sektöründeki atılımlar ile birlikte ekonomik alanda gözlemlenen en büyük değişimlerden birisinin kentsel dönüşüm olduğu da tartışılmaktadır. Çelik ve Karaçimen (2015) bu dönüşümle ilgili,

... kentsel politika giderek kentsel dönüşüm bağlamında ele alınmaya başlanırken, kentsel mekanın yeniden düzenlenmesini konu alan çok sayıda yasa ve yönetmelik yürürlüğe girdi. ... İnşaat sektörü tüm bu süreçte hem kendisi hem de beslediği onlarca yan iş kolu ile ekonomik büyümenin sürdürülebilmesi ve istihdam yaratılması bakımından giderek daha da önemli hale geldi. ... Türkiye'de 2000'li yıllarda konut alanında görülen en önemli dönüşüm gecekondular, lojman ve kooperatif gibi alternatif yollarla konuta erişim hakkının giderek kısıtlanması ve buna paralel olarak bireysel konut sahipliğinin barınma ihtiyacının tek yolu olarak öne sürülmesidir.

sözlerini sarf etmektedir. Özden (2010: 194) de, "... kentsel dönüşüm projeleri adı verilen projeler[in] kentleri dönüştürmek için bir araç olarak kullanılmaya

başlandı"ğını ifade etmektedir. Kömürcüoğlu (2014), deprem odaklı kentsel dönüşüm projelerinin özellikle 2010 yılından sonra başladığını belirterek kentsel dönüşümün neyin aracı olduğunun çoklu boyutlarını sıralarken ilk sıraya arazi rantı boyutunu koymaktadır. Bu boyut, inşaat sektörünün gelişmesi ve güçlenmesi ile toprak rantında artışa sebep olmuş, bu durum büyük sermaye sahiplerinin dikkatini çekmiştir. Böylelikle büyük müteahhitler daha da zenginleşebilmişlerdir. İkinci boyut ise toplumun modernizasyonudur. Gecekondu yıkılacak, yerlerini apartmanlara ve toplu konutlara bırakacak, kapalı siteler, rezidanslar, alışveriş merkezleri, gökdelenler de daha modern bir görüntü elde etmeye yardımcı olacaktır. Kömürcüoğlu'na göre, bu proje yalnızca binaların modernizasyonu ile ilgili değildir: Soylulaştırma ve daha modern bir görüntü elde etme amacıyla bu bölgelerde yaşayan insanlar da değiştirilecektir. Şimşek (2014: 37-38) soylulaştırma kavramını,

kent merkezlerindeki çöküntü alanına dönüşmüş mahalle ve sokakların, içinde yaşayan yoksullardan arındırılarak, yeni yatırımlarla yeni bir kentli kimliğe sunulmasını ifade etmektedir. Kentin alt sınıfları ve sınıf-altı kesimlerinin yaşadığı bu alanlardaki soylulaştırma projeleri önemli bir değer artışı yaratmakta ve mülkiyet alt sınıflardan orta, üst-orta sınıflara kaymaktadır.

şeklinde açıklamaktadır. Diğer bir yandan, yerinden edilme durumu, sosyal ilişkileri zedeleyecek, dayanışma ve bir arada yaşama duygusu kaybolacaktır. Ek olarak,

... dar gelirli kesimin yaşam alanlarına yönelik kentsel dönüşüm projeleri ise dar gelirli kesimler için kentlerde yerinden edilmeler, yoksulluğun derinleşmesi ve mülksüzleşme ile sonuçlanan süreçlere yol açmaktadır. Dar gelirli kesimin büyük mücadelelerle ve türlü bedeller ödeyerek kurdukları mahalleler rant odaklı

kentsel dönüşüm projeleri ile orta ve orta sınıf için lüks konut, alışveriş ya da iş merkezine dönüşürken, dar gelirli kesim ya borçlanarak TOKİ'nin çeğerde geliştirdiği sosyal konut alanlarına ya da diğer gecekondularına gönderilmektedir (Öktem Ünsal, 2015: 316).

Görüldüğü üzere kentsel dönüşüm, yalnızca gecekondularının yerlerini apartmanlara veya toplu konutlara bırakması anlamına gelmemektedir, kentin bütün alanlarıyla ilgilidir; sanayi alanlarının dönüşümü, turizm odaklı dönüşüm, tarihi kent merkezinin dönüşümü, deprem odaklı dönüşümü gibi biçimsel anlamında farklı dönüşüm türleri mevcuttur. Doğanın tahrip edilmesi ve kamusal alanın iktidarın tekelinde kullanımı ile ilgili tartışmaların gölgesinde, “çılgın proje” olarak tanıtılan Kanal İstanbul¹⁸ ve “Çağdaş Türkiye'nin Simgesi” olarak sunulan 3. Köprü¹⁹ projeleri, yeni yerleşim alanları açma/kurma²⁰ vb. ile İstanbul'un marka değeri yükseltmek istenmesi, daha çağdaş görüntüye kavuşturulması amaçlanmaktadır. Türkiye'nin en büyük şehri olan İstanbul'un geçirdiği dönüşümden, Türkiye'nin genelini etkileyen değişimlerle ilişkin ipucu elde etmek mümkündür. Genç (2011: 77), bu durumla ilgili

Kapitalist gelişimin belirlediği yeni yönelimler, uyarlanmalar İstanbul'da takından takip edilebilir. Yeni tüketim alışkanlıkları, alışveriş merkezleri, finans kapitalin merkezi olma konusunda gayretlilik, rantın ve rant yönetim politikalarının yükselişi içinden

¹⁸ <http://www.ntv.com.tr/galeri/ekonomi/erdogan-hizlandirin-dedi-kanal-istanbulun-ayrintilari-netlesti,olZcSZoz9kGP-L7b6qKG1A/NhY5JctGAECBI6oucujbPA> (Erişim Tarihi: 09.06.2015)

¹⁹ <http://www.3kopru.com/proje/PROJE-HAKKINDA/1> (Erişim Tarihi: 09.06.2015)

²⁰ Duruma örnek teşkil etmesi açısından ilgili video haber, “Emirgan Korusu yanına inşaat: “Emirgan korusunun bitişiğindeki 158 dönüm arazi İstanbul'daki yapılaşmanın yeni adresi. Araziyi alan Emlak Konut yöneticileri bölgeye turizm tesisi ve restoran yapılacağını açıkladı. Yıllardır etraflarında yükselen villaları seyreden bölge halkı ise gelecekte kendi evlerini yitirmekten çekiniyor”. <http://www.ntv.com.tr/video/turkiye/emirgan-korusu-yanina-insaat,18YN658bX0CXMbFFrH9qQg> (Erişim Tarihi: 09.06.2015)

geçtiğimiz dönemi anlamamıza yardımcı olur. Özelleştirmeler, “kentsel rantsal dönüşüm”, yine İstanbul’un nüfusu nedeniyle işsizliğin artışı ve “sosyal güvenlik aşındırmaları”, kamuda, sosyal alanlarda, sokaklarda boşluk dolduran mafya tipi ilişkiler ve artan inşaat faaliyetleri İstanbul’daki yaşamı doğrudan etkiler.

sözlerini sarf etmektedir. Sermayenin el değiştirmesi ve kentsel dönüşüm projesi ile getirim elde edildiği tartışmalarının yanı sıra, genel çerçeve ile çizildiğinde, Türkiye ekonomisinde “kamusal hizmet ücretlerindeki artış[ın] kentsel yoksulluğun şiddetini ...” ve “özelleştirme politikası[nın], gündelik hayatın tedarikinde ihtiyaç duyulan malların ve sağlık, eğitim, iletişim gereklerinin ücretlerini, bireysel gelire oranla ...” (Çiğdem, 2014: 48) arttırdığı belirtilmektedir. Ek olarak, Yücesan Özdemir (2013: 138), taşeronluk imkânlarının artmasıyla birlikte sözleşmeli ve geçici işçiliğin arttığına işaret etmektedir. Cop’un (2013) Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde sendikal alandaki etkinliğinin azaldığına dair yorumlamalarına özdeş olarak Önder de (2007) sendikasızlaşmanın artması ve geçici, yarı zamanlı veya taşeron işgücünün oluşturduğu kayıt dışı ekonominin genişlemesi gibi sorunlara dikkat çekmektedir.

1.5.2 Kültürel sermaye

Kültürel sermaye kavramı, sözel beceri, genel kültürel farkındalık, estetik tercihler, okul sistemi hakkında bilgi, eğitim gibi geniş çeşitlilik gösteren olanakları kapsar. Bourdieu’nün amacı, (kelimenin en geniş anlamıyla) kültürün bir iktidar kaynağı haline gelebileceğine işaret etmektir (Swartz, 2011: 111). Göker’e (2007: 282) göre kültürel sermayenin en ayırt edici özelliği “... inşa edilen toplumsal uzayın yapısına göre “dini sermaye”, “bürokratik sermaye”, “politik sermaye”, “eğitimsel sermaye” gibi gömlekler giyebilmesidir”. Swartz (2011:

111-113), Bourdieu'nün kültürel sermaye kavramının (1986a) üç farklı halde var olduğunu şu şekilde aktarmaktadır:

İlkin, bireyin sosyalleşme yoluyla içselleştirdiği, beğeni ve anlayış örüntülerini oluşturan, kültürle kazanılmış yatkınlıklar toplamına işaret eder. [...] Kültürel sermaye ikinci olarak nesneleşmiş halde var olur; yani kitaplar, sanat nesnelere, bilimsel araçlar gibi, kullanılmaları için uzmanlaşmış kültürel beceriler gerektiren nesnelere işaret eder. Kültürel sermayenin üçüncü hali, kurumsallaşmış halidir. Bourdieu bununla eğitim sistemini kasteder. Bourdieu yükseköğrenimin gelişmesine ve gelişmiş toplumlarda statünün belirlenmesinde oynamaya başladığı role büyük önem verir. Yükseköğrenimin yaygınlaşması sonucunda eğitim vasıflarıyla ilgili devasa piyasalar oluşmuştur ve bunlar bugün toplumsal sınıf yapısının yeniden üretiminde belirleyici rol oynar.

Göker'in "dini sermaye", "bürokratik sermaye", "politik sermaye", "eğitimsel sermaye" olarak çeşitlendirdiği kültürel sermaye türlerinin sayıca arttırılması mümkün olmakla birlikte çalışmanın kapsamı gereği "politik sermaye" ve "eğitimsel sermaye" kavramları başlığı altında 2000'li yıllarda ilgili sermaye türlerinde yaşanan gelişmeler incelenecektir.

1.5.2.1 Bir kültürel sermaye türü olarak "politik sermaye": çevresel unsurlar merkeze taşınırken yeniden-üretilen söylemler ve pratikler ve tahakküm

2000'li yılların politik iklimi, çevrenin unsurlarını merkeze taşıyan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kurduğu hükümetler döneminde kaydedilen gelişmeler ve bu gelişmelere ardıl, iktidar partisinin 21. yüzyıl Türkiye'sinin tek etkin siyasi

eyleyicisi olduğu tartışmaları ile şekillenmiştir. 2002 yılında AKP'nin tek başına iktidara gelmesine paralel olarak, yalnızca AKP çizgisinin değil, bütün olarak İslamcılığın kamusal alandaki görünürlüğü artmıştır (Uçkan ve Koca, 2014: 22). Özellikle 90'lı yıllarda ve 2000'lerin başında İslamcılığın "irtica" kavramı ile özdeşleşmesinden farklı olarak daha çok laikliğin esnetilmesi ve muhafazakârlaşma kavramıyla özdeşleşen söz konusu İslamlaşma sürecinde Adalet ve Kalkınma Partisi, Cop'un (2013: 25-26) deyişiyle, üç alanda egemenlik kurmuştur: sosyoekonomik, kurumsal ve siyasal alanlar. Cop'a göre, iktidar partisi sosyoekonomik alanda, toplumda oluşturduğu hegemonya yoluyla toplumu biçimlendirebilmiş, sınıflar arası ve sınıf içi ilişkilerde değişikliklere yol açmış; kurumsal alanda, ordu, yargı, Cumhurbaşkanlığı, Yükseköğretim Kurulu, üniversiteler ve bir kısım medya gibi karşıt iktidar odakları üzerinde tahakküm kurmayı başarmış, yaptığı politik hamlelerle de siyasal alanda söz sahibi olmuştur. Cop'un görüşlerine paralel olarak Taşkın (2013a: 391), Adalet ve Kalkınma Partisi'nin "kendi özerk iktisadi ve kültürel örgütlenmelerini oluşturduğu"nu söylemektedir. İktidar partisinin üst üste üç hükümet kurma başarısını Çiğdem (2009: 143), "değişik toplumsal sınıflardan, etnilerden, cinsiyet ve ideolojilerden gelen farklı kesimlerin AKP'yi kendi [...] istemleri doğrultusunda araçsallaştırdığı, kendi taleplerini AKP üzerinden ve onun dolayısıyla ifade ettikleri" şeklinde yorumlamaktadır. Ek olarak, Çiğdem (2014: 62) bu başarıyı açıklarken, "...merkez sağ denilen siyasal hareketin tükenmesi, solun politik gücünü yitirmesi, ekonomik ve toplumsal krizler nedeniyle toplumun fiziksel ve ruhsal olarak yorulması vs. ..." nedenler sıralamaktadır.

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin süregelen iktidarını tanımlarken vurguladığı iki anahtar kavram bulunmaktadır: Bunlardan ilki "muhafazakâr demokrasi" kavramıdır. Kemalist ideolojinin laiklik ile şekillenmiş demokrasi anlayışından farklı olarak iktidar partisi, kendi demokrasi anlayışını

muhafazakârlık ile bağdaştırır. Eş doğrultulu bir biçimde iktidar partisi, “kendi seçmen kitlesini [de] toplumsal ve kültürel zeminde muhafazakâr, ekonomik alanda ise serbest pazar ekonomisinin girişimci ruhuna uyumlu bireyler olarak konumlandırmaktadır” (Doğu vd., 2014: 132). Adalet ve Kalkınma Partisi’nin ideolojisine hâkim olan ikinci anahtar kavram olan “... “millet” sözcüğü AKP aracılığıyla Türkiye siyasetinin merkezine oturmuş, “milli irade” ile birlikte iktidarın tüm icraatlarını meşrulaştırdığı söylemsel bir araç...” (Yaşlı, 2014: 127) olarak işlev kazanmıştır. Bu anlamda, “... Türkiye’de rejimin geçirdiği dönüşüm ve bunun halk kitleleri nezdinde “milletin öz değerleri ve gelenekleri”nin geri dönüşü biçiminde meşrulaştırılması...” (Cop, 2013: 103) yolu ile iktidar partisi, Bourdieu’ye atıfla, sahip olduğu gücü doğallaştırabilmiştir; bu durum beraberinde, “Akp’nin ‘asli Müslüman/muhafazakâr unsur’ adına kalıcılaştırabileceği çoğunlukçu demokrasi anlayışı[nın] (“majori-cracy”)...” (Taşkın, 2013b: 8), bir tahakküm aracı olarak, çoğunluk tarafından kabul görmesinin zeminini hazırlayabilmiştir.

Genel hatlarıyla çerçeveselendiğinde, muhafazakâr demokrat bir kimlikle kendisini tanımlayan Adalet ve Kalkınma Partisi’nin karşıt iktidar odakları üzerinde tahakküm kurarak kendi iktisadi ve kültürel örgütlenmelerini kurabilmesi, beraberinde ona, toplumu şekillendirebilme, serbest pazar ekonomisine uyumlu, muhafazakâr ardyöreden gelen bir toplum tanımlayabilme yetkelerini vermiştir. Bourdieu’nun deyişiyle, ortak zihinsel şemalar kurarak kolektif bir bilinç oluşturmaya çalışan iktidar partisi, toplumu şekillendirebilme ve yeniden tanımlayabilme ayrıcalığına sahip olmuş; toplum ile kurulan bu ittifak, bir yandan iktidarın egemenlik alanını doğallaştırmış, diğer yandan iktidara, Bourdieu’nün dediği gibi, sahip olduğu “söylemin meşruiyeti”ni pekiştirme olanağını sağlamıştır. “Milli irade”den aldığı güç ile söylemini meşrulaştırabilen iktidar partisi, toplum ile uzlaşım içerisinde bir

görüntü çizerek, toplumsal olanı dönüştürüp yeniden inşa edebilme olanağına erişebilmiştir.

1.5.2.2 Milliyetçiliğin yeniden tanımlanması tartışmaları

Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarları sürecinde varsayılan muhafazakârlaşma ile birlikte milliyetçilik kavramına da yeni tanımlamalar getirilebileceği başlamıştır. Taşkın (2013b: 176-177), iktidar partisinin hükümet kurduğu dönemler boyunca evrilen milliyetçiliğin yeniden tanımlanmasını "... seküler milliyetçiliğin inandırıcılık yitimine uğradığı günümüzde, dinsel sembollerle zenginleşen milliyetçiliklerin daha avantajlı hale geldiğini iddia edebiliriz." sözleri ile açıklamaktadır. Jenny White'ın (2013: 24) yeni Türk kimliği olarak sunduğu "Müslüman milliyetçiliği", Kemalist devlet projesinden kopmuş, kökleri Osmanlı İmparatorluğu'na uzanan bir milliyetçilik anlayışı olarak ortaya çıkmaktadır. White'a (2013: 68) göre "Müslüman kimliğin öğeleri, Türklüğe özel etik kültürün ve politik tarihin refakatiyle birlikte bireyin milli aidiyetiyle birleştirilir". Cop da (2013: 120), Adalet ve Kalkınma Partisi'nin milliyetçilik anlayışını "ezan bayrak milliyetçiliği" olarak tanımlarken milliyetçiliğin dinsel örüntülerle yeniden tanımlanışına vurgu yapmaktadır. "Simgesel ve kültürel aksesuar[lar]" ile bezenmiş, "... camilere ve dinsel törenlere olağanüstü ilgi gösterilmesi..." (Mardin, 2007: 72) ile tanımlanabilecek bu yeni milliyetçilik tanımında din ve kültür ile yoğurulmuş öğelerin ön planda tutulduğu, geçmişin izlerini taşıyan romantik bir anlayış göze çarpmaktadır. Taşkın'ın (2013: 33) "Romantik milliyetçilik, millet ve devlete bir tür dinsellik ve aşkınlık atfederek bu tahayyülünü kitleselleştirebildiği ölçüde ontolojik kriz karşısında kısmi bir sunabilir." tümcesi yorumlandığında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin devlete atfettiği dinsellik, modern Türkiye'nin Osmanlı geçmişine sık

sık yaptığı göndermeler²¹²² ve “... Türklüğü-Müslümanlığı öne çıkaran vatandaşlık rejimi [yoluyla] vatandaşları sürekli olarak İslamcı siyaseti kabule çağırmaktadır” (Coşar ve Yücesan Özdemir, 2013: 252).

1.5.2.3 *Yeni bir aidiyet alanı arayışı*

Diğer yandan, laik Kemalist hegemonyanın etkisinin azalmasıyla birlikte toplumun daha demokratikleştiği ve toplum içerisinde farklı grupların seslerini rahat bir şekilde yükseltebildiğine dair tartışmalar yürütülmektedir. Özdalga (2014), halk kitlelerinin daha güçlü demokratik kurumlarla siyasi sisteme uyum sağlaması ile birlikte İslami söylem ve semboller başta olmak üzere farklı bakış açılarına sahip grupların kendilerini daha demokratik bir düzlemde ifade edebildiklerinden bahsetmektedir. Ona göre, laik-Kemalist hegemonya dağıldıkça, farklı laik ulusal kimlik biçimlenmeleri ile özgürlük vurgusunun daha fazla gündeme taşındığı görülmektedir.

White da, Özdalga ile benzer görüşleri savunmaktadır. White’a (2013) göre genç insanlar ulusun içinde birey olarak kendilerine aidiyet alanları ararken, kendilerini artan bir biçimde, yeni medya, sivil aktivizm ve tüketim kültürü üzerinden ifade etmektedirler. Bunlara ek olarak, içinde bulunduğumuz zamanlarda ekonomi, politika ve sosyal alanlarda yaşanan gelişmeler ile birlikte daha fazla seçme özgürlüğüne sahip bir kuşağın ortaya çıktığını söyleyen White, bireylerin –özellikle genç bireylerin– aileden, toplumdan ve özellikle Kemalist ulustan gelen aidiyet biçimleri dışında aidiyetler aradıklarını iddia etmektedir. Buna göre, dini cemaat üyeleri, çevreciler, eşcinseller, kadın hakları

²¹ <http://www.yeniakit.com.tr/haber/tskda-bir-ilk-askerler-yemin-torenine-mehter-marsi-ile-hazirlandi-39646.html> (Erişim Tarihi: 11.12.2014)

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/161676/Askerler_Osmanli_ordu_marsiyla_yurudu_Dillerde_tekbir_Allahu_ekber.html (Erişim Tarihi: 11.12.2014)

²² <http://www.milliyet.com.tr/cumhurbaskanligi-sarayi-nda-bir-ilk-gundem-1997609/> (Erişim Tarihi: 12.01.2015)

savunucuları, etnik ya da dini kökeni farklı bireylerin oluşturduğu örgütlenmeler vb., bireysel kimliği gelenek ve cemaat anlayışı ile uydaş olarak şekillenmiş bireylere karşı koymaya çalışarak devletin gençlerin kimliğini şekillendirme anlayışına eleştirel yaklaşmaktadır. White, gençlerin, okullarda verilen Kemalist eğitimden kendilerini daha fazla yalıtma eğilimi gösterdiklerini belirterek devlet ideolojisinden bağımsız, çoklu görüş ve değerlerin katmanlılığını aynı anda sergilediklerine de işaret etmektedir. Sonuç olarak, "... yeni kuşak[ın], kitaplardan, medyadan, küreselleşmeden, pazardan ve yeni fırsatlardan etkilenerek Müslüman ve Türk olmanın ne anlama geldiği ..." (White, 2013: 290) noktasında sorgulamalar yoluyla daha melez bir kimlik geliştirdikleri yorumu yapılabilir.

1.5.3 Eğitimsel sermaye

Eğitim aracılığıyla bireylerin düşünüş biçimlerinin şekillendirilebileceği ve eğitimin, iktidarın aktarımı noktasındaki rolü Bourdieu sosyolojisinin tartışma alanlarından biridir. Bourdieu'nün (2014: 78), "... ayrıntılı bir eğitim sistemine sahip olan gelişmiş toplumların çoğunda ... iktidar aktarımı, giderek artan oranda eğitimsel niteliklerin edimine bağlıdır. ... iktidarın giderek artan önemli bir kısmı eğitim donanımı kisvesi altında aktarılır." sözleri, eğitim ve iktidar arasındaki yakın ilişkiye dikkat çekmektedir.

Yel (2007: 566-567), Bourdieu için eğitim süreci ve sisteminin, kültür aracılığıyla kurulan tahakkümün en işlevsel aygıtı olduğunu ifade eder. Bourdieu'nün okulları, egemen sınıfın iktidarını sürdürebilmek ve düzenin meşruiyetini garanti altına almak için çalışan bir tür sistem aygıtı olarak kabul ettiğini belirten Yel, okullarda alınan eğitim yoluyla çocuğun, toplum içinde oluşmuş hiyerarşiyi içselleştirdiğini ve öğrendiklerinin, zihninde meşrulaşarak doğallaştığı eklemesini yapmaktadır. Çocuklar, bir alan olarak eğitim alanının ideolojik taşıyıcısı olan okullarda edindiği eğitimsel sermaye aracılığıyla sınıfsal

konumunun sermayesel niteliğini bilinçdışı bir biçimde içselleştirir ve çeşitli kıyaslamalar yoluyla ait olduğu sınıfa dair kafasında algısal bir şema oluşturur. Çocuğun yaptığı bu kıyaslamalar, arkadaşları ve kendisinin aidiyet temsillerini sorgulamasına yol açan bir süreç olarak ortaya çıkar: Zengin/fakir, Sünni/Alevi, başarılı/tembel vb. ayrımların her birinin sınıfsal farklılıklara işaret ettiği düşünülebilirken çocuğun, bu bilinçdışı çıkarsamaları içselleştirmesinin ekonomik ve kültürel sermayelerle de doğrudan bağlantılı olduğu yorumu yapılabilir. Çocuğun, okul ve eğitim aracılığıyla içselleştirdiği, eşitsizlik üreten ve ayrıştırıcı olduğu iddia edilebilecek bu edimleri, ailesinin kültürel aktarımı sayesinde de pekişmektedir. Ailenin, genel düşünce kalıpları, algı ve eylem şemalarının taşıyıcısı ve kendisinden sonraki nesillere aktarıcısı olduğu düşünüldüğünde, bir kez daha ekonomik ve kültürel bağlamda, çocuğun içinde bulunduğu konumu kendi içerisinde daha da meşru görmesi ve ait olduğunu hissettiği sınıfın pratiklerini edinmesi, eğitim sürecinin aile ayağını oluşturan bölümünü temsil etmektedir.

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin eğitimsel sermayeyi yönlendirerek ve yeniden şekillendirerek kutuplaşmalara yol açtığı, özellikle, partinin iktidarda olduğu üçüncü dönemi kapsayan sürece denk gelmektedir. Dönemin Başbakan'ı Erdoğan'ın, "dindar bir gençlik yetiştirme" isteğini dile getirip "... muhafazakâr ve demokrat, milletinin, vatanının değerlerine, ilkelerine, tarihten gelen ilkelerine sahip çıkan bir nesil ..." ²³ idealini ortaya koymasının ardından Türk eğitim sisteminde de birtakım değişiklikler kaydedilmiştir.

8 yıllık kesintisiz eğitim yerine "... 4+4+4 eğitim sistemine geçilmiş böylece 8 yıllık kesintisiz eğitimde kapatılan imam hatip okullarının orta bölümleri yeniden açılmıştır" (Koyuncu, 2014: 171). 19. Milli Eğitim Şurası'nda hayata

²³ <http://bianet.org/bianet/bianet/135875-dindar-genclik-yetistirmek-istiyoruz> (Erişim Tarihi: 07.02.2015)

geçirilmesi beklenen kararlar arasında anaokullarında verilecek “değerler eğitimi” kapsamında, 36-72 aylık çocuklara okulda, “Allah kavramı ve Allah sevgisi” anlatılması, “cennet ve cehennem kavramları”nın öğretilmesi, okul öncesi ve ilkokulda kullanılan eğitim aracı metinlerde Anadolu ve İslam kültürüne ait masal, hikâye, şiirlere yer verilmesi, zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin birinci sınıftan itibaren başlatılması, Kutlu Doğum Haftası ve Aşure gününün, Belirli Günler ve Haftalar kapsamına alınması; okullarda kutlanması zorunlu hale getirilmesi, Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek liselerindeki derslerde ve stajlarda alkollü içki yapımı ve servisinin yasaklanması, Osmanlıca’nın tüm liselerde seçmeli, Anadolu imam hatip liselerinde ise zorunlu ders olması gibi konular görüşülmüştür.²⁴ Sünni İslam söylem ve pratikleri ile şekillendirildiği gözlemlenen değişikliklerde diğer mezhep ya da inançların istekleri doğrultusunda değişiklikler gündeme getirilmemiş ya da oluşturulan gündemler kabul görmemiştir. Osmanlıca tartışmaları, mevcut Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın bazı kesimlerin tepkisine rağmen Osmanlıca’nın öğretilceğini²⁵ söylemesi, üniversite kampüslerine “üniversite külliyesi”²⁶ denilmesini önermesi ve dönemin Adalet ve Kalkınma Partisi Genel Başkan Yardımcısı ve Parti Sözcüsü Beşir Atalay’ın “Bütün tarihimiz Osmanlıca’dır”²⁷ söylemleri ile birlikte de tartışılmaktadır. Ayrıca iktidar partisinin yükseköğretim kurumlarına harici müdahalesinin,

²⁴ <http://www.milliyet.com.tr/masallar-bile-degistiriliyor--gundem-1980533/> (Erişim Tarihi: 07.12.2014)

²⁵ <http://www.milliyet.com.tr/erdogan-istesenez-de-istemesiniz/siyaset/detay/1981097/default.htm> (Erişim Tarihi: 10.12.2014)

²⁶ <http://www.milliyet.com.tr/kampus-degil-kulliyeye-olsun/siyaset/detay/1995610/default.htm?ref=OtherNews> (Erişim Tarihi: 09.01.2015)

²⁷ <http://m.akparti.org.tr/site/haberler/butun-tarih-arsivimiz-osmanlicadir/69521#1> (Erişim Tarihi: 10.12.2014)

üniversitelerin, siyasi iradenin kontrolüne geçeceğine ilişkin tartışmalar da sürmektedir.²⁸

1.5.4 Pierre Bourdieu'nün "Eril Tahakküm"ü

Geleneksel Türk toplum yapısının belirleyici unsurlarından biri olan ataerk, erkeğin, kadına yönelik algısının, düşünselliğin ve pratiğin "eril-dişil" olarak ayrılmasının ve kadının aile ve toplumda dil, gelenek, din, konuşma, beden dili vb. kültürel öğeler temelinde erkeğin "kontrolünde ve/ya altında" olarak konumlandırılmasının geçirdiği evrim süreciyle ilintili, toplumsal yapıya egemen olmuş erkek merkezli (eril) söylemler ve eylemler demeti şeklinde tanımlanabilir. Bourdieu'nün (2014b: 13) görüşüne atıfla ataerk "... biyolojik olanın toplumsallaşması ile toplumsalın biyolojikleşmesi arasında uzun bir çalışmanın ürünüdür ...". Doğallaştırılmış bir toplumsal inşa (Bourdieu, 2014b: 14) süreci olarak ataerk, hem söylem hem eylem hem de düşünüş biçiminde can bulur ve bunların her biri "ataerkil" olarak nitelendirilir. Ataerkil "olan",

... aynı anda hem, nesneleştirilmiş haliyle, şeylerde (örneğin tüm kısımları "cinsiyetlendirilmiş" olan evde), tüm toplumsal dünyada, hem de bedene gömülü haliyle bedenlerde, eyleyicilerin habitus'unda mevcuttur; buralarda, algılama, düşünme ve eyleme şemaları sistemleri olarak işleyiş gösterir (Bourdieu, 2014b: 21).

Husserl'in "doğal tavır" kavramına gönderme yapan Bourdieu, bu dünyayla ilişki kurabilmenin doğallaştırılmış bu tavırla mümkün olabileceğini söylemektedir. Doğal tavır, bir edim sonucu kazanılmaktadır ve Bourdieu, ataerkil "olan"ın nesnel ve yapay (bireyler tarafından inşa edilmiş) kurum/kuruluşlarda, nesnelere, bedende ve eyleyicinin "algı, düşünme ve eylem"inin oluşturduğu "habitus"unda var olduğunu vurgulamaktadır.

²⁸ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/27518846.asp> (Erişim Tarihi: 12.11.2014)

Bourdieu (2014b: 22-23) anatomik farklılıklara dayandırılarak inşa edilmiş ataerkil düşünceyi

Toplumsal dünya, bedeni cinsiyetlendirilmiş bir gerçeklik ve cinsiyetlendirici görüş ve bölünme esaslarının taşıyıcısı olarak inşa eder. Algının bu bedenselleşmiş toplumsal programı, dünyadaki her şeye, en başta da bedenin kendisine, onun biyolojik gerçekliğine uygulanır: erkeklerin kadınların üzerindeki keyfi tahakküm ilişkisine kök salmış mitsel bir dünya görüşünün esaslarına uygun olarak biyolojik cinsler arasındaki farklılıkları inşa eden bu programdır, ve bu tahakküm ilişkisinin de, işbölümü vasıtasıyla toplumsal düzenin gerçekliğine kazınmış durumdadır. ... Toplumsal bakış açısı esasının anatomik farklılığı inşa etmesi ve toplumsal olarak inşa edilmiş bu farklılığın ona temel teşkil eden toplumsal bakış açısının temelini ve görünüşte doğal tedbirini oluşturmasına bağlı olarak, düşünceyi tahakküm ilişkilerinin aşikârlığına hapseden döngüsel bir nedensellik buluyoruz; hem de, bu bölünmeler uyarınca düzenlenmiş olan ve bu nesnel bölünmelerin algılanmasını düzenleyen bilişsel şemalar biçiminde öznellikte kazınmış haldedir.

olarak açıklamaktadır. Öz olarak biyolojik farklılıklara dayandırılarak açıklanan eril düzen ve ataerk, kendisini bu farklılıkları doğrulayacak şekilde toplumsal yapıyı belirleyici olarak da inşa etmektedir. Erkek merkezli bu keyfi tutum, eyleme döküldüğünde “doğallaştırılmış” bir neden sonuç ilişkisini beraberinde getirmektedir. Toplumsal yaşantıya ait her şeyi ikili bir biçimde tanımlayan ataerk, kadın ve erkek arasındaki işbölümünü de ayrıştırmaktadır.

İşbölümünün sembolik düzenlenmesinin, dahası tüm bir doğal ve toplumsal düzenin biyolojik üremenin gereksinimlerine

belirlendiği fikrinin çok uzağında, eril ve dişil bedenlerin ve başta cinsel üreme olmak üzere bunların iş ve işlevlerinin keyfi bir inşasıdır cinsel işin bölünümü ve cinsiyete dayalı işbölümünün (ve giderek tüm bir kozmosun) erkekmerkezli bakış açısına doğal görünümlü bir temel sağlayan. Eril sosyodisenin özgün gücü, iki ayrı işlemi birleştirmesi ve yoğunlaştırmasından ileri gelir: bir tahakküm ilişkisini, kendisi de doğallaştırılmış bir toplumsal inşa olan biyolojik bir doğanın içine yerleştirerek meşrulaştırır (Bourdieu, 2014b: 37).

Şeylere kazanmış olan bu eril düzen, işbölümünün ya da kolektif ya da özel ritüellerin (örneğin eril mekânlardan dışlanmalarıyla kadınlara dayatılan kaçınma davranışlarını düşünelim) rutin akışı içerisindeki sözsüz emirler yoluyla bedene de kazanır. Fiziksel düzen ile toplumsal düzenin kuralları yatkınlıklar dayatır veya telkin eder: kadınları en asil işlerden dışlayarak ..., onlara alt konumda yer vererek ..., bedenlerini nasıl taşıyacaklarını öğreterek ..., onlara adi, zahmetli ve aşağı görevler yükleyerek ..., ve, daha genel olarak, temel öngörüler doğrultusunda, aynı zamanda toplumsal farklılıkların da temeliymiş gibi gözükten biyolojik farklılıktan faydalanarak (Bourdieu, 2014b: 38-39).

Dolayısıyla, "... tahakkümün toplumsal ilişkilerinin bedenselleştirilmesi ... (Bourdieu, 2014b: 38)" ile erkeğe atfedilen fiziksel üstünlük, kadını, hem bedenen hem de eril düzenin kadına atfettiği nitelikler yönünden erkek egemen düzenin dışında bırakmaktadır. Erilleştirilen mekân ve zaman, kadını kendi varlığına yabancılaştırırken onu, "erkeğin sahip olduğu, ancak onun sahip olmadığı nitelikler" in kaçınılmaz varlığına ikna etmektedir. Böyle bir güce sahip olan erkek, kadının bedeni üzerinde kurduğu tahakkümle hem eylemlerini

kontrol altına almaktadır hem de düşünselliğini, doğallaştırarak nesnel bir doğrular matrisi olarak sunduğu “eril düşünce” ile şekillendirmektedir. Ataerk’e ait (eril) söylem ve eylem, “kendiliğinden” değildir; varlığını, kurmuş olduğu zıtlıklara dayalı doğrularla açıklarken, “karşı”yı (kadını) ikna etme süreci belli bir “tarihsellik”le açıklanmaktadır:

Erkeklere evrensel olarak atfedilen üstünlük, üretim ve yeniden üretim faaliyetlerinin nesneliliğiyle doğrulanır ve bu nesnellik de kaynağını, erkeğe en iyi kısmı ayıran toplumsal ve biyolojik üretme ve üremenin cinsel işbölümünden, ve ayrıca da tüm habitus’lara içkin şemalardan almaktadır. Benzer koşullarda biçimlendirilen, dolayısıyla da nesnel bir şekilde uyumlu hale getirilen bu şemalar, toplumun tüm üyelerinin algı, düşünce ve eylem matrisleri olarak işlev görür; tarihsel aşkınlıklar, evrensel olarak paylaşıldıklarından dolayı, kendi aşkınlıklarını her bir eyleyiciye dayatırlar. Sonuç olarak, biyolojik üreme ile toplumsal yeniden üretime ilişkin erkekmerkezli temsil, bir [toplumsal] sağduyu nesneliliğine yerleşmiş olur; bu sağduyu, pratiklerin anlamına ilişkin pratik ve doksik bir uzlaşmadır. Ve kadınların kendileri de, her türlü gerçeklikte, özellikle de içinde oldukları güç ilişkilerinde, bu güç ilişkilerinin vücut bulmasının ürünü olan ve sembolik düzendeki kurucu karşıtıklarda ifadesini bulan bu düşünme şemalarını uygulamaya koyarlar. Bunun anlamı da şudur: tanıma edimleri de aslında pratik kabullenme, doksik benimseme edimleridir, yani, o şekilde düşünülmesine yahut dile getirilmesine gerek duyulmayan, bir anlamda kendisinin tabi olduğu sembolik şiddeti “yapan” inançlardır (Bourdieu, 2014b: 49).

Bourdieu'nün "sembolik şiddet" olarak kavramsallaştırdığı olgu, ataerk'e ait olan söylem, düşünce ve pratiklerin, erkek egemen yapı tarafından "doğal" a büründürülerek üretmiş olduğu (varsayımsal) "doğrular"ın, kadın tarafından edinilmesi ve "olması gereken" gibi algılanması sonucunda kadının hem acı çektiği hem de doğru olduğuna ikna olduğundan inkâr edemediği ya da karşı gelemediği için maruz kaldığı şiddet olarak açıklanabilir.

Sembolik şiddet, hükmedilenin hükmedene (dolayısıyla da tahakküme) göstermemelik edemediği bağlılık aracılığıyla kurulur; yani onu düşünürken ve kendini düşünürken (ya da daha iyisi, onunla olan ilişkisini düşünürken) elindeki tek araçlar onunla ortaklaşa sahip olduğu tanıma araçları olduğunda, (nihayetinde bunlar da tahakküm ilişkisinin cisimleşmiş biçimleri olduklarından dolayı ilişkiyi de doğalmış gibi gösterirler). Başka bir anlatımla, kendini algılamada ve anlamada başvurduğu şemalar da (yüksek/alçak, eril/dişil, beyaz/siyah, vb.) kendi toplumsal varlığının da bir ürünü olduğu (ve böylelikle doğallaşmış olan) sınıflandırmaların somutlaşmalarının ürünüdür (Bourdieu, 2014b: 51).

Buna göre kadın, bir birey olarak erkek egemen düşünce yapısı bağlamında eylem, söylem ve düşünce özgürlüğüne ataerk'in onun için çizdiği sınırlar çerçevesinde sahiptir ve hükmedilendir. Hükmedilenler, tahakküm ilişkilerine hükmedenlerin bakış açısıyla oluşturulmuş kategorilerle bakarlar, bu da bu kategorilerin doğalmış gibi görünmelerine yol açar (Bourdieu, 2014b: 50). Buna göre, kadın ataerk'in oluşturduğu bu kategorileri kabullenerek gönüllü, ancak bilinçsiz, bir biçimde toplumsal düzen içinde kendi kimliğini inşa eder. Toplumsal düzen, amacı, üzerine temellendiği eril tahakkümü tasdik etmek olan devasa bir sembolik makine gibi işler: o, iş gücünün cinsiyetçi bölünümüdür ...;

o, mekanın yapısıdır ...; o, zamanın yapısıdır ... (Bourdieu, 2014b: 22). “Gece”nin erkeklerin rahat hareket ettiği bir zaman dilimi olması, (gece) sokaklarda, kadınlara kıyasla, daha özgür ve rahat olmaları, bir taksi şoförü örneğinde olduğu gibi, minimum tehdit ya da tehlike korkusu olmaksızın çalışabilmesi Bourdieu’nün tümcesini doğrular niteliktedir. Kadın ise biyolojik farklılıkları, bu farklılıkların bahane edilerek “zayıflık”la özdeşleştirilmeleri, çoğunlukla kendi rızası olmaksızın, doğal kategoriler şeklinde pekiştirilmiş erkek-egemen uzlaşım sal eylem-söylem-düşünsel tabanlı kimlik edimi ve bunun getirisi olarak düşünölebilecek dezavantajları nedeniyle ötelenmektedir. Kısacası, kadın kendisine benimsetildiğı üzere, kendi rızası olmaksızın, zaman, mekân ve işbölümü kısıtları nedeniyle eril tahakkümün tehditkâr, dışlayıcı ve buyurgan tutumunun egemenliğı altındadır. Bu kısıtlar, erkek ve kadın arasındaki ayrımcılığı güçlendirirken, erkeğe “alan” yaratmaktadır: En temel yatkınlıklar – erkekleğin serpilmesine en uygun toplumsal oyunlara katılmaya hem istekli hem de kabiliyetli kılanlar – bedenlerin terbiye edilmesi yoluyla dayatırlar kendilerini: siyaset, iş dünyası, bilim vs. (Bourdieu, 2014b: 75). Bourdieu (2014b: 112) bu noktada devletin de ataerkil düşünceyi yeniden üreten bir araç olarak işlev gösterdiğine dikkat çekmektedir:

Devletin esas ikircimi, büyük ölçüde, kendi yapısının ta içindeki eril ve dişil arasındaki (finans bakanlıkları ile savurgan bakanlıklar arasındaki; paternalist, aileci, koruyucu sağ eli ile toplumsal olana doğru çevrilmiş olan sol eli arasındaki) arketipsel bölünümü yeniden üretmesinde yatmaktadır; kadınlar ağırlıklı olarak sosyal devlet ile ilişkilendirilmiştir, hem onda sorumluluk almaları, hem de onun sağladığı fayda ve hizmetlerin birincil alıcıları olmaları hasebiyle.

Ataerkil düşünce yapısının beden politikaları üreterek kadına ait “duruş”u, “tutum”u ve “davranış modelleri”ni oluşturmadaki etkinliği de inkâr edilemez bir gerçektir. Bourdieu (2014b: 87), eril tahakküm altında, kadınların “varoluş”unu şu şekilde açıklamaktadır:

Kadınları, varlığı (esse), algılanan-varlık (percipi) olan sembolik nesnelere halinde oluşturan eril tahakküm, onları daimi bir bedensel güvensizlik, hatta sembolik bağımlılık halinde tutmak gibi bir etkiye sahiptir: her şeyden önce başkalarının bakışı tarafında varedilir ve o bakış için varolurlar, yani sıcakkanlı, çekici ve el altındaki nesnelere olarak. Onlardan “kadınsı”, yani güler yüzlü, sempatik, dikkatli, itaatkâr, ağırbaşlı, ölçülü olmaları beklenir, hatta kendi kendilerini geri plana atmaları. “Dişilik” olarak isimlendirilen, gerçek ya da hayali eril beklentilere bir tür boyun eğmeden başka bir şey değildir çoklukla, özellikle de ego’nun büyütülmesi konusunda. Sonuç olarak, başkalarının (ve sadece erkeklerin de değil) bakışına yönelik bağımlılık ilişkisi, varoluşların yapıtaşına haline gelmeye başlar.

Ataerkil düşüncenin bir politik araç olarak ideoloji üretmedeki rolü tartışılmaz bir gerçektir. Bir sonraki alt başlıkta, Bourdieu’nün *Eril Tahakküm* (2014) adlı eserinde tartıştığı erkek merkezci/egemen toplum tarafından doğal kategoriler olarak sunulmuş ataerkil düşüncenin 2000’li yıllar Türkiye’sinde nasıl etkin bir biçimde işlevselliğini –pekiştirerek– sürdürdüğü, söz konusu yılların siyasi eyleycilerinin söylemlerine değinilerek, tartışılacaktır.

1.5.4.1 2000'ler Türkiye'sinde "ataerk"e genel bir bakış ve varolan ataerkil yapının pekiştirilmesi

Türk toplum yapısına, bireysel, kolektif ve kurumsal düzlemlerde egemen olan ataerkil düşüncenin, 2000'li yılların siyasi eyleyicilerin söylemleriyle pekiştirildiği varsayılmaktadır. "Kadın ile erkeği eşit konuma getiremezsiniz, o fitrata terstir. Tabiatları bünyeleri fitratları farklıdır. İş hayatında hamile bir kadını erkekle aynı şartlara tabii tutamazsınız."²⁹ söylemlerinde Bourdieu'nün belirttiği üzere "biyolojik olanın toplumsallaşması ile toplumsalın biyolojikleşmesi" yoluyla kadın, bedensel düzeyde dezavantajlı olarak konumlandırılmaktadır. Bu tümcelere ardıl olarak

Bizim dinimiz kadına bir makam vermiş, annelik makamı. Anneye bir makam daha vermiş. Cenneti ayakları altına sermiş. Babanın değil annenin ayakları altına koymuş. Annenin ayağının altı öpülür. Ben anacığımın ayağının altını öperdim. Anam nazlanırdı, anacığım çekme ayağını derdim, çünkü burada cennetin kokusu var. Bazen ağlardı. Anne başka bir şey. Ve makamların o ulaşamazdır.³⁰

tümceleriyle kadınlık, "annelik"le özdeşleştirilmiş, kadın bedeni "doğurganlık" özelliği ile ön planda tutularak kadının bir birey olarak sahip olduğu niteliklerden çok ona atfedilen önem "beden"i, "anne" olması üzerinden gerekçelendirilmiştir. Ek olarak, dini referanslara dayalı bir biçimde doğurganlığı ve "anne" olması kutsallaştırılmıştır.

Kadın cinayetleri oluyor değil mi? Gerçek olarak düşüneceğiz işi. İnançlı bir insan, böyle sapıklardan bahsetmiyorum. Gerçekten bu

²⁹ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/27640428.asp> (Erişim Tarihi: 20.06.2015)

³⁰ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/27640428.asp> (Erişim Tarihi: 20.06.2015)

işin değerini bilenden bahsediyorum. Bir kadın cinayeti kadına şiddet böyle bir şeye girebilir mi? Mümkün mü? Giremez. Niye? Çünkü bir Müslüman olarak konuşuyorum, dinimiz İslam. Biz bir barış dininin mensuplarıyız. Bunun mensupları olarak bizim dinimizde kadına bu şekilde bir zulmü asla yapamazsın. Şiddet uygulayamazsın.³¹

söylemleriyle kadına şiddet uygulamanın yasak olması dini kurallar çerçevesinde tanımlanmıştır. Buna göre Müslüman ve inanan bir birey kadına zaten şiddet uygulamaz; dini bütün bir bireyin buna yeltenmesi apaçık bir hak ihlalidir. Bu noktada yaratılan ikilikler dikkat çekicidir: İlk olarak, kadına şiddet uygulamanın inançlı bir Müslüman'ın yapmayacağı bir davranış vurgusu göze çarpmaktadır. Bu bağlamda, kadına şiddet uygulanması inanç ekseninde bir tartışmayı da beraberinde getirmektedir. "Müslüman ve inanan" bireylerin karşısında beliren "Müslüman olmayan, inançsız" bireylere ikili (zıt) kategorilerle bir gönderme yapılması, kadına şiddet eylemlerinin faillerinin yalnızca inanmayanlara atfedildiği anlamına gelmektedir.

Türkiye gündemini 2000'lerde en çok meşgul eden tartışmalar arasında "hamilelik", "kürtaj", "sezaryen" ve "kadına uygulanan psikolojik ve/ya fiziksel şiddet" bulunmaktadır.

Hamileliği davul çalarak ilan etmek bizim terbiyemize aykırıdır. Böyle karınla sokakta gezilmez. Her şeyden önce estetik değildir. 7-8 aydan sonra anne adayını biraz hava almak için beyinin otomobiline biner, biraz dolaşır. Sonra akşamüstü çıkarlar... Şimdi

³¹ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/27640428.asp> (Erişim Tarihi: 20.06.2015)

ise maşallah, kanatlısı kanatsız televizyonlarda uçuyor. Ayıptır ayıp. Bunun adı realizm değildir. Bunun adı terbiyesizliktir.³²

söylemleri, “biyolojik olanın toplumsallaşması ile toplumsalın biyolojikleşmesi” görüşüne diğer bir örnek olarak verilebilir. Bourdieu’nün eril tahakkümün kadın kimliğini inşa etmesi sürecinde uyguladığı “onları daimi bir bedensel güvensizlik”e itmesi, “önce başkalarının bakışı tarafından var edilmesi”, “bedenlerini nasıl taşıyacaklarını öğretilmesi”, “dikkatli, itaatkâr, ağırbaşlı, ölçülü” olması “eril mekânlardan dışlanması” gibi politikalar yukarıda belirtilen örnekte açıkça görülmektedir. Kadının bedenini nasıl taşıyacağı telkin edilmiş, erkek gözüyle kadın biyolojisinin bir parçası olan doğurganlık özelliği “mahrem” olarak nitelendirilerek kadın, eril mekândan dışlanmış, hamile kadının doğurganlık özelliğini erkek egemen dünya içerisinde teşhir etmesi “terbiyesizlik” olarak nitelenmiş, böylelikle kadının “dikkatli, itaatkâr, ağırbaşlı, ölçülü” bir duruştan uzak olması yadırganmıştır.

Erkekler arabasıyla alsın, akşamüstü dolaştırın. O kızcağız sokağa çıkmasın, nazara gelmesin” ... "Hem evlenmem hem hamile kalırım" diyenler var. Hürriyetmiş! Or...luğun adının hürriyet olduğu dünyaya tükürürüm. Bunun adı or....luktur. Amerika 'da eşcinsellerin evlenmesi de serbest. İçine tüküreyim öyle ileriliğin ben! Bu ilerilikse ben gericiyim. Aileye saygı yok, mahremiyete saygı yok. Bunun adı da hürriyet, öyle mi?³³

söylemleriyle sürdürülen bu tartışma kadınların çocuk sahibi olmasını “evlilik” kurumu kapsamına alarak bireysel özgürlüklere müdahale edilmiş, kadınlar

³² <http://www.milliyet.com.tr/-hamile-kadinin-sokakta-gezmesi/gundem/detay/1741343/default.htm> (Erişim Tarihi: 18.06.2015)

³³ http://www.radikal.com.tr/turkiye/omer_tugrul_inancerden_tartisilacak_hamile_cikisi-1250514 (Erişim Tarihi: 16.06.2015)

Bourdieu'nün "Dişilik" olarak isimlendirilen, gerçek ya da hayali eril beklentilere bir tür boyun eğmeden başka bir şey değildir" görüşü ile ilişkili bir biçimde kadın doğurganlığı "evlilik"le mümkün kılınmış, bunun dışındaki hamilelikler ise "aşağı" bir davranış modeli olarak nitelendirilmiştir. Türk toplum yapısının belirleyici unsurlarından biri olan "aile" kurumu, evlenmeden önce yaşanan ilişkiler ve evlilik dışı çocuk sahibi olma durumlarını yanlışlamıştır. Ayrıca, eşcinsellere yönelik söylemler de eril tahakkümün diğer bir boyutunu temsil etmektedir. Erkeğe atfedilen özellikler "kadın" gibi olmamak olarak okunduğunda, oluşturulan bu ikili zıtlıkların eril dünyanın kendisi gibi olmayan erkekleri de ötekileştirdiğine, "kadın olma" ve kadından beklenen tavır, tutum ve davranışlar üzerindeki eril belirleyiciliğin ve beklentilerin, "kadınsı" nitelikler yüklenmiş erkekleri de hedef aldığı açıktır.

Her ailenin en az "3 çocuk"³⁴ sahibi olması ülküsünün, "Ben ülkemde en az 3 çocuk istiyorum. Çünkü genç dinamik bir nüfusa ihtiyacımız olduğunu biliyorum ve bu çalışmayı sürdürüyoruz."³⁵ gibi söylemlerle yinelenmesi ve çoğalmacı politikalarla güçlü bir ülke olma tasavvurunu ardıl olarak kürtaj ve sezaryen ile ilgili tartışmalar izlemiştir. Kadın doğurganlığı üzerinden yürütülen beden politikalarını "Sezaryenle ilgili doğumlara karşı olan bir başbakanım. Kürtaji bir cinayet olarak görüyorum. Buna kimsenin müsaade etme hakkı olmamalı. Ha anne karnında bir çocuğu öldürürsünüz ha doğduktan sonra öldürürsünüz. Hiçbir farkı yok"³⁶ ve "Bu ifademe karşı çıkan bazı çevrelere, medya mensuplarına da sesleniyorum. Yatıyorsunuz kalkıyorsunuz Uludere

³⁴ <http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25008774/> (Erişim Tarihi: 14.11.2014)

³⁵ <http://www.milliyet.com.tr/erdogan-kurtaj-bir-cinayettir/siyaset/siyasetdetay/26.05.2012/1545254/default.htm> (Erişim Tarihi: 14.05.2015)

³⁶ <http://www.milliyet.com.tr/basbakan-erdogan-kurtaji-cinayet-olarak-goruyorum/siyaset/siyasetdetay/25.05.2012/1545183/default.htm> (Erişim Tarihi: 10.05.2015)

diyorsunuz. Her kürtaj bir Uludere'dir diyorum"³⁷ söylemleri izlemiştir. Uludere Olayları'nda³⁸ yaşanan can kayıplarıyla, kürtaj yoluyla bebeğin hayatını sonlandırma eylemi arasında kurulan bağ, iki durumun da "yasal olmayan", "insanın yaşam hakkının iradesi dışında ele alınması" gibi görüşlerle ortak paydada buluşturulduğu görülmektedir. Türk toplumunun askerlik ve terör gibi konulardaki hassasiyetine benzer bir duyarlılığın, kürtaj, sezaryen gibi konularla bağdaştırılarak bunların kolektif bilince birer "katliam", "öldürme" olarak kazanması çabaları dikkat çekmektedir. Bu söylemlere karşı çıkan muhalif kadınların "Benim bedenim benim kararım" sloganıyla, özellikle sosyal medya üzerinde örgütlenerek başlattığı kolektif harekete karşılık bu karşı koyuş feministlerin tetiklediği yönünde bir açıklama gelmiştir.³⁹ Feminist kadın, "aile", "doğum" karşıtı olarak konumlandırılmıştır. Kürtaj tartışmaları daha ileri bir boyuta taşınmış, "'Anası olacak kişinin hatasından dolayı çocuk niye suçu çekiyor. Anası kendisini öldürsün"⁴⁰ yönünde açıklamalar yapılmıştır. Kadınlara yönelik taciz, tecavüz gibi şiddet olayları sonucu oluşacak gebelik durumlarında ise "Tecavüz edeni getir, cezasını ver. Ama karındaki çocuğun suçu ne? Onu da devlet alır, büyütür çocuğun haberi bile olmaz."⁴¹ yönündeki tartışmalar, "Tecavüze uğrayan doğursun gerekirse devlet bakar"⁴², "Tecavüz edilen kadın da doğurmalı. Bosna'da pek çok kadın doğurdu. Özürlü olacak diye bebeği

³⁷ http://www.radikal.com.tr/politika/erdogan_her_kurtaj_bir_uluderedir-1089189 (Erişim Tarihi: 14.05.2015)

³⁸ <http://www.demokrathaber.net/guncel/uludere-sivil-katliami-35-olu-h5979.html> (Erişim Tarihi: 13.05.2015)

³⁹ <http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25354752> (Erişim Tarihi: 14.05.2015)

⁴⁰ <http://www.haberturk.com/polemik/haber/747352-cocugun-ne-sucu-var-anasi-kendisini-oldursun-> (Erişim Tarihi: 14.05.2015)

⁴¹ <http://www.haberturk.com/polemik/haber/747352-cocugun-ne-sucu-var-anasi-kendisini-oldursun-> (Erişim Tarihi: 14.05.2015)

⁴² <http://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/saglik-bakani-imama-uydu-tecavuze-ugrayan-dogursun-gerekirse-devlet-bakar-haberi> (Erişim Tarihi: 14.05.2015)

öldürmek de cinayettir"⁴³ gibi yineleyici ve pekiştirici söylemler, kadın haklarının ve kadının kendi bedeniyle ilgili karar alma özgürlüğünün kısıtlanmış olduğunu imlemektedir. Bu söylemler yoluyla ataerk, "toplumsal farklılıkların da temeliymiş gibi gözükken biyolojik farklılıktan faydalanarak" "ataerk"e ait olanı pekiştirmiş, Bourdieu'nün söz ettiği gibi kadının, "eril beklentilere bir tür boyun eğmesi", "ölçülü ve itaatkâr" olması gibi kategorik ve eril düzence doğallaştırılmış, ataerkil toplum yapısına içkin söylemlerin yeniden üretilmesine hizmet etmiştir.

Sosyo-ekonomik düzen içerisinde kadınların toplumsal yaşama katılımıyla ilgili olarak 2000'lerdeki ataerkil söylem kadınların ekonomik hayata katılımı ile ilgili olumsuzlayıcı söylemlerde bulunmuş, kadının, "eril mekan"ın dışında, "ev"e ait olduğuna yönelik ataerkil düşünceyi pekiştirmiş ve yeniden üretmiştir. "Annelerin annelik kariyerinin dışında bir başka kariyeri merkeze almamaları gerekir"⁴⁴ söylemi, kadını hem "anne" olarak "ev"de konumlandırmıştır, hem de kadının iş kariyerini anneliğe kıyasla görece önemsiz kılmıştır. "Çalışan kadın kocasının emrinde olmayı uygun bulmuyor ama patronuna hizmeti haysiyetine uygun buluyor"⁴⁵ ve "kadının ekonomik hürriyeti gibi aldatmacalardan vazgeçilmesi gerektiğine"⁴⁶ yönelik söylemler, Bourdieu'nün eril düzenin kadından "itaatkâr" olması beklentisi ile örtüşmektedir. Buna göre kadın, eşine (kocasına) itaat eden, evde hizmet etmek ile yükümlü bireydir. Dış dünya (iş yaşantısı) bu kurgusal yaşam için tehdit arz etmektedir. Kadınların iş hayatında etkin rol almasına karşıt (bir bakandan iş

⁴³ <http://www.aksam.com.tr/guncel/tecavuze-ugrayan-da-kurtaj-yaptirmamali/haber-118800> (Erişim Tarihi: 14.05.2015)

⁴⁴ http://www.radikal.com.tr/turkiye/yeni_yilin_ilk_bebegi_meryem_azra_oldu-1263291 (Erişim Tarihi: 01.01.2015)

⁴⁵ <http://www.posta.com.tr/turkiye/HaberDetay/-Hamileler-sokaga-cikmasin--diyen-ilahiyatcidan-yeni-bomba-.htm?ArticleID=195487> (Erişim Tarihi: 15.05.2015)

⁴⁶ <http://www.posta.com.tr/turkiye/HaberDetay/-Hamileler-sokaga-cikmasin--diyen-ilahiyatcidan-yeni-bomba-.htm?ArticleID=195487> (Erişim Tarihi: 15.05.2015)

talebinde bulunan kadınlara) “Evdeki işler yetmiyor mu?”⁴⁷, işsizlik oranı artışının nedeninin kadınların işgücüne katılımı ile açıklanması⁴⁸, “Kızlarımız okuyor ama bu seferde erkeklerimizi evlendirecek kız bulamıyoruz”⁴⁹ ve “Türk hanımları evinin süsüdür, erkeğinin şerefidir”⁵⁰ gibi Bourdieu’nün “şeylere kazınmış olan eril düzenin cinsiyete dayalı “keyfi” bir işbölümü” yapması olarak açıklanabilecek bu söylemler, kadınları “ev”le özdeşleştirmekte, onları iş yaşantısının eril düzeninin dışında bırakmakta ve evlenerek aile kurma, eşlerine layık olma gibi ülkülerle koşullandırmaktadır. Ek olarak, 2000’ler Türkiye’inde yaşandığı varsayılan muhafazakârlaşmayı pekiştirdiği düşünülen “Örtüsüz kadın perdesiz eve benzer. Perdesiz ev ya satılıktır ya da kiralıktır”⁵¹, öğrencilerin kızlı-erkekli aynı evlerde kalmasına yönelik tartışmalar ve dönemin Başbakan’ının “Muhafazakâr demokrat parti olarak biz buna müdahil olmak zorundayız.”⁵² yönündeki açıklaması, “Kadın iffetli olacak. Mahrem-namahrem bilecek. Herkesin içerisinde kahkaha atmayacak. Nerede öyle yüzüne baktığımız zaman yüzü hafifçe kızarabilecek, boynunu öne eğebilecek kızlarımız” söylemi hem toplumda yaşanan muhafazakârlaşma varsayımına ilişkin bir gösterge olarak düşünülmekte hem de bireysel haklar ve özel yaşam bağlamında kadına, onun tavır, tutum, davranış, fiziksel görünüş, giyinme pratikleri vb. karşı müdahaleci bir tavır tutunmuştur. Kadın Bourdieu’nün de söylediği gibi “iffetli” olmalı, “fiziksel düzen ile toplumsal düzenin dayattığı kurallara” uygun biçimde “bedenlerini nasıl taşıyacaklarını” öğrenmelidir.

⁴⁷ <http://www.gazetevatan.com/is-isteyen-kadinlara--alayli--cevap--227671-gundem/> (Erişim Tarihi: 15.05.2015)

⁴⁸ <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/11240874.asp> (Erişim Tarihi: 15.05.2015)

⁴⁹ http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/318226/Haydi_kizlar_kocaya_.html (Erişim Tarihi: 15.05.2015)

⁵⁰ http://www.zaman.com.tr/gundem_bakan-vecdi-gonul-turk-hanimlari-evinin-susudur_157092.html (Erişim Tarihi: 15.05.2015)

⁵¹ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/17238959.asp> (Erişim Tarihi: 15.05.2015)

⁵² <http://t24.com.tr/haber/basbakan-kizli-erkekli-kalınan-evlerde-karmakarışık-her-sey-olabiliyor,243338> (Erişim Tarihi: 15.05.2015)

“3 çocuk doğurma” yönündeki söylemi ve kadın bedeni üzerinden yürütüldüğü varsayılan nüfus planlamasını, “evlilik” ve “doğum”u teşvik eden birtakım politikalar izlemiştir. Bu politikalar,

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, genç evlenen çiftlere, 10 bin TL evlilik yardımını yapılacağını açıkladı.
- Gençlik ve Spor Bakanlığı da, öğrenciyken evlenen üniversiteli gençlerin, Kredi ve Yurtlar Kurumu’ndan aldıkları kredilerin, “karşılıksız bursa” dönüştürüleceğini, geriye dönük geçmiş kredi borçlarının da silineceğini duyurdu.
- Başbakan Ahmet Davutoğlu’nun açıkladığı son ekonomik paketteyse, genç evlilere konut sahibi olmaları için, Konut Hesabı açılacağı, 5 yıl boyunca bu hesapta biriktirecekleri tasarruflara, devletinde yüzde 15 katkıda bulunacağı ilan edildi.
- Hükümetin, evlilikleri ve doğumları, en az 3 çocuk sahibi olunmasını teşvik için, vaat ettiği en çarpıcı destek ise çeyiz hesabı ve doğum yapan kadınlara, çocuk sayısı arttıkça, tutarı artan altın vaadi. Genç evlilerin ve ailelerin, çocuk sahibi olduklarında, çocukları için, bankalarda açacakları Çeyiz Hesabı’na yatıracakları tasarruflara, çocuk evlenme çağına geldiğinde, devlette yüzde 15 katkı yapacak.
- Davutoğlu bu konuda; "Her bir anneye, doğum yaptığı anda, devletimizden bir doğum hediyesi olarak, ilk çocukta 300 Türk Lirası ki, bu yarım altın oluyor takriben, ikinci çocukta 400 Türk Lirası, üçüncü çocuk ise 600 Türk Lirası bir yardım ulaşacak. Anneye ve bebeğe ilk altını devlet takacak." açıklamasını yaptı.
- Asgari ücreti belirlerken, işçi sendikalarının 4 kişilik işçi ailesinin esas alınması talebini reddeden hükümet, 1 Ocak’ta, yeni asgari ücreti “bekâr ve tek işçi” için belirledi. Buna karşılık, Meclis’e gönderilen yasa

değişikliğinde, “eşi çalışmayan, 3 çocuklu ve asgari ücretle çalışan” işçilerin maaşlarından, gelir vergisi kesilmeyerek ödüllendirileceği açıklandı.⁵³

şeklinde sıralanabilir. Genç, üniversiteli bireyleri evlenmeye teşvik etmek amacıyla sağlanan ihtiyaç kredileri, konut kredileri, doğurulan çocuk başına verilen para/altın olanaklar hem evlilik kurumunu pekiştirmekte hem de evlilik öncesi birlikteliklerin önünü kesmekte şeklinde yorumlanabilir. Asgari ücret belirlenimi noktasında ise “eşi çalışmayan, 3 çocuklu ve asgari ücretle çalışan” bireylere yönelik pozitif ayrımcılık dikkat çekmektedir.

1.5.5 Sosyal (Toplumsal) sermaye

Bourdieu (2003: 108), sosyal sermaye olarak da adlandırılan toplumsal sermaye kavramını tanımlarken “... bir bireyin ya da bir grubun, kalıcı bir ilişkiler ağına, az çok kurumlaşmış karşılıklı tanıma ve tanınmalara sahip olması sayesinde elde ettiği gerçek ya da potansiyel kaynakların toplamı” ifadelerini kullanmaktadır. Bu (kurumsal kimliğe de bürünebilen) ilişkiler ağı, bir yönüyle, grup aidiyetleri ve kültürel ve toplumsal (sosyal) kodlar aracılığıyla sosyal hayatı, bireyler açısından kolaylaştırma eğilimindeyken, diğer yönüyle, toplum içerisindeki iktidar-kaynak çatışmalarına dayalı eşitsizliğe de katkıda bulunmaktadır. İktidarı elinde bulunduran grup, diğer gruplar üzerinde, sahip olduğu gücün meşruiyetine bağlı olarak tahakküm kurma yetkesine sahip olabilmektedir. Bir bireyin belli bir gruba aidiyeti, beraberinde, bu grubun elindeki ekonomik, politik vb. sermayelerin kullanımını da bireye sunmaktadır. Böyle bir gücü deneyimleme, “tanınma/bilinme” yolu ile bireye belli bir statü kazandırmaktadır. Diğer bir yandan, toplumsal ilişkiler ağının sürekli yenilenmesi, statükonun çeşitli gruplar ve dolayısıyla bireyler arasında el

⁵³ <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2015/02/turkey-government-early-marriages.html> (Erişim Tarihi: 21.06.2015)

değiştirmesi anlamına da gelmektedir. Gruplar arasındaki iktidar mücadelesinin sürekliliği, çeşitli sermayelerin sağladığı faydalara erişimi her zaman aynı gruba bağışlamamaktadır. Sonuç olarak, ekonomik ve kültürel sermayelerle bağıntılı olarak ortaya çıkan sosyal sermaye, bireyler arasındaki eşitersiz güç dağılımına da katkı yapabilmektedir.

1.5.5.1 Sosyal sermayenin bir tahakküm aracı olarak değerlendirilmesi

Toprak vd. (2012), şerif Mardin'in ileri sürdüğü "mahalle baskısı"nı araştırmak için Aralık 2007-Temmuz 2008 tarihleri arasında Türkiye'nin farklı bölgelerinde yer alan 12 Anadolu ilinde⁵⁴ ve "büyük kente göç etmiş kişilerin çoğunlukta olduğu İstanbul'un Sultanbeyli ve Bağcılar semtleri"nde (Toprak vd., 2012: 17) yürüttüğü mülakat yöntemine dayalı araştırmadan elde edilen bulgular yorumlandığında Anadolu'daki mevcut muhafazakâr yapıdan kaynaklı baskıların – muhafazakârlık ekseninde – daha da arttığı sonucuna varılmıştır. Görüşmeler sonucunda araştırma ekibi, görüşülen bireylerin deneyimlerinden elde ettikleri bulgulara bağlı olarak bu bireylerin temel olarak, "etnisiteye, cinsiyete, farklı kimliklere, ideolojiye ve inanca" dayalı ayrımcılıklara maruz kaldıklarını belirtmiştir. Daha özgül bir biçimde ele alındığında bireyler, anadil kullanımı, egemen sünni Müslümanlığına ait dini pratiklerin uygulanmayışı ya da mezhebe bağlı farklı inanç pratiklerinin uygulanışı, farklı ibadet yerleri, mezhebe vurgu yapan ya da bir mezhep ile özdeşleşmiş isimlere sahip olmaktan dolayı yapılan fişleme ve öteleme, baş örtme, giyinme konularında baskıya uğradıklarını ifade etmişlerdir. Ek olarak eğitim ve sendika alanlarındaki kadrolaşma, cemaatlerin eğitim, ekonomi, din gibi alanlarda yapılanmaları ile toplum düzeyinde yaşanan muhafazakâr-İslami dönüşüm, içki yasakları, mesai

⁵⁴ Erzurum, Kayseri, Konya, Malatya, Sivas, Batman, Trabzon, Denizli, Aydın, Eskişehir, Adapazarı (Sakarya), Balıkesir.

saatlerinin ibadet saatlerine göre yeniden düzenlenmesi, kutlu doğum haftası kapsamında düzenlenen kompozisyon, şiir, mektup yarışmaları ve benzeri etkinlikler, selamlaşma tarzının değişimi (Günaydın, İyi Günler, İyi Akşamlar vb. selamlaşma ifadelerinin yerine daha muhafazakâr tonlardaki Selamünaleyküm ifadesinin tercih edilmesi), görüşülen bireylerin deneyimlerinden yola çıkılarak yaşanan dönüşüme dikkat çekilmiştir. Toprak vd. (2012: 182), “toplumsal önyargı ve baskıcı muhafazakârlıkta gözlemlenen devamlılığın siyasi seçkinlerin tutumuyla bağlantılı” olduğunu söylemektedir. Coşar ve Yücesan Özdemir (2013: 251) de 2002’den günümüze hükümet etme sürecinde Adalet ve Kalkınma Partisi’nin, iktidar partisi olarak sivil toplum aktörleriyle iletişim kurmak istediğini belirtmiş olmalarına rağmen bazı sınıf temelli ve toplumsal cinsiyet temelli örgütlenmeleri göz ardı ettiğini belirtmektedir.

1.5.5.2 *Öteki(leştirilen)ler: sosyal sermaye’nin “öteki” boyutu*

Bu bölümde Sünni-Müslüman Türk çoğunluğu dışında kalan kitleler arasında yer alan ve Türkiye siyasetinde ve toplumsal boyutuyla görünürlüğü en fazla olan 3 fraksiyon, Kürtler “etnisite”, Aleviler “inanç/mezhep” ve LGBTİ “cinsel kimlik” kavramları bağlamında tartışılacaktır. İnceoğlu ve Çoban (2014: 51) Türkiye’de azınlık statüsünde tanınmış olan kesimlerin toplumsal ve ideolojik anlamda söylemsel ve fiili bir baskıya/şiddete maruz kaldığından söz etmektedir. Genel anlamda ise Türkiye’de Türk, Sünni Müslüman, heteroseksüel olmayan herkes “öteki”leştirilmekte ve bir şekilde “nefret söylemi”nin hedefi haline gelebilmektedir (İnceoğlu ve Çoban, 2014: 74).

Kürt sorunu, Türkiye’de çatışma ortamı ile ilintili olarak yıllardır Türk siyasetini meşgul ederken 2000’li yıllarda Kürtlerin geçmişten getirdikleri sorunları (çatışma ortamına bağlı can-mal kayıpları, sosyal güvenlikten yoksun yaşama, devletin üzerlerinde uyguladıklarını varsaydıkları psikolojik ve fiziksel

şiddet), sosyal, ekonomik ve politik düzlemlerdeki eşitsizlikleri ve anadil öncelikli olmak üzere kültürel bağlamda hak talepleri daha yüksek sesle dile getirdikleri görülmektedir. Aleviler de Dersim, Maraş ve Sivas olaylarında yaşadıkları kitlesel kayıpların da etkisiyle sosyal güvenlik, farklı inançları nedeniyle toplumsal ayrımcılığa maruz kalma ve Sünni-Müslüman pratik ve söylemlerin Alevi inancı üzerinde kurduğu tahakküme bağlı olarak 2000’li yıllarda daha etkin bir siyasi sürece girişmiştir. LGBTİ ise ataerkil düzen nedeniyle her dönem maruz kaldığı ayrımcılığı aşabilmek amacıyla 2000’lerde daha örgütlü, toplumsal eylemlerde kendilerini görünür kılacak şekilde cinsel kimlik ve cinsiyet eşitliği, sosyal eşitsizlikler ve baskı, ataerkil düzene bağlı sivil/resmi psikolojik ve fiziksel şiddet gibi konularda seslerini duyurma çabasında olmuşlardır.

1.5.5.2.1. Kürtler

2000’li yıllarda, başta kültürel alan olmak üzere, demokratik hak taleplerini – Kürkçügil’in (2014: 51) ifade ettiği üzere “Demokratik Cumhuriyet ve Demokratik Özerklik” gibi– çeşitli formülasyonlarla dile getiren Kürtler, Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetleri boyunca, iktidar partisi ile iletişim içerisinde olmuştur.⁵⁵ 2008 yılında iktidar partisi tarafından başlatılan “Kürt Açılımı” süreci, kavramsal değişiklikler sonucu önce, “Demokratik Açılım”, ardından “Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi” adlarıyla anılmaya başlamıştır. Dönemin İçişleri Bakanı Beşir Atalay bu projeyi tanımlarken, Demokratik Açılım’ın birinci kısmının “demokrasinin standardını yükseltmek, ülkede demokratik sistemi derinleştirmek, ikinci ayağının ise terörü sonlandırmak ve kardeşliği yeniden kurmak” ifadelerini kullanmıştır. Recep Tayyip Erdoğan,

⁵⁵ Tümcedeki “Kürtler” vurgusu, iktidara muhalif herhangi bir siyasi partiye ya da örgütlenmeye atıfta bulunma amacı taşımamaktadır. Odak noktası, demokratik hak taleplerinin aranma biçimleri, bu hakların arandığı platformlar ya da hakları talepte bulunan siyasi/sivil araçlar değil, demokratik hakların kendisidir.

başbakan olduğu dönemde 2010 yılında Diyarbakır'da yapmış olduğu bir mitingin ardından yapmış olduğu söyleşide,

“Tek millet, tek bayrak, tek vatan, tek millet. ... Tek millet derken kimliklerin fazlalığı bizi rahatsız etmiyor. ... Bu kadar farklı etnik yapı tek çatı altında toplansın: Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı. Tek dil... Resmi dil olarak evet, Türkçe. Ama herkes kendi dilini rahatlıkla konuşabilmeli. ... Eserler yazabilirler, şimdi üniversitelerde bölümler açılıyor. Bunda hiçbir sıkıntı yok. Ama resmi dil Türkçe'dir”.⁵⁶

ifadelerini kullanmıştır. Atalay'ın, “Bugün, bu demokratik alan genişlerken, insanlar kendilerini daha fazla özgür hissederken, üniter yapımız asla zarar görmeyecektir”; “Bu hassasiyetlerimizden asla taviz vermeyiz. Resmi dilimiz Türkçe'dir. Eğitim dilimiz Türkçe'dir. Bizim Anayasamızın başlangıç maddeleri vardır.”⁵⁷ söylemleri, bir taraftan bireysel özgürlüklerin artırılması ve hakların iyileştirilmesi ile daha demokratik bir ortama kavuşulacağı vurgusunu yaparken, diğer taraftan, resmi dilin ve eğitim dilinin Türkçe olduğunun vurgulanması, ülkenin gündemini bir süredir meşgul eden anadil tartışmalarına da açıklık getirmektedir. Eş doğrultulu bir biçimde Erdoğan'ın “üniter yapı”, “tek millet, tek bayrak, tek vatan, tek millet”, “farklı etnik yapı tek çatı”, “resmi dil Türkçe” vurguları ile Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olma bilincini pekiştirmiştir. Böylelikle, farklı etnik ve dini toplulukların kültürel talepleri karşılanmaya çalışılırken, Anayasa'nın başlangıç maddelerine yapılan göndermeyle Türkçe'nin resmi dil olduğu vurgulanarak –Kemalist/ulusalcı ve milliyetçi kesimin tepkisini çekmeme amacıyla– sınır hattı belirlenmiştir.

⁵⁶ <http://www.haberturk.com/gundem/haber/548770-tek-devlet-tek-bayrak-tek-vatan-tek-millet-> (Erişim Tarihi: 03.11.2014)

⁵⁷ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/12882122.asp> (Erişim Tarihi: 27.12.2014)

Demokratik Açılım sürecinde anadille ilgili çalışmaların yanı sıra diğer kültürel haklar bağlamında da birtakım çalışmalar yürütülmüştür.

01.01.2009'da farklı dil ve lehçelerde yayın yapan ilk kanal TRT 6 Kürtçe yayına başladı. Kanalın adı, 2015 yılında TRT Kurdî olarak değişti.⁵⁸

Tarih Vakfı'nın Toplumsal Uzlaşma Aracı Olarak Eğitimin Rolü projesi kapsamında, Kürt dili ve edebiyatının tarihini, belli başlı özelliklerini ve önemli eserlerini tanıtmayı hedefleyen, ortaöğretime uygun bir Kürt Dili ve Edebiyatı kitabı – alanında ilk olmak üzere – kaleme alınmıştır.⁵⁹

Ortaöğretim için tasarlanan Kürt Dili ve Edebiyatı kitabının yanı sıra Türkiye üniversitelerinde kurulan Kürt Dili ve Edebiyatı bölümleri de Kürtçe'nin kurumsallaşması ve resmileşmesi açısından önem arz etmektedir. Mardin Artuklu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi bünyesinde açılan Kürt Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne 21 öğrencinin yerleştirilmesi ile Türkiye'de ilk kez Kürtçe eğitim veren 4 yıllık bir yükseköğretim programı faal hale getirilmiştir. Mardin Artuklu Üniversitesi'nin yanı sıra Muş Alparslan Üniversitesi ve Bingöl Üniversitesi de bünyelerinde açılan Kürt Dili ve Edebiyatı programlarına öğrenci kabul etmiştir. Dicle Üniversitesi bünyesinde kurulan Kürt Dili ve Edebiyatı bölümü ise öğretim üyesi eksikliği nedeniyle henüz öğrenci kabulüne başlayamamıştır.

Kürt dilinin gelişimine katkı yapan diğer gelişmeler ise Kürt şair Ahmed-i Hani'nin "Mem-u Zin" isimli eserinin Kürtçe'den Türkçe'ye çevrilen ilk eser⁶⁰

⁵⁸ <http://www.trt.net.tr/Kurumsal/Tarihce.aspx> (Erişim Tarihi: 27.12.2014)

⁵⁹ <http://www.ntvmsnbc.com/id/25160366/> (Erişim Tarihi: 16.12.2014)

⁶⁰ <http://www.haberturk.com/kultur-sanat/haber/576848-ilk-kez-bir-kurtce-eser-turkceye-cevrildi> (Erişim Tarihi: 16.12.2014)

ve “Bir Kış Öyküsü” adlı müzikal oyunun, “Çirokek Zivistane” adıyla sahnelenen ilk Kürtçe oyun⁶¹ olarak tarihe geçmiş olmalarıdır.

Erdoğan, başbakan olduğu dönemde, Kürt vatandaşların yoğun olarak yaşadığı farklı illerde düzenlenen açılış, miting gibi törenlerde çeşitli Türk ve Kürt İslam düşünürlerine atıflarda bulunarak kitlelere seslenmiştir. “Yaratılanı Yaratan’dan ötürü sevmek”⁶² düşüncesi ışığında Türk ve Kürt kökenli İslam düşünürlerine atıfta bulunularak dil, etnisite vb. tüm faktörler göz ardı edilmiş, Yeğen’in (2006: 83) deyişiyle “... kitle gösterilerinde yaşananların ve Kürt illerindeki oy verme davranışının bir kalıba oturmasının da gösterdiği gibi ülke nüfusunun önemli bir kısmının Türklük dairesinin içerisine girmeyeceği ...” fark edilmiş, bu bağlamda iktidar partisi, “... Müslümanlığı gerektiğinde bir üst kimlik olarak siyaset alanına taşımıştır (Koyuncu, 2014: 228).

Diğer bir yandan Alğan (2014: 124) “...Kürt deyince akla ilk önce terör ve silah gelir oldu. Bugün bu algı hala çok yaygındır.” yorumunu yapmaktadır. Saraçoğlu (2014: 8) *Şehir, Orta Sınıf ve Kürtler İnkâr’dan “Tanıyarak Dışlama”ya* isimli çalışmasında “... sıradan yurttaşlar arasında Kürtlere yönelik düşmanca bir algılayışın ve tutumun hasıl olduğunun emarelerinin pek çok vesileyle kendisini göstermesi”ne vurgu yapmaktadır. Kemalist milliyetçi ideolojinin Kürt kimliği üzerinde kurduğu tahakküme dikkat çeken Saraçoğlu’na (2014: 24) göre “Kürtler salt Türk olmadıkları için değil “eğitimsizlik ve kültürlülük”, “düzgün işlerde çalışma” ve “şehir hayatına uyum sağlama” gibi fetişlerin zıddını temsil eden bir toplumsal varoluşa sahip olduklarına inanıldığı için de değersizleştiriliyorlardı”. İnşaat sektöründe çalışan vasıfsız Kürt işçi mitine

⁶¹ <http://www.yenisafak.com.tr/aktuel/dormenden-kurtce-bir-kis-oykusu-230681> (Erişim Tarihi: 16.12.2014)

⁶² http://www.radikal.com.tr/politika/erdogan_musta_chpye_tas_atti-1033102 (Erişim Tarihi: 18.12.2014)

<http://www.haberturk.com/gundem/haber/626064-bu-ulkede-artik-kurt-sorunu-yoktur> (Erişim Tarihi: 30.12.2014)

benzer biçimde çalışma hayatından bir örnek sunan Saraçoğlu (2014: 33) Kürtlerin "... midyecilik, işportacılık, pazarcılık gibi enformel iş süreçlerinde..." rol oynayan kesim olarak pekiştirildikleri algısal süreci imlemektedir. Ek olarak toplumsal hayat içerisinde "... Kürt karşıtı insanların anlam dünyasında Kürtler; cahil, bölücü, kent hayatını mahveden, haksız kazanç sağlayan, işgalci gibi olumsuz özelliklerle..." (Saraçoğlu, 2014: 36) de anılmaktadır.

1.5.5.2.2. *Aleviler*

"2002'de başa gelen ve Sünni çoğunluğu temsil eden..." (Beydilli, 2014: 28) Adalet ve Kalkınma Partisi'nin hükümet ettiği dönemler boyunca Alevilerin rahatsızlığını duyduğu ve gerek kitlesel gösterilerle gerek sivil toplum kuruluşları aracılığıyla mevcut iktidar partisi ile müzakere ettiği konular başta söz konusu Sünni İslam doktrininin bir tahakküm aracı olarak kullanılması, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın temsiliyet sorunu, zorunlu din dersleri ve cemevlerinin bir ibadethane olarak statüsünün tartışılması olagelmıştır. Tüm bu gerekçelerden dolayı "Aleviler, kendi kimliklerini tanımayan ve yalnızca Sünni çoğunluğu temsil ettiğini düşündükleri AK Parti'ye karşı son derece şüpheli bir tavır benimsemişlerdir" (Lagendijk, 2013: 192).

Dönemin Devlet Bakanı Faruk Çelik sorumluluğunda 2009-2010 yıllarında düzenlenen yedi tematik toplantılı Alevi Çalıştayını ile Alevileri temsilen Alevi dernekleri, devleti temsil eden siyasi bir iktidar boyutunda ilk kez kendilerine bir muhatap bulmuştur ve "... Alevi sorununa bir çözüm bulabilmek için çalıştay düzenleyen ilk ve tek hükümet AKP hükümeti" (Ateş, 2015: 161) olarak Türk siyasi tarihinde yerini almıştır. Görüşmeler sonucunda hükümet ve Alevi olmayan katılımcılar Alevi inancı ve kimliğinin tartışılması gerektiğini söylemiştir; buna karşın, Alevi örgütlerinin temsilcileri, taleplerine, eşit vatandaşlık ve haklar-özgürlükler bağlamında bakılması gerektiğini vurgulamıştır. Borovalı ve Boyraz'ın (2015: 145) deyişiyle, mevcut sorunun Alevi

kesimi için “siyasal”, hükümet ve diğer Alevi olmayan katılımcılar için “teolojik” düzlemlerde algılandığı iddiası üzerine Aydın’ın (2014: 39) tarifiyle, “... mevcut siyaset yapma pratikleri, temelde, yurttaşlığın krizine çözüm bulma arayışları ...” olan Aleviler ile hükümet temsilcileri arasında geçen görüşmelerden net bir sonuç elde edilememiştir. Daha sonrasında, dönemin Başbakanı Erdoğan ve Erdoğan’ın Cumhurbaşkanı olmasından sonra Başbakanlık görevini devralan Davutoğlu çeşitli platformlarda Alevi kanaat önderleriyle görüşmüştür ve Demokratikleşme Paketi kapsamında Alevilerin sorunlarının yeniden ele alınacağına yönelik açıklamalar yapmışlardır.⁶³⁶⁴

Yıldırım (2014), Alevilerin hem kendi topluluklarını hem de kendi inanç önder ve öğretmenlerini yetiştirmek için kendi kurumlarını açamadıklarını, buna rağmen, devlet eğitim sistemi içerisindeki zorunlu din dersleri nedeniyle devlet kurumları tarafından üretilmekte olan, Sünni İslam pratikleriyle şekillenmiş din bilgisini öğrenmek zorunda kaldıklarını belirterek yukarıda söz edilen “kurumsallaşmaya” (cemevinin, “bir ibadethane olarak Alevi inancının ve pratiklerinin öğretilebileceği yer olması” düşüncesine atfen), “temsiliyet” sorununa ve “zorunlu din derslerine” dikkat çekmektedir. Yıldırım, demokratikleşme adına, din veya inanç özgürlüğü alanındaki insan hakları yükümlülüklerinin yerine getirilmesinin Türkiye açısından bir gereklilik olduğunu vurgulamaktadır.

İktidar partisi döneminde yaşanan diğer önemli gelişmenin ise dönemin Başbakanı Erdoğan’ın Dersim Olayları ile ilgili açıklaması olmuştur. Erdoğan, “Eğer devlet adına özür dilenecekse, böyle bir literatür varsa ben özür dilerim,

⁶³ www.aljazeera.com.tr/haber/erdogandan-alevilere-iftar (Erişim Tarihi: 09.11.2014)

⁶⁴ www.aa.com.tr/tr/haberler/481917--davutoglu-alevi-stk-temsilcileriyle-bulustu (Erişim Tarihi: 22.03.2015)

diliyorum.”⁶⁵ diyerek Dersim Olayları’nda yaşanan kayıplar için devlet adına özür dilemiştir. Ayrıca, Davutoğlu da 4. Uluslararası Hacibektaş Aşure Günü etkinliğinde, yaşanan olayları “modern bir Kerbela”⁶⁶ olarak nitelendirmiştir.

1.5.5.2.3. LGBTİ (Lezbiyen, gey, biseksüel, trans, interseks)

Türkiye’de varolan ataerkil toplumsal yapıdan dolayı cinsel kimlik ve yönelim nedeniyle baskı altında olan LGBTİ bireyler, maruz kaldıkları ayrımcılıklar, fiziksel ve psikolojik şiddet, sosyo-ekonomik düzenin dışında bırakılmaları nedeniyle 2000’li yıllarda en fazla ses yükselten grupların başındadır. Yalçın (2014: 7) LGBTİ’lerin 20 yılı aşkın süredir verdikleri mücadele sonucunda görünürlük ve tanınma anlamında büyük yol katettiklerini ancak devletin onların varoluşlarını bir tehdit unsuru olarak görmesi ve marjinalleştirici tutumunu sürdürmesi nedeniyle LGBTİ’lerin devlet eliyle toplumsal yaşamın dışına itildiklerinden söz etmektedir. 2002 yılında Recep Tayyip Erdoğan’ın bir televizyon programında kendisine yöneltilen soruya karşılık “Eşcinsellerin de kendi hak ve özgürlükleri çerçevesinde yasal güvence altına alınması şart”⁶⁷ ve “Eşcinsellerin kendilerine ait bir hukuku olduğunu belirten ...”⁶⁸ söylemlerine karşılık eşcinsel bireylerin haklarını iyileştirme noktasında gelişmeler zayıf kalmıştır. Dönemin Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı Aliye Kavaf’ın “Eşcinselliğin biyolojik bir bozukluk, bir hastalık olduğuna inanıyorum”⁶⁹, Adalet ve Kalkınma Partisi milletvekili Mustafa Şentop’un “Eşcinsellerle ilgili ifadeyi anayasanın hiç bir yerinde görmek

⁶⁵ www.milliyet.com.tr/erdogan-dersim-icin-ozur-

diledi/siyaset/siyasetdetay/23.11.2011/1466430/default.htm (Erişim Tarihi: 23.04.2015)

⁶⁶ www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/11/141108_davutoglu (Erişim Tarihi: 23.04.2015)

⁶⁷ http://t24.com.tr/haber/basbakan-erdogan-escinsellerin-haklari-yasal-guvence-altina-alinmali,204994 (Erişim tarihi: 09.06.2015)

⁶⁸ http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/printnews.aspx?DocID=266580 (Erişim Tarihi: 09.06.2015)

⁶⁹ http://www.cnnturk.com/2010/turkiye/03/07/bakan.kavaf.escinsellik.bir.hastalik/566620.0/ (Erişim Tarihi: 09.06.2015)

istemiyorum”⁷⁰ söylemleri Türkiye’de eşcinselliğe karşı varolan ataerkil söylemin ve önyargıların yeniden üretimine hizmet etmiştir. Bunlara ek olarak, dönemin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Faruk Çelik, LGBT bireylerin işgücüne katılımına ilişkin bir soru önergesine verdiği yanıtta, “kadın, çocuk, engelli, genç, eski hükümlü, Roman, göçmen, yoksul veya yoksulluk riski altında bulunan, madde bağımlısı ve mevsimlik işçi olarak çalışanları”⁷¹ arasında LGBTİ bireylere yer vermemiştir. Kaos GL Derneği’nin sunmuş olduğu “2014 Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği Temelli İnsan Hakları İhlalleri İzleme Raporu”na⁷² göre “nefret suçu” kavramı Türk Ceza Kanunu’nda tanımlanmış, ancak ilgili yasa “cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelli nefret ve ayrımcılığa karşı herhangi bir koruma” sağlamamaktadır. Ayrıca hükümet ve kamu kuruluşları ile olan diyalog ve işbirliği noksanlığına dikkat çekilmektedir. Yasal boşluklar, anayasal gereksinimlerin giderilememesi ve eşcinsellere karşı ataerkil yapıya hizmet eden bireysel ya da kolektif söylemler ve bakış açıları nedeniyle giderek artan ötekileştirme politikaları bu bireylerin psikolojik ya da fiziksel yönden zarar görmesine neden olmuştur. Nefret suçları kapsamında nefret söylemleri ve ayrımcılıktan dolayı 2000’li hayatını yıllarda hayatını kaybeden LGBTİ bireylere⁷³ rastlamak mümkün olmuştur. Bu nedenle,

2000’li yılların başından itibaren LGBTİ hareketinin sağladığı görünürlüğün yanı sıra örgütlenme ile birlikte güçlenen hukuk mücadelesi, devlet tarafından yok sayılan –ve fiilen yok edilmeye

⁷⁰ <http://blog.radikal.com.tr/lgbt/dedim-esit-misin-dedi-heteroseksuelim-2173> (Erişim Tarihi: 09.06.2015)

⁷¹ <http://www.milliyet.com.tr/celik-lgbt-bireyleri--gundem-2002624/?ref=OtherNews> (Erişim Tarihi: 09.06.2015)

⁷² Detaylı bilgi için bkz:

http://www.kaosgldernegi.org/resim/yayin/dl/lgbt__nsan_haklar__raporu_kaosgl_2014.pdf (Erişim Tarihi: 09.06.2015)

⁷³ <http://www.milliyet.com.tr/trans-birey-eylul-u-cete-olume-gundem-1995134/> (Erişim: 09.06.2015)

çalışılan- LGBTİ'lerin iktidar karşısında muhalefet saflarında yerini giderek sağlamlaştırdığını gösteriyor (Yalçın, 2014: 8).

Siyasi temsil ve katılım mücadelesi, LGBTİ'lerin toplumsal yaşamın her alanında görünür olma talebinin ötesinde, kalıplaşmış siyaset söylemlerine cinsel hak ve özgürlüklerin yedirilmesi ve bugüne kadar esirgenen yaşama, çalışma, barınma, sağlık hakkı LGBTİ'lerin de hakkıdır diyebilmek için karar alma mekanizmasının içine sızmanın mücadelesidir (Yalçın, 2014: 9).

saptamaları ışığında LGBTİ bireylerin 2000'lerdeki etkinliğinin ve görünürlüğünün artmasının nedenlerini anlamak daha mümkün hale gelmektedir. LGBTİ bireyler cinsiyet ve cinsel kimlik temelli mücadelelerini sosyal, ekonomik ve politik alana da taşımaktadır ve heteronormatif düzeni aşındırarak diğer bireylerle eşit haklara sahip olarak yaşamak istemektedirler.

1.5.5.2.4. Ekonomik, kültürel ve sosyal sermayelerin kesişimi bağlamında Gezi Parkı olayları

Gezi Parkı Olayları, Mayıs ve Haziran 2013 aylarında gerçekleşen, Taksim Gezi Parkı'ndaki ağaçların sökülerek "... siyasal iktidarın Taksim gezisine AVM yapma isteği sonucu ortaya çıkan ..." (Engin, 2014: 45), "... merkezinde kamusal mekanın kullanımı, dönüşümü, kentsel ve mimari mirasın korunmasına dair ciddi bir duyarlılığın bulunduğu ..." (Ersoy, 2014: 45) ve "... çevre hakkının temel bir hak olduğu ..." (Özbaran, 2014: 46) fikrini savunan protestocuların bu duruma tepki olarak başlattığı, Yalçıntan ve Çavuşoğlu'nun deyişiyle "kent hakkı temelli mekan özgürleştirici direnişler"e (Aslan, 2014: 82) bir örnek teşkil eden kitlesel eylemler olarak adlandırılmaktadır. Alkan'ın (2014: 44), "hem birkaç kuşağı hem de bir araya gelmesi zor siyasal örgütlenmeleri buluşturması

açısından dikkate değer bir olay”⁷⁴, Ahmad’ın (2014: 44), “... sosyal, ekonomik ve özel hayatlarını düzenlemeyi amaçlayan ... hükümete karşı ... muhtelif insan topluluklarından oluşan ve hiçbir siyasal partiyle ilişkisi olmayan, spontane, sivil ve siyasi bir hareket”, Karaömerlioğlu’nun (2014: 48), “... iktidarın nüfus meselesini merkeze alarak uygulamak istediği özel hayata yönelik dayatmacı, muhafazakar çabalara verilen tepkiler” olarak tanımladıkları Gezi Parkı Olayları’nın, “... ‘kentsel dönüşüm’ adı altında kentin merkezi yerlerinin sermaye için bir değerlendirme alanına dönüştürülmesi...” (Yaşlı, 2014: 176) (parkın yıkılarak AVM inşasının başlatılacağı ve büyük ekonomik sermaye sahiplerine tahsis edileceği tartışmalarına atfen) yönüyle ekonomik, muhafazakâr politikaların bir tahakküm aracı olarak iktidar tarafından özel hayata müdahale etme amacıyla kullanıldığı iddiaları yönüyle kültürel, kamusal alanın, oybirliği olmaksızın belli bir kesimin kullanımına sunulması, Erdoğan’ın eylemcilerle ilgili benzetmeleri⁷⁵ ve “toplumu kutuplaştırma”ya (Özkul, 2014: 40) yönelik olduğu varsayımıyla eleştirilen söylemleri⁷⁷ yönüyle de sosyal sermayelerin bir kesişim alanı olarak yorumlanabilir. Yalman (2013: 41) da, Gezi Parkı Olayları’nı değerlendirirken iktidar partisinin “... vatandaşını tanımlayan, biçimlendiren, ona tercihler dayatan ...” bir anlayışı reddettiğini söylemesine rağmen muhalif sivillere çoğunluğun tercihi doğrultusunda alınmış kararları bir tahakküm aracı olarak dayattığından bahsetmektedir.

⁷⁴ Gezi Park protestolarına katılan eylemcilerin sınıf, toplumsal cinsiyet, etnisite, din, ideoloji, siyasi tercihler ve Gezi Parkı Olayları ile ilgili fikirleri gibi bilgileri içeren bir anket araştırması için bkz: “Geziye Kimler Katıldı: Orta Sınıflar, İşçiler, Türkler ve Kürtler Hakkında Bazı Somut Bilgiler ve Saptamalar”. <http://m.t24.com.tr/yazarlar/erdem-yoruk/geziye-kimler-katildi-orta-siniflar-isciler-turkler-ve-kurtler-hakkinda-bazi-somut-bilgiler-ve-saptamalar,8391> (Erişim Tarihi: 28.01.2015)

⁷⁵http://m.radikal.com.tr/politika/basbakan_erdogan_biz_birkac_capulcunun_yaptiklarini_yap_mayiz-1136875 (Erişim Tarihi: 26.01.2015)

⁷⁶http://m.radikal.com.tr/politika/erdogandan_gezi_eylemcilerine_yeni_benzetme_kemirgenler-1143124 (Erişim Tarihi: 23.01.2015)

⁷⁷ <http://www.bik.gov.tr/yuzde-50-yi-evde-zor-tutuyoruz-haberi-39194/> (Erişim Tarihi: 23.01.2015)

Ayata vd. *Gezi Parkı Olayları İnsan Hakları Hukuku ve Siyasi Söylem Işığında Bir İnceleme* (2013) isimli çalışmalarında Gezi Park Olayları'nı, Ulusal ve Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmeleri bağlamında, farklı yönleriyle inceleme altına almışlardır. Yazarlar, "Yaşam Hakkı", "Kötü Muamele Yasağı", "Hak Arama ve Cezasızlık" ve "Sağlık Hakkı" başlığıyla ele aldıkları bölümlerde Gezi Olayları'nda yaralanan ve yaşamını kaybeden bireylere uygulanan polis şiddetine ve polisin kullandığı şiddet araçlarına (biber gazı, basınçlı/ilaçlı su, plastik mermi ve ateşli silahlar, cop fiziksel ve psikolojik güç uygulama vb.) ve şiddetin uygulanışı noktasındaki polis-sivil işbirliğine dikkat çekerek yaşamlarını kaybeden kişilerin ailelerinin sürdürdükleri hukuk mücadelelerine karşın resmi kurumların yaptığı iddia edilen usulsüzlükler vurgulanmaktadır. "Kişi Özgürlüğü ve Güvenlik Hakkı" ve "İfade, Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü" bölümlerinde yasal çerçeve dışı uygulanan gözaltları, para cezaları, soruşturma tehditleri, işten çıkarmalar, "Akademik Özgürlükler" ve "Çalışma Hakkı" bölümlerinde Gezi Olayları'na destek veren başta akademisyenler, öğretmenler ve öğrenciler olmak üzere farklı iş kollarından emekçilerin siyasi iktidar tarafından suça ortak olan öznelere olarak işaret edilmeleri sonucu bağlı oldukları yönetimler tarafından bu şahıslara karşı uygulanan baskıcı tutum ve işten çıkarma hadiseleri gibi konular ele alınmıştır. Bora (2014), uygulanan fiziksel-psikolojik şiddetin ve linç eylemlerinin "milli refleks" olarak haklılaştırılması ve idari ve siyasi yaptırımların yetersizliğine vurgu yaparak meşrulaştırılması tehlikesine dikkat çekmektedir.

Gezi Parkı Olayları süresince anaakım medyanın tutumu da eleştirilmiştir. Muhalif olarak tanımlanabilecek birkaç ulusal kanal ve yazılı medya haricinde kitlesel medya araçlarının olayları yansıtma noktasında eksik kaldığı tartışılırken Balanuye (2013: 183), protestocuların sosyal medya aracılığıyla, "... kolektif menfaatlere saldırı olduğuna ilişkin görüş, bilgi ve

belgelere hızla erişebilmeyi, ikna olduğu ölçüde de itirazlarını yaygınlaştırabilmeyi başardı”ğını söylemektedir.

White (2013), Gezi Parkı Olayları'nın geleneksel değerlerle açıkladığı 20. yüzyıl kuşağına mensup yöneticiler ile 21. yüzyılın sosyal adaletsizliği eleştiren genç kuşağını karşı karşıya getirdiğinden söz etmektedir. White'a göre Gezi olayları, sosyal medya aracılığıyla çevre ve sosyal adalet ile ilgili söylemleri yeniden tanımlamak isteyen genç kuşağın bir hareketi olarak iktidar döneminde yoğunlaşan kentsel dönüşüm eylemlerine, farklı kimliklere yönelik olumsuz yaklaşıma ve seçilmiş hükümetin, ona oy vermeyenlerin ve onun onaylamadığı düşünce ve yaşam tarzlarına sahip insanların da haklarını koruması gerektiğine yönelik bir harekettir.

1.6. Amaç

2000'li yılların politik ikliminde Türk Sineması çatısı altında üretilen filmler arasından seçilmiş örneklerde, iktidar partisi hükümetleri döneminde Türkiye'de yaşandığı varsayılan kültürel, ekonomik ve sosyal alanlardaki değişimlerin izlerinin aranacağı bu çalışma aşağıdaki sorulara yanıt aramaktadır.

1. Türkiye'nin içinde bulunduğu söz konusu tarihsel dönemde sınıflar arası ilişkiler, çeşitli kültürel düşünceler ve değerler, toplumsal konular, ideolojik yansımalar filmlerde nasıl yeniden üretilmektedirler?
2. Söz konusu tarihsel dönemde üretilen filmlerin kültürel birer metin olarak okunmaları aracılığıyla derinde yatan ideolojik koşullandırmalar ve imalar nasıl ortaya çıkarılabilirler?

1.7. Önem

2000'li yılların politik ikliminde yaşandığı varsayılan ekonomik, kültürel ve sosyal gelişmelerin izlerine, belirtilen tarihten günümüze değin üretilen Türk

Sineması filmlerinde rastlanabileceği düşünülmektedir. Bu amaçla Yakın Dönem Türk Sineması örneklerini daha iyi anlayabilmek için politik, ekonomik, kültürel ve sosyal düzlemlerde yaşanan gelişmelerin ve bu gelişmelerin etkilerinin sosyolojik ve ideolojik metinler olarak filmlere nasıl yansıdığını ortaya koymak önem taşımaktadır.

1.8. Varsayımlar

Bu çalışmanın varsayımı şunlardır:

1. Bir ülke sinemasını anlayabilmek için yaşanan toplumsal değişimlerin izini, filmlerin üretildiği tarihsel bağlamdan kopmadan sürmek, değişimlerin yaşandığı dönemin politik koşulları ve daha özgül olarak ekonomik, kültürel ve sosyal değişimleri göz önünde bulundurmak, söz konusu dönemde üretilen filmleri anlamaya yardımcı olur.

1.9. Sınırlılıklar

Bu çalışma, araştırmanın evrenini oluşturan 21. yüzyılda çekilmiş Türk sineması film örnekleri ile sınırlandırılmıştır. Filmler seçilirken 2000'li yıllarda yaşanan kültürel, ekonomik ve sosyal gelişmelerin yansımalarını taşıdığı varsayılan filmler, amaçlı örneklem yöntemi kullanılarak tercih edilmiştir. Seçilen filmler, filmleri yapan yönetmenlerin ilk filmleri olmasına uygun olarak sınırlandırılmıştır. Filmlerin çözümlemesini yapabilmek için çalışma, dönemin filmlerine ulaşılanlar ile sınırlıdır. Literatür taraması, erişilen kaynaklar ile, bu çalışmanın bitirme süresi ise Türkiye'de Yüksek Lisans eğitimi için izin verilen dönem kadar sınırlandırılmıştır.

1.10. Tanımlar

Bu çalışmada geçen kavramların tanımları şöyledir:

Toplumsal Değer: Toplumun her katmanı tarafından benimsenen ve savunulan değer.⁷⁸

Sınıf: Bir toplumda, aynı görevi yapan, aynı yararı sağlayan, aynı şartlarda yaşayan büyük insan grubu.⁷⁹

⁷⁸www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.55c3d934a9fd64.92191741 (Erişim Tarihi: 14.03.2015)

⁷⁹www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.55C3D9474CB587.17527620 (Erişim Tarihi: 14.03.2015)

2. Yöntem

2000'li yıllar Türkiye'sinde yaşanan gelişmelerin izdüşümünün, yakın dönem Türk sineması filmleri arasından seçilmiş örneklerdeki yansımalarının ele alınacağı bu çalışmada, araştırma modeli olarak sosyolojik eleştiri ve ideolojik eleştiri yöntemlerinden faydalanılacaktır.

Çalışmada uygulanacak iki araştırma yönteminden biri olan sosyolojik eleştiri yönteminin tercih edilmesindeki ana neden yöntemin, içinde bulunduğu tarihsel bağlama dayanarak filme sosyal bir metin olarak bakması şeklinde açıklanabilir. Kabadayı (2014: 54) filmleri doğru eleştirebilmek için bir ülkenin kültürel kodlarını okumayı bilme, tanıtabilme ve okuyucuda buna dair bir evren yaratabilme gerekliliğine dikkat çekerken sosyolojik eleştiri yönteminin "Filmin kültürel ve ulusal niteliği nedir?", "Film, üretildiği ülkenin kültürüne dair ne söylemektedir?" sorularına cevap aradığını belirtmektedir. Özden (2000: 131) bu yöntemin, filmleri bir toplumun değer yargılarını, normlarını, ideallerini ve dünya görüşünü yansıtan sosyal bir sanat-kültür ürünü olarak eleştirme amacı ile kullanıldığını söylemektedir. Film yapımıcısının öznelliğinin yerini bir yapıt olarak filmin üretildiği dönem ve ele alınan sosyal koşullar aldığını ekleyen Özden, bu yöntemin, filme sosyolojik bir belge niteliği katmakta olduğunu belirtmektedir.

Özden'e (2000: 132-133) göre, sosyolojik eleştiri yöntemi, sosyal değerlerin filmlerde nasıl yansıdığı ve somutlaştırıldığı, filmlerin, sosyal değerler üzerindeki etkisi, bu değerleri güçlendirdiği ya da değiştirdiği iddiası, toplumsal tutum ve davranış kalıplarında neden olduğu değişiklikler gibi konulardan yola çıkarak filmleri sınıf, ırk, cinsiyet ya da ulus gibi eksenler etrafında değerlendirilmesini sağlamaktadır. Buna göre, sosyal yapı içindeki öğelerle filmlerin içerikleri arasındaki ilişkilerin tarihsel bir bağlamda ele alınarak filme sosyal ve kültürel bir bilgi kaynağı olarak yaklaşılması sosyolojik eleştiri

yönteminin odak noktasıdır. Bireyin kendisini, sosyal rollerini, içinde yer aldığı toplumun değerlerini anlama ve edinme aracı olarak filmleri ele alan sosyolojik eleştiri yöntemi, kültürün filmler aracılığıyla yeniden üretildiği görüşünden hareketle kültürel temaların, sorunların ve bunların çözümünün, toplumsal değerleri somut kılarak üreten kültürel temsillerin sinema seyircisine gerçek yaşamda yol gösterici olabilecek düşünceler, tutumlar ve davranış kalıpları kazandırabileceği fikri üzerinde durmaktadır.

Kuşkusuz ki bir ülkenin belli bir döneminde yapılan filmleri daha iyi anlamlandırabilmek için o dönemin sosyal yapısını bilmek gerekmektedir çünkü yaşanan değişimlerin toplumsal yapıyı etkilediği görüşü ile ilişkili olarak sosyolojik eleştiri yöntemi, “sosyo-ekonomik sınıf, cinsiyet, azınlıklar, ırk, toplumsallaşma, toplumsal rol, statü, stereotip, değerler, yaşam biçimi, yabancılaşıma, anomi, bürokrasi, seçkinler, sapkınlık, işlevselcilik” (Berger, 1996: 91-96) gibi temel kavramları kendisine araç edinmektedir. Yapıt ile gerçek yaşamın bağıntısallığından yola çıkan “sosyolojik yaklaşım filmlere temel olarak temaları ve rol modelleri sunan ve belirli sınıfsal özellikler arz eden karakterleri aracılığıyla yaklaşmaktadır” (Özden, 2000: 137).

Sosyolojik eleştiri yönteminin filme sosyal ve kültürel bir yapıt olarak yaklaşmasına ek olarak,

toplumsal olanı incelerken ideolojik olandan [da] bahsetmek gerekir. Çünkü filmler ürünü olduğu toplum ile onu etkileyen ideolojiler arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak konusunda önemli bir yere sahiptir. ... dönemin ideolojisinin anlaşılabilmesi için o dönemle ilgili çok sayıda sinema içi ve dışı yayına başvurulması gerekmektedir (Kabadayı, 2014: 57).

Bu bilgi, filmin içerdiği ideolojik imaların izini sürme güdüsünü de beraberinde getirmektedir. “Sosyolojik eleştiri yöntemi büyük ölçüde betimleyicidir; eser hakkında bir değer yargısı taşımaz, durumu tespit etmekle yetinir. Ama bazen de normatif olur ve değer yargıları verir” (2012, s. 86) diyen Moran’a göre yöntem, sosyo-ekonomik açıklamaya dayanan ve var olan sorunun çözümüne tarihsel diyalektik ve sınıflar arası mücadele bağlamında yaklaşan Marksist eleştiri yönteminden faydalanabilmektedir. Çünkü “ideolojik yaklaşım özellikle sosyolojik eleştiriyle iç içe ilerler” (Kabadayı, 2014: 59). Özden (2000: 134), sosyolojik eleştiri yönteminin, filmdeki “sosyolojik veriler hakkında bir yargılamada bulunmak için ideolojik eleştiriye başvurabilmekte” olduğuna dikkat çekerek

... çağdaş toplum içinde sınıf ya da cinsiyete dayalı sosyal ilişkiler iktidar ilişkileri içinde yer alan egemenlik biçimleri tarafından belirlenmektedir. Marksist kurama dayalı olarak ideolojik eleştiri, sosyolojik eleştiriyle aynı sosyal ilişkiler üzerinde durması nedeniyle sosyolojik eleştirinin yararlanabileceği en yakın eleştirel perspektifi sunmaktadır. Bu nedenle sosyolojik verileri bir temele oturtabilmek için ideolojik eleştiri en uygun eleştirel yardımcı sağlayacaktır. Marksizmin eleştirel perspektifinden yararlanan sosyolojik bir film çözümlemesi[nin] ... seyirci/okuyucuya sosyal sorunlar konusunda çözüm önerebilir (2000: 134-135).

görüşüne vurgu yapmaktadır. Durum tespiti yapan sosyolojik eleştiri yöntemi bu doğrultuda, Marksist kuram temelli ideolojik eleştiri yöntemi ile kesişerek daha etkin bir biçimde işlevsellik kazanmaktadır. İdeolojik film eleştirisi filmlere oldukça geniş bir perspektif içinde yaklaşmaktadır; filmler kültürel bir pratik alanı olarak, estetik, sosyo-ekonomik, tarihsel bir boyuta sahip olan bir anlamlandırma ve güdümlenme aracı olarak ele alınmaktadırlar (Özden, 2000:

140). İdeolojik film eleştirisinin temel amacı ideolojik bir yeniden üretme aracı olarak filmlerin doğasının belirlenmesini sağlamaktır (Özden, 2000: 141). Bu çalışmada yararlanılacak ikinci yöntem olan ideolojik eleştiri yöntemi çerçevesinde incelenecek olan filmlerde cevapları aranacak olan iki soru Özden (2000: 142) tarafından, ideolojik eleştiri yöntemi ışığında, şu şekilde sıralanmaktadır:

1. İçinde buldukları tarihsel dönem içindeki sınıfsal ilişkiler bağlamında çeşitli kültürel düşünceler ve değerler, toplumsal konumlar, ideolojik yansımalar filmlerde nasıl yeniden üretilmektedirler?
2. Filmlerin kültürel birer metin olarak okunmaları aracılığıyla derinde yatan ideolojik koşullandırmalar ve imalar nasıl ortaya çıkarılabilirler?

Filmsel söylem, toplumsal düzene ait bilgiyi toplumsal temsilleri yeniden üretmek üzere somut görünüşler içinde sunmakta ve sinema seyircisine iletmek üzere kodlamaktadırlar (Özden, 2000: 143). Bu kodların açımı yapılırken “egemen ideoloji, alternatif ideolojiler, doğallaştırma, altyapı-üstyapı kavramları, yanlış bilinç, adalet, toplum, aile, sınıf, cinsiyet, belirli bir sınıfın ahlaki değerleri, yabancılaşma, hegemonya, özne, sanat vd.” (Kabadayı, 2014: 62) kavramları ya da terimleri film metni kapsamında tartışılabilir.

Bu çalışma, ele alınacak olan filmleri sosyolojik eleştiri yöntemiyle “sosyolojik bir metin” olarak okumayı, ideolojik eleştiri yöntemiyle ise Mardin’e atıfla, çevresel unsurların merkeze taşındığı savına dayanarak 2000’li yılların Türkiye’inde yaşandığı varsayılan değişimler ışığında –Bourdieu’nün alan ve sermaye kavramlarına değinerek– filmlerin altında yatan gizil ideolojik söylemleri/imaları açığa çıkarmayı amaçlamaktadır. Sosyolojik eleştiri yaklaşımı kullanılırken istatistiki veriler, alan araştırmaları, anketler, gözlemler gibi yöntemin araştırma doğasına ait deneye dayalı bilgilerden, söz konusu çalışmanın hedefi filmin izleyici üzerindeki etkisini ölçümlemek olmadığı için

faydalanılmayacaktır. Çalışmanın odağı, sosyolojik eleştiri yöntemi ile filmin bir metin gibi okuyarak 2000’li yılların politik ikliminde meydana gelen gelişmelerin izini Türk sinemasının seçilmiş bazı örneklerinde sürmek ve bu filmleri sosyolojik bir belge olarak ortaya koymaktır. Moran (2012: 44), Marksizmin sanata olan yaklaşımını,

Sanat da üstyapının bir parçası olduğuna göre, o da döneminin ideolojisini yansıtacak, bilinçli ya da bilinçsiz olarak egemen sınıfın çıkarlarına hizmet edecektir. O halde toplumun altyapısı üstyapısını ve dolayısı ile ideolojisini belirleyecek ve sanat eseri de bu ideolojiyi yansıtan bir yapıt olacaktır.

tümceleriyle dile getirmektedir. Çalışmada faydalanılacak diğer yöntem olan ideolojik eleştiri yöntemi bağlamında Moran’ın yukarıda ifade ettiği “sanatın üstyapının bir parçası olduğu” görüşü, film yapıtının “egemen ideolojinin yeniden üretilmesine katkı sağlayan bir araç” olduğu yaklaşımı ile izleyici üzerinde “yanlış bilinç”e (Fiske, 2003: 221) yol açacağı varsayımları çalışmanın dışında tutulacaktır. Bu çalışmanın amacı, ele alınacak film metinlerinin altında yatan gizil ideolojik imaların, 2000’li yılların politik ikliminde yaşanan ekonomik, kültürel ve sosyal değişimlerle ne derece örtüştüğünü ortaya koymaktır. Çalışma kapsamında söz edilen her konunun incelenecek olan filmlerde karşılığı olmayabilir. Bu konuların ele alınmasının gerekçesi, Türkiye’de 2000’li yılların politik ikliminde yaşanan ekonomik, sosyal ve kültürel değişimlere genel bir bakış açısı sağlamaktır. Yaşanan değişimler birbirleriyle bağlantılı olabilir; bu nedenle yaşandığı varsayılan bir değişim, toplumsal yaşamı farklı boyutlarda etkileyebilir. Sinemanın toplumsal olanı yansıtan bir araç olduğu düşünüldüğünde, film yapıtına yansıyanlar, film yapıtına yansımayan bu değişimler ışığında okunabilir, değerlendirilebilir ya da anlamlandırılabilir.

Bu duruma bağlı olarak, 2000’li yıllarda üretilen Türk filmleri arasından, bu çalışma kapsamında ele alınan konuların izlerini taşıdığı düşünölen filmler, yönetmenlerinin ilk çalışmaları olmalarına bağlı olarak tercih edilmiştir. Bu nedenle, çalışmanın örneklem belirleme yöntemi olarak “amaçlı örneklem” yöntemi uygun görölmüştür. Erdoğan (2003: 179) amaçlı örnekleme, “önceden belirlenmiş ve tanımlanmış amaca uygun birimler[in] inceleme” amacıyla seçildiği örneklem türü olarak ifade etmektedir.

3. Bulgular ve Yorum

Bu bölümde öncelikle ele alınan filmlerin yapım bilgilerine ve özetlerine yer verilmektedir. Daha sonra, 2000'li yıllarda Türkiye'de ortaya çıkmış olan gelişmelerin izleri, Bourdieu'nün üç temel sermaye biçimi olan "ekonomik", "kültürel" ve "sosyal" sermaye başlıklarına uygun bir biçimde ilgili dönemde yapılan Türk filmleri arasından seçilmiş örneklerde aranacaktır. Son olarak elde edilen veriler yorumlanacaktır.

3.1. 2000'li Yıllar Türk Sineması'na Genel Bir Bakış

2000'li yıllarda Türk Sineması üretkenlik açısından oldukça verimli bir döneme girmiştir. Çekilen film sayısının artışta olduğu bu yıllarda popüler ve tecimsel olarak adlandırılabilir filmlerin yanı sıra ulusal ve uluslararası festivallerde ödüller kazanan, Türkiye toplumuna ilişkin sözü olan birçok film yapılmıştır.

Bayrakdar (2015: 7) Türk Sineması'nın 1990'lı yılların ortasından itibaren, Türkiye'nin tarihsel bir değişim sürecine girmesine eşgüdümlü olarak yeni bir döneme girdiğini söylemektedir. Bunu film üretim ve gösterimlerinin sayısal verilerine ve niteliksel değişimle birlikte yeni hikâye anlatımına bağlı kalarak açıklamaktadır. Bayrakdar (2015: 8), 2009 tarihli *"Between a Friend Called Expectation and Isolated and Beautiful Country"* çalışmasına atıfla Türk sinemasının girdiği bu yeni süreci

1. Auteur yönetmenler diye nitelendirebileceğim, festivallerde ve belli sinema grupları ve küçük ekiplerle çalışan yeni sinemacılar (artık onlar da orta ve daha yaşlı bir nesil oldular.)
2. Üretim, dağıtım ve gösterimi merkezileştiren yapıyı oluşturan yapımcı yönetmenler (bu oluşum çok uzun soluklu olmadı)

3. 2000'lerden sonra ortaya çıkan "yepyeni" genç yönetmenler (ilk filmlerini Kültür Bakanlığı ve sponsorluklarla yapan, sinema eleştirmeni, cinephile ve sinema okumuş gençler, bu nesilde şu anda orta kariyer dönemindedir).
4. Popüler auteur yönetmenler (genellikle reklam, televizyon ve benzeri mecralardan sinemaya geçen ve hem sanat değeri taşıyan filmler yapan, hem de bu filmleri pazarlamayı da bilen, baştan halkla ilişkiler ve reklam kampanyalarını belli bir toplumsal sınıfla yönetenler)
5. Yeni genre'ların, melez genre'ların yönetmenleri

tümceleri ile açıklamakta ve sürece katkı yapan yönetmenleri bu şekilde gruplandırmaktadır. Son 20 yıllık "yeni oluşum"un öncüsü olan bu yönetmenleri ve filmlerini ise "anlatımları, yöntemleri, üretim biçimleri, işbirlikleri, dikey üretim ağının dışında da varolabilmeleri ile..." (Bayrakdar, 2015: 8) tanımlamaktadır.

Daldal da (2015: 13) 1990'ların ortalarından itibaren Nuri Bilge Ceylan, Zeki Demirkubuz, Yeşim Ustaoglu, Derviş Zaim gibi entelektüel ve özgün bir sinema dili kurma çabasındaki pek çok "bağımsız" genç yönetmenin, yurtdışında kazandıkları ödüllerin de etkisiyle Türk sinemasında ciddi bir canlanmaya yol açtıklarını belirtmektedir. Daldal'a (2015: 13) göre "yeni sinema", halen film üretimine devam eden bu yönetmenler arasında özellikle Nuri Bilge Ceylan'ın Cannes Film Festivali'nde kazandığı ödüllerin etkisiyle "... 2000'lerin ortalarından itibaren ... kimisi oldukça özgün, kimisi arayışlar içerisinde ikinci bir "yeni" kuşağın doğumuna da tanıklık etti". Çoğu ilk filmini çeken bu çok daha genç yönetmenler arasında ("Yusuf Üçlemesi" olgunluk çağına denk gelen Semih Kaplanoğlu hariç) Pelin Esmer, Özcan Alper, Hüseyin Karabey, Mahmut Fazıl Coşkun gibi isimler sayılabilir (Daldal, 2015: 13).

Daldal'ın da söz ettiği bu kuşak, bağımsız düzlemde film yapan yönetmenlerin yanı sıra kendilerini “Yeni Sinema Hareketi” olarak adlandıran bir grup yönetmenin de içinde bulunduğu oluşumu kapsamaktadır. Kendisi de Yeni Sinema Hareketi'nin üyesi olan yönetmen Seyfettin Tokmak (2015: 31-32), 90'lı yılların yeni sinemacılarının Türkiye'de film üretimine yapmış oldukları niteliksel ve niceliksel katkıların yanı sıra, onların ivme kazandırdıkları sinema alanında “... bugünkü etkiyi güçlendirerek, farklılaştırarak devam ettiren genç yönetmen grubunu ...” imlemektedir. Tokmak (2015: 32), bu yönetmenler, onların sinema anlayışları ve ülkeleri ile ilgili şu şekilde bilgi aktarımı yapmaktadır:

İkinci Yeniciler diye nitelendirebileceğim bu genç kuşak yeni sinemacılar, çok farklı temalardan, karakterlerden, sınıflardan ve estetik anlayışlardan beslenen bir yönetmen topluluğu. Bu genç sinema grubunun bir kısmının üretim ve dayanışma için bir araya geldiği, benim de üyesi olduğum Yeni Sinema Hareketi... .

Tokmak'ın söz konusu ettiği Yeni Sinema Hareketi ise sinema anlayışlarına ilişkin “Yeni Sinema Hareketi Genel İlkeleri”ni şu şekilde açıklamaktadır:

- 1) Sinemayı öncelikle ve aslen bir sanat olarak görür; sinema ürünleri arasında biçimsel ve türsel bir ayırım gözetmez, ürünün ticari niteliğinden ya da yapım koşullarından kaynaklanan herhangi ayrımı kabul etmez.
- 2) Sinema alanında üretim yapan kişiler arasındaki dayanışma, işbirliği ve iletişimi arttırarak, evrensel değerlerle uyumlu bir sinema kültürünün ülkemizde yerleşmesine ve gelişmesine katkıda bulunmak için bir aradadır.
- 3) Kişi, kurum ve kuruluşlarla, grup ilkeleri çerçevesinde, her türlü işbirliği, bilgi paylaşımı ve dayanışmaya açıktır.

4) İnsan hakları, her türlü canlı hakkı ve doğaya saygı, grup kararlarında ve gündeminde öncelik taşır. Hiçbir karar bu değerlere aykırı olamaz.

5) Grubun işleyişinde kişisel çıkarlardan çok etik değerler, kamusal çıkarlar ve sinema sanatı ön plandadır. Bu grubun üyesi olmak grup üyelerine bireysel olarak hiçbir çıkar ve ayrıcalık sağlamaz.

(<https://www.facebook.com/notes/yeni-sinema-hareketi/yeni-sinema-hareketi-genel-ilkeleri/122042101155475>)

Yeni Sinema Hareketi, 29 Mart 2010 tarihinde yaptıkları bir basın açıklamasında kendilerinden önceki sinemaya ya da sinemacılara karşı olmadıklarını, film üretim aşamalarında bilgi ve deneyim alışverişi, dayanışma ve iletişim amacıyla olduklarını, baskı ve sansüre karşı farklı seslerin kendilerini özgürce ifade edebileceği bir üretim ortamı yaratma arzusu içinde olduklarını ve herhangi bir kültürel ya da estetik bir paydada bir araya gelmediklerini, etik bir duruşu paylaştıklarını ifade etmiştir (Tahaoğlu, 2010). Hareketin ortak paydada buluşmuş olmalarının temelinde film üretim ve gösterim/dağıtım süreçleri ile ilgili kaygıların yattığını söylemek mümkündür. Diğer bir yandan hareketin Genel İlkelerinin ilk maddesinde yer alan “Sinemayı öncelikle ve aslen bir sanat olarak görür” vurgusu bu birlikteliğin temelinde yatan sanatsal kaygıyı da imlerken hareketin üyesi olan sinemacıların 2000’lerin Türkiye’sine yönelik eleştirel tutumlarını ve ülkeye ve topluma ilişkin rahatsızlıklarını benzer temalarla filmlerine taşıdıkları görülmektedir.

Yeni Türk Sineması’nın özellikleri “... hem anti-empyralist “bağımsız olma çabasına” yaptığı vurgu, hem ulusa içkin çeşitli aidiyet sorunlarını dile getirmesi, hem de görece “politik” sayılabilecek tavrı...” (Daldal, 2015: 17) olarak sıralanabilir. Bu filmler arasında “... taşrada, sıradan insanların hayatları etrafında şekillenmekte, amatör oyuncular (çoğunlukla çocuklar) ya da iddiasız

aktörlerin katılımıyla gerçekleşmekte ...” (Daldal, 2015: 26) olanlar bulunduğu gibi “şehirde geçen filmler de gerçekçi, minimalist bir tavır takınmakta, doğrudan politik bir söylem benimseyemese de (ki benimseyenler bulunmakta) ... ulusun türdeş olmayan yapısını gözler önüne seren, ulusal söylemleri sorgulayan, itilmişlerin, dışlanmışların mikro anlatılarına yoğunlaşan ... zaman zaman postmodern bağlamda da olsa “ilerici” ...” (Daldal, 2015: 26) olan filmler de bulunmaktadır.

2000’li yılların ortalarında sonra hem biçim hem de içerik anlamında son derece farklı çalışmalar gündeme gelmektedir (Ormanlı, 2015: 48). Yeni Sinema Hareketi’ne bağlı bazı yönetmenlerin de aralarında bulunduğu bir grup yönetmenin filmlerinde işledikleri temaların 2000’li yılların Türkiye politikası ile ilişkili olduğu görülmektedir. Eleştirel bir tutum takınan bu filmlerde özellikle 2000’li yıllara egemen olan politik söylem ışığında bir sağaltım yaşanmış, ilgili yıllarda Türkiye’de ortaya çıkan politik, ekonomik ve toplumsal gelişmelere paralel olarak benzer konular ele alınmıştır. Tokmak’ın Yeni Sinema Hareketi üyesi yönetmen İlksen Başarır ile yaptığı röportajda kendisine yöneltilen “ ‘Yeni Türkiye Sineması’ diye bir şeyden bahsetmek mümkün mü?” ve “Peki genel olarak bu dönüşümü nasıl anlıyorsun sinemanın son yirmi yılına baktığında?” sorularına Başarır (2015: 35) sırasıyla şu yanıtları vermektedir:

Bu son 10-15 yıla bakınca yeni jenerasyonlar ortaya çıkmaya başladı. Bizden büyükler var, bunların içinde Nuri Bilge, Zeki Demirkubuz, Yeşim Ustaoglu falan gibi insanların olduğu; bir de onlardan biraz daha küçük olan bizler varız. Ve Yeni Türkiye Sineması’nda bireysel bir hikâye anlatımı olmaya başladı.

Kendinden yola çıkan hikâyeler, küçük hikâyeler... ... politik sinema yapanlar ve daha kişisel hikayeler anlatan insanlar.

Başarır (2015: 38), Tokmak'ın Türkiye Sineması'nın son döneminde azınlıkların, etnik grupların, ezilenlerin, ötekileştirilmişlerin öykülerde yer bulduklarını düşünüyor musun?" şeklindeki soruyu

Mesela LGBT üyeleri hiç temsil edilmiyor Yeni Türk Sineması'nda. Öyle karakterler yok çok fazla. ... Bence azınlıkların temsiliyeti de sinemada yok. ... Bütün bunları Kürt Sinema'sını dışında bırakarak söylüyorum. Ermeniler, Rumlar, Museviler gibi ya da öteki dediğimiz insanların sinemada temsil edilmeleri konusunda çok iyi olduğumuzu düşünmüyorum.

şeklinde yanıtlamaktadır. Yeni Sinema Hareketi'nin bir başka temsilcisi, yönetmen Mahmut Fazıl Coşkun (2015, s. 41) Tokmak'ın "Yeni Türk Sineması diye bir şeyden bahsetmemiz mümkün mü?" sorusunu "Zannediyorum ki Yeni Türk Sineması'yla 2000'lerde ortaya çıkmış yönetmenlerden ve onların filmlerinden bahsedilmek isteniyor..." yanıtını vermektedir. Coşkun'un (2015: 42) "... toplumda çok tartışılmayan meseleleri sinema tartışıyor." saptamasını "...bizim yaşadığımız iklim, topraklar, buradaki ruh en nihayetinde sinemaya da yansıyor. Dolayısıyla toplumdaki düzensizlik, problem ya da ne diyelim bir şey yapamama hali aslında sinemaya da yansıyor." (2015: 44) tümceleri izlemektedir. Hareketin yönetmenlerinden Belmin Söylemez (2015: 50-51) Tokmak'ın "Son dönem Türkiye Sineması'nda azınlıklar (etnik, dini, mezhepsel, kadınlar, ezilenler) nasıl temsil ediliyor? Bunda bir dönüşüm var mı?" sorusuna

Geçmişe göre daha geniş yer buluyorlar ve daha önemlisi daha gerçekçi öyküler ve karakterler izliyoruz. Dışarıdan bakan değil bizzat içeriden bir göz var artık. Anlatımdaki klişeler de bu sayede yavaş yavaş azalıyor. Bunda tabii ki "azınlık" olarak tanımladığımız kesimlerin kendilerine daha çok alan bulmasının

rolü olduğu kadar o kesimlerin kendi anlatıcılarının da ortaya çıkmalarının önemli etkisi var.

karşılığını vermektedir. Söylemez (2015: 51), Tokmak'ın "Sizce Türkiye toplumunda birey tanımları değişti mi? Bu, sinemaya, sizin anlatımınıza yansımı mı?" sorusunu

Birey eskiden daha çok toplumla ilişkisi üzerinden tanımlanırken artık biraz daha kendi dünyası, psikolojik derinliğiyle düşünölmeye başlandı. ... Uzun metraj filmim "şimdiki Zaman"da Amerika'ya gitmek isteyen işsiz bir genç kadının mücadelesini işledim. Genç insanların yaşadığı çıkış arayışını anlatmak istedim.

tümceleriyle yanıtlamaktadır. Söylemez (2015: 52), "sınıfsal eşitsizlikler"e ilişkin soruya "Daha çok bireyin sorunları, etnik/kültürel aidiyet ve çatışmalar öne çıkarken sınıfsal eşitsizlik bir yan tema veya öyküyü doğuran ara etkenlerden biri olarak kalıyor." yanıtını vermektedir.

Yönetmen Ali Aydın (2015: 57), 2000'li yıllar Türk sinemasını, Yeşilçam'dan bir kopuş yaşandıktan sonra, 90'lı yılların sessiz ve üretim açısından kısır geçen sürecine ardıl olarak 2000'lerde Türkiye'de yaşayan insanların ve onların bakış açılarının değişmesiyle birlikte öyküye, senaryoya ve sinemaya bakış açılarının da değiştiği şeklinde belirtmektedir.

1990'lardan itibaren, farklı etnik ve dinsel kimliklere sahip gruplar da, kendi dünya görüşlerini siyaset alanına taşımaya ve Kemalist modernleşme projesinin çoksesliliği baskılayan, merkeziyetçi ve otoriter kültür anlayışını eleştirmeye başlamıştır (Suner, 2006: 21). 1990'larda temeli atılan söz konusu eğilimle birlikte "2000'lerde bu eğilim belirginleşmiş; popüler veya sanat sineması kulvarında kimlik politikaları bağlamında gerçekleştirilen filmlerin sayısı artmaya başlamıştır" (Duruel Erkılıç, 2014: 153). Ek olarak, Duruel Erkılıç

(2014: 168) Türk sinemasında tarihle kurulan bağıntısallığa atıfla 2000’li yıllar Türk sinemasında “bellek” kavramına yapılan vurguyu şu şekilde açıklamaktadır:

2000 sonrası Türk sinemasında “geçmiş”, belki de daha öncesinde olmadığı kadar hatırlamalar, kimlik üzerinden hesaplaşma, eve dönüş, geçmişi kaydetme, geçmiş kayıtlarını geri getirme bağlamında ve sürekli bugünle ilişkili olarak ele alınmıştır. Filmler tarihsel bir anlatının çerçevesinin dışına taşarak, bireysel ve toplumsal hafızaya yönelmiştir. Bu yapımlar Türkiye’deki değişen siyasi atmosferle bağlantılı olarak, daha öncesinde ifade edilmeyenlerle, unutulularla, bastırılanlarla yüzleşme eğilimini göstermişlerdir. Bir bakıma yeni dönem sinemasındaki çeşitli filmler, bugünün ihtiyaçları çerçevesindeki bir hatırlatma aracılığıyla hegemonik geçmiş kurgusuna bir direnç alanı oluşturma çabasına girmişlerdir.

2000’li yıllarda yürütülen politikalara eşgüdümlü olarak ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda ortaya çıkan gelişmelerin ilgili yıllarda yapılan Türk filmlerinde tematik olarak bireyselleşme, yabancılaşma, göç, kent ve taşra, kentsel dönüşüm, sınıf ve sınıflar arası ilişkiler, Türklük ve Sünni Müslümanlık bağlamında muhafazakârlaşma söylemleri, Türk siyasi tarihinde yaşanmış olan darbelerle yüzleşme, ekonomik ilişkiler, din, mezhep ve etnisite gibi karşılık bulduğu söylenebilir. Özünde yukarıda sıralanan öğelere ilişkin “aidiyet” kavramının sorgulandığı bu filmlerde “... ‘aidiyet’ kavramı karşısında benimsenen kanıksanmış yaklaşımları sorgulayan, yeni ve sarsıcı düşünme ve görme biçimleri öneren bir kültürel müdahale zemini...” (Suner, 2006: 16) oluştuğunu söylemek mümkündür. Duruel Erkılıç’ın (2014: 154) “... bastırılan, yüzleşmekten kaçınılan pek çok mesele”nin ele alındığını savunduğu söz konusu

filmlerin özellikle "...somut toplumsal/tarihsel olayları konu edinmesi ve bu olaylar karşısında hegemonik ideolojiyi sorgulayan bir tavır alması bağlamında..." (Suner, 2006: 253) üretildiği söylenebilir.

3.2. Çekmeköy Underground

3.2.1 Filmin yapım bilgileri

Yönetmen: Aysim Türkmen

Senaryo: Aysim Türkmen, Can Merdan Doğan, Şirin Güven

Yapım Yılı: 2014

Oyuncular: Can Sipahi, Kerem Can, Gözde Kocaoğlu, Barış Gönönen, Aslı Menaz, Onur Öztay, Hakan Ummak, Özer Arslan, Ayşe Selen, Metin Göksel, Tülin Özen, Selen Uçer, Levend Yılmaz, İsmail Karagöz

Yapımcı: Metropol Film

3.2.2 Filmin özeti

Tarık, arkadaşları Ferhat ve Ayça ile birlikte bir şarkı yarışmasına hazırlanan ve ünlü olup seslerini duyurma hayali kuran üç gençtir. Kentsel dönüşüm sürecine giren Çekmeköy'de mahalle hayatı sürdürmektedirler. Tarık işsizdir, Ferhat bir oto tamircide çalışmaktadır, Ayça ise bir yandan annesinin kuaföründe çalışırken diğer yandan üniversite sınavına hazırlanmaktadır. Gençler kullanılmayan bir depoyu kendileri için tasarlamış ve burayı stüdyo olarak kullanmaya başlamışlardır. Ferhat çalıştığı bir gün arabasını yıkatmak için gelen Emir ve Berfin'le tanışır. Emir ve Berfin Almanya'dan gelmiştir. Gençleri ortak noktada birleştiren şey ise (arabesk) rap müzik olur. Daha sonra Tarık ve Ayça da stüdyoya gelen Emir ve Berfin'le tanışır ve hep beraber takılmaya başlarlar. Bu sırada Tarık ve Berfin yakınlaşır ve duygusal bir ilişkiye başlarlar. Gençler bir yandan günlük hayatlarını sürdürürken diğer yandan da Küllü

Harap'ın hapisten çıkmasını beklemektedirler. Tarık'ın ağabeyi Küllü Harap, nam-ı diğer Cemal, hapse düşmüştür.

Cemal hapisten çıkar ve evine döner. Hapishane dönüşü sessizleşen, içine kapanan Cemal, mahalleden arkadaşı İsmail ile birlikte korsan taksicilik yapmaya başlar. Cemal'in aklı hala mahalleden eski sevgilisi Leyla'dadır. Ancak Leyla, emlakçı-müteahhit Saffet ile evlenmiştir. Cemal'in hapishaneden arkadaşı Ali'nin kalacak yere ihtiyacı olur. Cemal, gençlerin stüdyosuna Ali'yi yerleştirir ancak ne Tarık ne de Ferhat durumdan memnundur. Daha sonra Ali'den Cemal'le tanışıklıklarının hapishane öncesine dayandığını öğrenen Ferhat bu bilgiyi Tarık'la paylaşır. Tarık, ağabeyi Cemal'in suçsuz yere hapishaneye düştüğünü sanmaktadır ancak gerçek öyle değildir. Cemal, Leyla'ya "siteden" bir ev alabilmek için kaçakçılık işine bulaşmıştır. Ali ise Cemal'in hiçbir zaman dostu olmamıştır; Leyla'nın eşi Saffet'le Cemal'in arkasından iş çevirmiştir. Tarık ve arkadaşları, stüdyoyu boşaltmak zorunda kalır, çünkü Ferhat'ın patronu Kadir, stüdyonun da bulunduğu araziyi Saffet'e satmak zorunda kalmıştır. Gençler yarışmaya hazırlanamaz, ünlü olma hayalleri suya düşmüştür.

Filmin sonunda Cemal, Leyla'ya olan saplantılı aşkıdan dolayı hapishane sonrası yeni hayatına tutunamaz, evden ayrılır. Cemal ve Tarık'ın annesi ile babası ise İstanbul'dan taşınmak zorunda kalacaktır; artık yükselen gökdelenlerin arasında onlara yer yoktur. Berfin'den ayrılan Tarık, bir barda rap şarkı söylerken görülür ve film biter.

3.2.3 Bourdieu'nün "ekonomik sermaye"si ışığında 2000'ler Türkiye'si ve Çekmeköy Underground

Beklenen gün gelmiş, Küllü Harap, Cemal, hapisten çıkmıştır. Filmin en dikkat çekici sahnelerinden birine Cemal'in gözlerinden tanıklık edilir: 5 yıllık hapishane sürecinde İstanbul büyük değişikliklere maruz kalmıştır: Her yere

yeni binalar yapılmış, etrafı tellerle çevrili lüks siteler şehrin yeni çehresini oluşturmuştur. Cemal yaşanan bu değişimi seyir halindeki araçtan takip ederken, izleyici de cama yansıyan görüntülerden şehirde 2000'ler Türkiye'sinde yoğunlaşan kentsel dönüşümün boyutlarıyla ilgili fikir edinilir.

Resim 1. Cemal, nam-ı diğer Küllü Harap, hapisten çıkar; artık her yer taş yığındır.

Kaynak: Türkmen, 2014.

Berfin ve Tarık'ı dolaşırken gördüğümüz diğer bir sahnede kent yaşamının yapısal değişiklikleri ile ilgili fikir elde edilir. Sokakların modern sitelerle donatıldığı, sitelerin tel örgülerle çevrildiği, güvenlik adına mobese kameralarının insanları ve insan eylemlerini kayıt altına aldığı bu görüntü kentsel dönüşüm sürecine ışık tutan diğer bir örnektir. Bu sırada Tarık'ın Berfin'e ağabeyi Cemal ile ilgili anlattığı şeylerden Cemal'in mahallesinden bir kadına duyduğu aşk nedeniyle harap olduğunu ve hapiste suçsuz yere hapis yattığı öğrenilir. Tarık'ın mobese kameralarını göstererek "Bu kameralar da bizi suçlu çıkarır mı?" sorusu oldukça dikkat çekicidir. Kentsel dönüşüm süreci ile birlikte gözetleme adı altında trafiğin, insanların, kent yaşamının sürekli gözetlediği bu araçlar hayata bir yandan tanıklık ederken bir diğer özelliğiyle de insanları bir tür açık hava hapisanesinde yaşıyormuş hissi verir. Cemal hapiste 5 yılını geçirmiştir ancak dışarıda "özgür" dolaşabilen "suçsuz" insanlar da bu açık hava

hapishanesinde muhtemel birer suçlu kimliğiyle kameraların kısıtlayıcı ve tehditkâr varlığı altında yaşamlarına devam etmektedirler. Kuşatılmışlık hissi veren bu kameralar kentsel dönüşüm süreci ile inşa edilen binaların oluşturduğu sitelerin güvenliği adına kayıt altındadır. Sitelerde yaşayanları, dışarıdaki “potansiyel suçlulara” karşı gözetlemektedir.

Resim 2. Tarık ve Berfin. Etrafı tel örgülerle çevrilmiş olan kentsel dönüşüm sürecinin ürünleri yeni binalar.

Kaynak: Türkmen, 2014.

Resim 3. Lüks sitelerde yaşayanlar için güvenlik önlemler: dikenli tel örgüler.

Kaynak: Türkmen, 2014.

Resim 4. Mobese kameralar ve kent güvenliği.

Kaynak: Türkmen, 2014.

Annesiyle birlikte Cemal kullandığı korsan taksiye binen Berfin'in Cemal'i tanımamazlıktan geldiği sahnede Berfin'in annesi Cevher, Cemal'e yaşadıkları semtin "buralar nasıl" diye sorduğunda Cemal semtin büyük bir dönüşüm geçirdiğini, artık kendisinin bile semti tanımadığını söyler. Bir kere daha 2000'li yıllarda Türkiye'deki kentsel dönüşüm süreci dile getirilmiştir.

Bu olayın üstüne, Tarık Berfin'le evde buluştuğunda Cemal eve gelir. Tarık bu durumdan hoşnutsuz olmuştur. Cemal'in "Ne bileyim eve karı atacağını" karşılığını vermesi üzerine ağabeyine Berfin'in "karı" olmadığını, daha önce tanışmış olduklarını söyler. Cemal'in rahatsızlığı ise ortaya çıkar: Takside birbirlerini tanımamazlıktan gelmeleri ve Berfin'in kendisini annesine tanıtmamasına öfkelenen Cemal kardeşine, "Oğlum bak. Bizden utanmayacak kızları seç." demesi üzerine Tarık da ağabeyinin Leyla olan ilişkisi, Ali ile olan arkadaşlığı ve hapisane hayatı gibi konulardan dolayı bir tartışma başlatır. Ağabeyine Ali ile birlikte karıştığı karanlık işlerin hesabını sormaya yeltendiğinde ağabeyinden Ali ile bu işe neden karıştığının cevabını duyar: "Leyla'ya ev alacaktım." (56:14-15) Tarık'ın "Siteden mi?" (56:18) sorusu ise romantize edilmiş ve sonu hüsrarla bitmiş bu aşk hikayesinin temelinde yatan

gerçeğe ışık tutmaktadır: 2000’li yıllarda kentsel dönüşüm süreciyle sayıca çoğalan ve görünürlüğü artan lüks konutlar/siteler ve bu konutlarda oturma ayrıcalığına sahip olmak ve sınıfsal sıçrama yapmak isteyen küçük insanların getirim (rant) savaşlarının döndüğü bu çarkın dışında kalması.

Ferhat’ın, Kadir’den stüdyoyu boşaltmak zorunda olduklarını öğrendiği sahne, kentsel dönüşüm sürecinde dönen mafya tipi ilişkilere vurgu yapmaktadır. Kadir’in “Ya şimdi size dükkânı kullanın dedim ama bu herifler bizimle anlaşmazsan beş kuruş alamazsın diye tehdit ediyorlar.” der. Dikkat çekici olan bu cümlelerde getirim peşinde koşan biri ya da birilerinin dükkânı elinden çıkarması için Kadir’e baskı yaptığı anlaşılmaktadır. Bu kişinin Saffet olduğu daha sonra öğrenilecektir. Bu sahne, 2000’li yıllarda kentsel dönüşüm sürecinde evlerini ya da iş yerlerini boşaltmak zorunda olan insanlara birer örnek teşkil etmektedir. Ferhat, Kadir’e kendilerini stüdyodan çıkarmaması için bir tomar para verir. Annesinin bileziklerini bozduran genç, Kadir’den meselenin sadece para olmadığını, anlayamadıkları işler döndüğünü, bu nedenle dükkânı Saffet’e devredeceği yanıtını alır. Böylelikle gençlerin kendilerine ait küçük kaçış ve aidiyet mekânları, hayalleri, kentsel dönüşümle birlikte yok olmuştur. Stüdyoyu boşaltmak zorunda olduklarını öğrenen Tarık’la Ferhat arasında geçen diyalog ise İstanbul’da yaşanan kentsel dönüşümün ve getirim kavgasının insanlar üzerindeki etkisinin ne derece hissedildiğiyle ilgili çarpıcı tespitler sunmaktadır:

Tarık: Mağarada mı yaşasak lan?

Ferhat: Mağarayı nereden bulacağız oğlum?

Tarık: İstanbul’un altı mağara oğlum. Üstüne kurulmuş bir sürü beton. Beton çoğaldıkça mağara derinleşiyor. İçinde yaşayanlar yokluğu unutuyor. Onlar unuttukça beton çoğalıyor. Beton

çoğaldıkça onlar tekrar unutuyorlar. Mağarada küçük bir köşe buluyorlar kendilerine. Sarılıyorlar. Ellerini tavana götürüyorlar. Tavan çöküyor. Onlar tekrar birbirlerine sarılıyorlar. Ellerini tavana uzatıyorlar, çöken tavanı tutmaya çalışıyorlar.

Tarık'ın tiradında dikkat çekici noktanın bellek ve farkındalık sorununa ilişkin olduğu görülmektedir. İnsanların hayatın akışı içerisinde çevrelerinde meydana gelen gelişmelere kayıtsız kalışları, şehrin geçirdiği evrimi ve dönüşümü bilinçsiz ya da rıza göstererek kabullenişleri, kamunun erişimine açık olan mekânların kullanımının kısıtlanması karşısındaki çaresizlikleri, yaşam alanlarındaki bu daralma karşısındaki bellek kayıpları Tarık'ın 2000'li yıllara yönelik bir eleştirisi gibi kabul edilebilir. Gezi Park eylemlerinin ortaya çıkışındaki temel noktanın kamuya ait bir alanın (beton yığını içerisindeki "büyük" İstanbul şehrinde insanların soluk alabileceği "küçük" bir parkın) yok edilmesi olduğu düşünüldüğünde Tarık'ın söylemlerinin bu eleştireliliğe hizmet ettiğini söylemek güç olmaz. İnsanların unuttukça bu beton yığınlarının altında kaldıklarına ilişkin farkındalığı da yitirdikleri açıktır. Hatta içinde yaşayanların "yokluğu" bile unuttuğu söylemi de ilgi çekicidir. Yokluk kavramını iki şekilde düşünmek mümkündür: Var olma sanrısıyla, betonlaşan şehirde aslında yok olmak. Çevreyi dolduran lüksün ve ihtişamın simgesi olan bu modern binaların büyümesine kapılarak fakirliğini unutmak.

Cemal Leyla'ya olan saplantılı sevgisinin içinde oluşturduğu öfke ile Leyla'yı takip etmektedir. Leyla'nın oturduğu evi, eşi Saffet'in iş yerini, kullandıkları aracı öğrenen Cemal Leyla'yı ve eşini takip ettiği bir gün Saffet'in aracını yolun kenarına çekmiş olduğunu görür. Patlayan lastiği değiştirmesi için Saffet'e yardımcı olan Cemal için bu bir yüzleşme anıdır. Saffet kartını uzatıp müteahhit olduğunu söylediğinde aralarında şu konuşma geçer:

Cemal: Ben de zamanında ev alacaktım senden. Sonra başka bir aile yerleşmiş o eve.

Saffet: Öyle mi olmuş?

Cemal: Biz de 5 sene uzak kaldık buralardan. Buraları bir hayli değerlenmiş.

Saffet: Değerlendi.

Cemal: Leş yiyiciler iyi değerlendirmiş burayı harbiden.

Cemal'in kişisel hesaplaşmasının aslında genele yönelik çıkarımlara da hizmet ettiği yorumunu yapmak yanlış olmaz. Kentsel dönüşüm süreciyle birlikte inşaat sektörünün gelişmesi ve müteahhitlik mesleğinin görünürlüğünün artması, lüks konutların ve alışveriş merkezlerinin yapıldığı semtlerin değerlerinin artması, getirim savaşlarına bağlı olarak buraların birer cazibe merkezi haline gelmesi 2000'lerin Türkiye'sine yönelik bir tablo çizmektedir.

Resim 5. Tarık ve annesi Havva.

Kaynak: Türkmen, 2014.

Resim 5'te görüldüğü üzere, 2000'lerin Türkiye'sinden kentsel dönüşüm manzaraları olağan hale gelmiştir: Çatıdan gecekondular ve yükselen

apartmanlara bakış. Tarık'ın ailesi İstanbul'da yaşamının artık olanaksız olduğuna ve İzmit'e dönmeye karar verirler. Yaşam alanları gün be gün kentsel dönüşüm süreciyle kaybolan insanlar (çoğunlukla alt sınıf), yeni "merkez"lerden "çevre"ye doğru iteklenmektedir: Ya kentin daha ücra ve henüz kentsel dönüşüm sürecine girmemiş bir semtine, ya da memleketlerine.

3.2.4 Bourdieu'nün "kültürel sermaye"si ışığında 2000'ler Türkiye'si ve Çekmeköy Underground

Ferhat ve İsmail hapishaneden çıkan Cemal'i ziyarete gelirler. Gençler hevesle Cemal için yaptıkları şarkıyı ve video klibi göstermek isterler. Cemal'in "Artist mi oldunuz lan?" demesi üzerine Ferhat'ın videoyu onun için yaptıkları söylemesi üzerine "O saçları da mı benim için yaptınız?" karşılığını verir. İsmail de "Ne yapalım oğlum? Askere gidene kadar bunları böyle çekeceğiz artık" der. Aralarında çok fazla yaş farkı olmamasına rağmen Cemal'in Ferhat ve Tarık'ı yadırgadığı düşünüldüğünde, 5 yıllık hapis cezası nedeniyle dış dünyaya uzak kalan Cemal'in gözünden genç kuşağın dinlediği müzikler, giyim tarzları, saç stilleri ve uğraşlar kısacası hayata karşı duruşları ile ilgili fikirler edinmek mümkündür. Cemal ile yaştaşı olan İsmail'in askerlik söylemi de toplumun bazı kesimlerinde gerçek bir "erkek" ya da "adam" olmanın hala askerlik ile ilintili bir biçimde düşünüldüğünü imler ve Türk toplumunda "ataerk"e ait düşünüş biçimini yeniden üretir.

Resim 6. İsmail, Cemal ve Ferhat. Berber sahnesi.

Kaynak: Türkmen, 2014.

Resim 7. Ferhat ve yüzüne ağda yaptıran bir genç. Berber sahnesi.

Kaynak: Türkmen, 2014.

Resim 6 ve 7, farklı bir dil kullanımı, yeme içme pratiklerinin değişmesi, teknoloji kullanımının yaygınlaşması gibi olguların yanı sıra farklı saç-sakal modellerini, giysi ve aksesuar vb. kullanımında ortaya çıkan değişiklikleri, dış görünüşe ilişkin yerleşik kodların yeniden tanımlandığını imlemektedir. 2000'ler Türkiye'sinde tartışılan apaçi kültürü ile özdeşleştirilen elektronik bir müziğin çaldığı, spot ışıklarıyla farklı bir atmosfer yaratılmış, Ferhat'ın deyişiyle "son stil saçlar, tribal sakallar" yapan bu yeni nesil berber, Cemal'in alışık olduğu

berberler gibi değildir. Ferhat'ın cilt bakımı, ağda gibi hizmet önerilerine İsmail küfür eder, Cemal de "İbne misiniz?" karşılığını verir. Yukarıda da tartışıldığı üzere aralarında birkaç senelik yaş farkı olduğu söylenebilecek aynı kuşağın yaştaş olmayan çocukları arasındaki ayırım noktaları büyüktür. Kadınlara atfedilen cilt bakımı, ağda gibi temizlik pratikleri artık genç kuşak erkekler arasında da popülerleşen pratikler olarak okunabilirken Cemal'in bu pratikleri uygulayan erkekleri "ibne"likle yaftalaması toplumsal düzeyde kadın ve erkeklere ait olan pratikler arası ayrılıkların yok olduğuna ilişkin bir yorumlamaya açıktır. Genç kuşağın erkekleri bu pratikleri uygulayarak dış görünüşlerini daha cazip kılma peşindeyken ataerkiye ait olan düşünceleri de ters yüz ettikleri açıktır. Cemal ve İsmail gibi bu yeni kuşağın yaşam algısına ve tercihlerini yadırgayan erkek tipleri daha geleneksel ve ataerkil birer erkek tasavvurunu paylaşmaktayken Tarık ve Ferhat aidiyet alanlarını genişletmekte ya da yeni aidiyet alanları tanımlama amacıyla, sınırları aşmakta ve kısıtları yıkmakta olan bir neslin temsilcileri olarak belirir.

3.2.5 Bourdieu'nün "sosyal sermaye"si ışığında 2000'ler Türkiye'si ve Çekmeköy Underground

Resim 8. Tarık, Ferhat ve Ayça.

Kaynak: Türkmen, 2014.

Resim 9. Ferhat, Ayça ve Tarık.

Kaynak: Türkmen, 2014.

Resim 8 ve 9'da, duvarda bir yandan Müslüm Gürses posterini asılıyken diğer yandan tavanda asılı olan disko topu dikkat çekmektedir. Arka planda, arabesk (doğu) ve rap (batı) ile sentezlenmiş bir parça çalmaktadır. Üç genç (Tarık, Ferhat ve Ayça) bir yandan beat box yaparken diğer yandan dans ederler. İsyan, başkaldırı kokan sözcüklerin oluşturduğu sözlerin egemen olduğu yeni

bir dilde birbirleriyle konuşurlar; bu dilde yoğun küfür kullanımı ve 2000'lerin ruhunu yansıtan yeniden türetilmiş küfürler (amık gibi) bulunur. Ferhat'ın Emir ve Berfin'e kendisini tanıtırken lakabı olan "Karizma"nın Q harfi ile başladığını belirtmesi 2000'li yılların sanal ve reel duvar yazılarındaki "dilbozumculuğu"nu hatırlatır. Bu noktada bozmak yok etmek olarak değil, yeniden tanımlamak/üretmek olarak düşünölmelidir. K yerine Q kullanmak aslında bu gençlerin özeti gibidir: K ya da Q ile başlasa da "karizma" sözcüğünün karşılığı olan anlam herkes tarafından anlaşölmaktadır, uzlaşömsal yazılışı farklı olsa da Q harfi ile başladığında anlamsal olarak sözcüğün ne anlama geleceğı herkes tarafından tahmin edilebilir. Gençler birbirlerine "kanka, kardeşim, hacı" vb. lakaplarla sesleniyor olmaları, 2000'lerin Türkiye'sinde genç neslin birbirine hitap ederken kullandığı günlük dili işgal eden sözcöklere örnek oluşturabilir. Kullanılmadığı anlaşölan derme çatma, sıvasız duvarlarla bezeli boş bir depo gençlerin kendilerine göre tasarladığı bir kaçış mekânı, aynı zamanda da gençlerin kendileri için yarattıkları bir aidiyet alanı olarak düşünölebilir. Bu gençler bir yandan şarkı yarışmasına hazırlanırken diğeryandan okul, iş hayatı gibi şeylerle de uğraşmaktalar. Ayça'nın ÖSS'na hazırlanmasıyla dalga geçen Ferhat'ın "Yüksek İsyân" yapacakmış diyerek "Yüksek İsyân" kavramına bir melodi vererek tempo tutması içinde yaşanan gerçekliğı de imlemektedir aslında: Eğitim, din, milliyet, bayrak vb. kutsalların yeniden tanımlandığı çağların genç kuşağı: Arka sokakların yaşantılarından yükselen isyan kokan bir itiraz bu yeniden tanımlayış; mahalleden ağabeyleri İsmail'in deyişöyle "mahallenin zencileri". Bu gençler kendi oluşturdukları tarzları, saç şekilleri, dinledikleri müzik ile farklılar. 2000'li yıllar Türkiye'sinde kendilerine "yeni aidiyet alanları arayan" bu gençler, tüketim toplumuna, küresel kültöreye, hareketlere, akımlara, müziğeyne, giyim kodlarına eğölimli "sosyal medya" kuşağı, olarak adlandırılabilir. Bir yandan da 2000'lerin Türkiye'sinin televizyon

kültürünü yansıtan bir biçimde bu gençler katılacakları bir müzik yarışmasıyla kestirme yoldan ün, para vb. peşindelerdir.

Resim 10. Tarık, Ferhat ve Ayça.

Kaynak: Türkmen, 2014.

Resim 10'da duvarda yazan "Damar Styla" arabesk müzik için kullanılan "damar" ve Türkçe "tarz" anlamına gelen İngilizce "style" sözcüğünün Türkçe'ye "stayla" olarak aktarımıyla ortaya çıkmış 2000'ler Türkiye'sindeki dilbozumuna örnek, melez bir sözcüktür. Bu sözcük, kavramsal anlamının yanı sıra daha göstergebilimsel yaklaşıldığında yeni bir kültüre de gönderme yapmaktadır. Popüler kültürün bir ögesi haline gelen "damar" sözcüğü hem kavramsal hem de göstergebilimsel anlamlarıyla düşünüldüğünde bir müzik türünü ve bir alt kültürü imlemektedir. Doğunun bir göstereni olan "damar" ve "tarz" yerine tercih edilen İngilizce "style" sözcüğünden türetilmiş batının göstereni "stayla" melez bir kültür oluşturmaktadır. Sosyal medya dilinin ve kültürünün de etkisiyle yabancı dile ait sözcükler bir dönüşüme uğratılarak günlük dilde kullanılmaktadır.

Resim 11. Tarık.

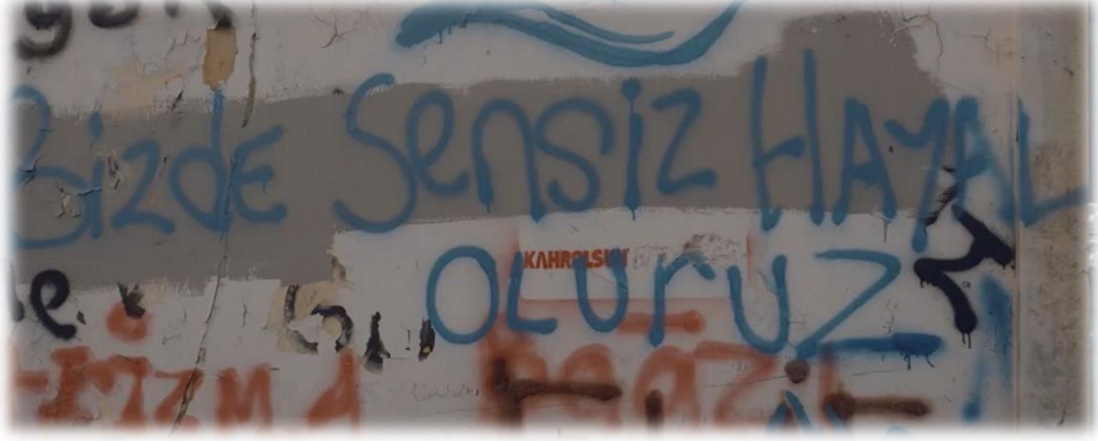
Kaynak: Türkmen, 2014.

Resim 11’de Tarık’ın sosyal medya üzerinden arkadaşlarıyla kurduğu iletişim modelinin 2000’ler Türkiye’sine bir gönderme yaptığını söylemek olanaklıdır. İnternet ve beraberinde sosyal medya kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte “paylaşım” sanal ortama taşınmıştır: sohbet, anlık durum/fotoğraf/(yanlış) bilgi/görüş paylaşımı vb. Ulus ötesi bir paylaşım ağı, “ulusal olmayan” a ait bilgiyi, kültürü ve dili de tüketime sokmuştur. Fotoğrafını beğenen ve yorum yapan arkadaşının dili ve Tarık’ın yanıtı “melez” bir kültüre evrilen internet iletişim ağlarının ve sosyal medya araçlarının iletişim dilini de “melezleştirmektedir”.

Resim 12. Tarık. Duvar Yazıları-1.

Kaynak: Türkmen, 2014.

Resim 13. Tarık'ın Berfin'e son ayrılık sözü: "Biz de sensiz hayal oluruz". Duvar Yazıları-2.

Kaynak: Türkmen, 2014.

Resim 12 ve 13'te görüldüğü gibi, 2000'ler Türkiye'sinde özellikle Gezi Park Olayları ile birlikte patlayan duvar yazılarına filmde de rastlamak olanaklıdır. Kamusal alan kullanımına bir itiraz olarak başlayan Gezi Park Olayları'nın belki de en dikkat çekici yönlerinden birisi de duvara yazılan mesajlardı. Bu mesajların her birinin kendi içerisinde bir bağlamı ve ideolojisi bulunmaktaydı. Filmdeki duvar yazılarına iki şekilde bakmak mümkündür: İlk olarak, filmdeki karakterlerin duvar yazıları yoluyla iletişim biçimindeki değişikliğe hizmet ettiği düşünülmelidir. Tarık, Ferhat, Ayça, Berfin, Emir gibi genç karakterler 2000'li yılların Türkiye'sindeki yeni kuşağın birer yansımasıdır. Karakterler, tıpkı 2000'lerin yeni kuşak Türkiye gençleri gibi duygularını, isyanlarını, hak arayışlarını, sevgilerini vb. duvar yazıları yoluyla ifade etmektedirler. İkinci olarak ise, filmde izleyiciye gösterilen duvar yazılarının gündeme ve 2000'lerin Türkiye'sine ilişkin birçok göndermede bulunduğu açıktır. Resim 9'da görülen "Ha rantına (bir öfke ifadesi gibi görülen bu söylemin

sonunda barış işareti çizilmiş)", "Rant fort", "Rant her yol mübah", "Halk", "Fuck the system" gibi duvar yazıları söylemsel olarak incelendiğinde Gezi Olayları'nın patlak vermesine yol açan "kamusal alanın kamunun izni olmadan kullanımına halkın itirazı" düşüncesiyle ilişkilendirilebilir. Diğer bir sözcük olan "rant" hem Gezi Park Olayları'na, hem de 2000'lerde inşaat sektörünün gelişmesiyle ortaya çıkan kentsel dönüşüm sürecine bir gönderme yapmasıyla önem taşımaktadır. Resim 10'da görülen Tarık'ın Berfin'e ithafen yazdığı ayrılık tümcesine ek olarak "Kahrolsun Bağzı..." yazısı Gezi Park Olayları'nın ünlü sloganı "Kahrolsun Bağzı Şeyler"e açık bir gönderme yapmaktadır. Ek olarak, farklı ülkelerdeki halk isyanlarını sosyal medya yoluyla takip ederek farkındalık sahibi olan Türkiye gençlerinin, yukarıda tartışıldığı üzere farklı dillerden etkilenerek kendi isyan dillerini oluşturmalarına bir örnek olarak "Fuck the system" duvar yazısı verilebilir.

Resim 14. Polis Tarık'ın üstünü arar.

Kaynak: Türkmen, 2014.

Resim 14'te polislerin İsmail ve Tarık'ı çevirdiği, GBT yaptığı sahnede, bu eylemin sıklıkla yapıldığı Tarık'ın "Sabah akşam GBT amına koyayım, bu ne lan? Yine çevirdi şerefsizler." "Sanki donumda silah taşıyorum amına koyayım." tümcelerindeki öfkeden hissedilir. Araç çevirmenin nedeni belirsizdir, belki

aracın modelinden, belki Çekmeköy'den kaynaklanmaktadır. Ancak Gezi Olayları'ndan beri toplumun belli bir kesiminin polis kuvvetlerine ve onların keyfi eylemlerine olan olumsuz bakış açısını bu sahnede görmek mümkündür. İsmail ve Tarık polis denetiminden geçmiş, tamirhaneye dönmüşlerdir. Tarık yaşadıklarını Ferhat'a anlattığında Ferhat'ın arkadaşı Tarık'a "siktir et stayla" şeklinde verdiği teselli 2000'lerde yeni bir dille yeni bir aidiyet alanı arayan genç kuşak arasında yaygınlaşan dilbozumculuğuna bir örnektir.

Resim 15. Ferhat, İsmail, Saffet ve Tarık.

Kaynak: Türkmen, 2014.

Resim 16. Leyla.

Kaynak: Türkmen, 2014.

Resim 15 ve 16'da arabasını yıkatmak isteyen Saffet ve eşi Leyla görülmektedir. Ferhat Tarık'a, "Shhh, bak bak bak. Kim düşmüş lan buralara! Başını da örtmüş haa." der. Sözü geçen kadının gençlerin geçmişten tanıdığı biri olduğu açıktır. Anlaşılacağı üzere kadın daha öncesinde başı açık olarak hayatını sürdürmüş ve evlendikten sonra başını örtmüştür. Günümüzde tartışılabilen yeni muhafazakâr orta sınıfın yükselişine örnek gösterilecek bu sahne, günümüz Türkiye'sinde toplumsal düzlemde yaşanan bir gelişmeye gönderme yapmaktadır. Kendisini Hasat Emlak'ın sahibi olarak tanıtan adam "Arabayı değiştirmeyi düşünüyorum Allah izin verirse." diyerek Ferhat'a bildiği bir araba olup olmadığını sorar. Adamın fiziksel görüntüsü, "Allah izin verirse" söylemi, 2000'li yıllara ait yeni muhafazakâr orta sınıfın prototipine uygun bir biçimde tasarlanmıştır. Arabasını değiştirmek istediğini oto yıkamada çalışan Ferhat'la paylaşması diğer dikkat çekici bir noktadır. Maddi imkânlarla sahip bir bireyin parasını ödeyerek kullanılmamış bir aracı alabileceği düşünülebilir, ancak bu kişinin aradığı jip kullanılmış ama temiz ve iyi özellikler barındıran bir araçtır. Bu noktada emlakçının ekonomik durumuyla ilgili fikir yürütmek olanaklıdır: Araç alabilecek maddi koşullara sahip olmakla birlikte almak istediği aracın aşırı lüks olmamasına da dikkat etmektedir. Sıfır bir jip alabilecek maddi seviyeye henüz erişmemiştir, tıpkı palazlanmakta olan yeni muhafazakâr orta sınıf gibi. Tarık arabayı yıkarken içeride oturan kadına öfkeli bir biçimde baktığı görülür. Kadın da tedirgindir, şaşkındır.

Hapishaneden çıkıp eve dönen Cemal etrafa yabancı gibidir: Dış dünyaya ait değişiklikleri incelerken bir yandan da yaşanan sanal gerçekliklerle de tanışacaktır. Tarık bilgisayar almıştır çünkü Tarık'a göre "Ortam Face'te dönüyor"dur. 2000'li yıllarda teknolojik gelişmelere ve yoğun internet kullanımına paralel olarak sosyal medyanın kullanımı da artmıştır. Sanal medya tüketimi özellikle 2000'li yılların Türkiye'sinde genç kuşak arasında yaygındır.

Tarık ve Cemal'in görüldüğü bir başka sahnede Cemal'in Tarık'tan Leyla'nın fotoğrafını açmasını istemesi üzerine Tarık'ın Facebook üzerinden ağabeyine bir kadın profili, ardından da pornografik bir film açması 2000'lerdeki internet tüketimine ilişkin diğer bir ipucudur.

Cemal'in İsmail'le korsan taksicilik yapma fikrini konuştuğu sırada Tarık ve Ferhat da ekibe katılır. Bu sahnede yemek yeme pratikleri ile ilgili ilginç bir nokta dikkat çeker. Ferhat'ın "efsane" saç modelleri yaptığından bahsettiği bir berber gitmeden önce Cemal'in kelle paça çorbası içme teklifi Tarık tarafından kabul görmez. Cemal Tarık'a daha önce içtiği, çorbayı şimdi neden içmek istemediğini sorduğunda Tarık "koku"sunu bahane eder. Cemal ise "Ne olmuş lan bunlara ya?" tepkisi ile yaşanan değişime dikkat çeker. Tarık'ın eskiden içtiği geleneksel Türk kelle paça çorbasını artık içmek istemeyişi ise gençlerin yemek pratikleri ile ilgili kodlamalar üzerinden geleneksel olanı terk ettiklerine ilişkin bir göstergedir.

Tarık'ın bir hediyeci dükkânında Berfin için hediye bakarken dükkânda çalışan kadının "Eşyalara dokunmuyoruz." uyarısı alması üzerine siteden kız arkadaşı için hediye baktığını söyler. Kadın ona camdan yapılmış bir gül gösterdiğinde "Bu ne lan? Sen git bunu enişteye ver" karşılığını verir. Satıcı kadının Tarık'ın dükkândaki varlığından duyduğu rahatsızlık, ona uyarıda bulunması ve mesafeli yaklaşımı mahalleden gelenlere dostane olmayan tavrı imlemektedir; dükkân, modern görüntüsüyle site sakini, yüksek orta sınıfın alışveriş yapabileceği bir mekândır.

Resim 17. Tarık'ın bardan kovulduğu sahne.

Kaynak: Türkmen, 2014.

Resim 17'de Tarık'ın istediği şarkı çalınmayınca tepki gösterdiği görülmektedir. Güvenliği çağıran DJ'e "Gasp mı ettim?" çıkışında bulunan ve küfürler savuran Tarık güvenlik tarafından mekândan uzaklaştırılır.

Resim 18. Güvenlik görevlisi, Tarık, Ferhat ve Ayça.

Kaynak: Türkmen, 2014.

Emir Tarık, Ferhat ve Ayça'yı evine davet eder ancak güvenlik görevlisi gençleri içeri almaz. Berfin geldiğinde ise "Berfin Hanım. Bunlar mahallenin serserileri." der. Resim 17 ve 18, ötekileştirme yoluyla "dışlama"ya örnek olarak verilebilir.

3.3. Zerre

3.3.1 Filmin yapım bilgileri

Yönetmen: Erdem Tepegöz

Senaryo: Erdem Tepegöz

Yapım Yılı: 2012

Oyuncular: Jale Arıkan, Rüçhan Çalışkur, Özay Fecht, Remzi Pamukçu, Ergün Kuyucu, Dilay Demirok, Sencar Sağdıç, Cemal Baykal, Mesude Türkmen

Yapımcı: Kağan Daldal

3.3.2 Filmin özeti

Zeynep, engelli çocuğu ve annesiyle birlikte yokluk içinde Tarlabası'nda yaşayan genç bir kadındır. Bir dikiş atölyesinde çalışan Zeynep bir gün yaka paça işten çıkarılır. Ne sigortası ne de sendikal hakları olan Zeynep çaresizlik içinde sokak ortasında kalır ve burnu kanamaya başlar. Filmde birkaç kez daha görüleceği üzere baskı altında kaldığı durumlarda Zeynep'in hep burnu kanayacaktır. Zeynep, işten atıldıktan sonra, eve dönüş yolunda çarşıda bir lokantada çalışan Remzi'den lokantada kalan artan yemekleri alır. Remzi her gün artan yemekleri Zeynep'e vermektedir.

Zeynep bir yandan iş arayışlarına devam ederken diğer yandan para kazanabilmek için annesiyle birlikte yaptıkları lavanta (koku) keselerini cenaze namazı çıkışları cami önünde insanlara satmaktadır. İşsiz kalmasının verdiği sıkıntı, ev sahibi Kudret'in biriken kira borçlarını istemek için Zeynep üzerinde uyguladığı baskı ile artmaktadır. Namaz çıkışına yetişmeye çalıştığı bir gün genç kadının yolunu kesen ve evi boşaltmaları için ona hakaretler savuran Kudret, Zeynep'in "İş bul çalışayım sabah akşam" demesine karşılık "Bulduk ya, istersen arayalım doktoru" der. Zeynep'in yanıtı ise "uzak dur bizden" olur. Bu

gizemden yola çıkıldığında Kudret'in Zeynep'i yalnızca kira için sıkıştırmadığı görülmektedir.

Bir gün yemek yedikleri sırada Kudret kapıyı çalar, Zeynep'e yıkılana kadar evde kalabileceğini, borcunu sileceğini, üstüne para alacağını söyler, ancak karşılığında ondan kan ister. Kudret'in karanlık bir iş çevirdiği anlaşılmaktadır. Remzi Kudret'e karşı Zeynep ve ailesini korumak için ev sahibine çıkışır ve onu kovar. Buna karşılık Kudret evin kapısını tekme atarak kırar. Remzi kapıya ip ve çataldan oluşan ilkel bir mekanizma ile geçici süreliğine bir kilit icat eder, çünkü yeni bir kilit masraf demektir.

Resim 19. Remzi'nin icat ettiği kapı kilidi.

Kaynak: Tepegöz, 2012.

Zeynep, bir büfe işleten arkadaşı Ayşe'nin yanına uğradığı bir vakit Ayşe'den bir fabrikanın işçi aradığını öğrenir. Ertesi gün bir umutla görüşmeye gider. Haftalığı 90 lira olan, Trakya'da olduğu söylenen, yatılı bu iş için gönülsüz de olsa adını yazdırır. Zeynep'in asıl düşlediği iş belediyede elde edeceği bir pozisyondur. Ayşe'ye belediyede iş bulma isteğini dile getirdiğinde Ayşe umutsuz bir biçimde belediyede iş bulabilmenin rüşvet vermekten geçtiğini ima eder. Bu arada, isim yazdırarak işçi alan bu fabrikanın sigorta yapmadığı

anlaşılmaktadır. Remzi'ye fabrikada bulduğu işi müjdeleyen Zeynep ailesini ona emanet eder.

Zeynep fabrikaya varır ve işe başlar. Fabrika koşulları ağırdır. Banyo ve tuvaleti ortak, yerlerde yatakları serili olan yatakhane bir insanın yaşaması ve sağlığa uygunluk açısından hiç uygun değildir. Zeynep uyumak için yatağına uzandığında bir bile fare görür ve korkar. Uykuya daldığında ise Mümtaz'ın yatakhaneye gelip iki kadını uyandırdığına şahit olur.

Resim 20. Zeynep'in uyumaya hazırlanırken gördüğü fare.

Kaynak: Tepegöz, 2012.

Resim 21. Fare gören Zeynep ürkmüş bir şekilde fareyi kontrol ederken.

Kaynak: Tepegöz, 2012.

İşçi kadınlardan Seniha ile ilişkisini geliştiren Zeynep'e Seniha diğer bölüme geçeceğini, orada ücretin 30 tl daha fazla olduğunu söyler. Zeynep bunun için nasıl başvuru yapıldığını sorduğunda Seniha "işçibaşıyla biraz tanışması" gerektiğini belirtir. Gece Seniha ile birlikte giden Zeynep kadınların ustabaşı erkeklerle cinsel birliktelik kurduklarını anlar ve izin isteyerek kalkar. Zeynep'e yatakhaneye kadar eşlik eden Mümtaz Zeynep'e saldırır. Zeynep Mümtaz'a karşı koyar ve yatağına döner.

Ertesi gün Remzi'ye telefon ettiğinde kızı Gülçin'den kan alındığını öğrenen Zeynep apar topar eve döner. Annesine ve Remzi'ye kapıyı bir daha kimseye açmamasını öğütler. Ev sahibi Kudret'le görüşmeye gittiğinde ona kızından uzak durmasını söyler ve ardından kan vermeyi kabul ettiğini "tamam" diyerek belirtir. Kudret ile birlikte hastaneye gider ve kan verir. Doktorun Zeynep'in kan tahlilinden sonra "yurtdışına gideceğini", "doku testinden sonra belli olacağını" söylediği şey böbrek naklidir. Zeynep iş ve barınma sorunlarından dolayı böbreğini satmak zorunda kalmıştır. Zeynep eline geçen parayla eve tavuk alabilmiş, Remzi'den aldığı 20 liralık borcunu ödemiş, belediyeye girebilmek için gerekli olan (rüşvet amaçlı) parayı toplayabilmiştir. Zeynep, bir lokantada bulaşıkçı olarak işe başlamıştır. Film açık uçlu bir biçimde, Zeynep'in mutfakta oturduğu ve pencereden dışarıya baktığı bir sahne ile biter.

3.3.3 Bourdieu'nün "ekonomik sermaye"si ışığında 2000'ler Türkiye'si ve Zerre

Film, Zeynep'in de aralarında bulunduğu işçilerin yemek yediği sahneyle açılır. İki işçi kadının yanına oturan ve yemeğine başlayan Zeynep yemeğini yerken kadınların kendi aralarında kısık bir ses tonuyla konuştukları duyulur:

1.kadın: Ütücüler hafta sonu da çalışmışlar.

2.kadın: Ee, sıra bize de gelir artık.

1.kadın: Bir haftadır çocuğumu da göremiyorum, gittiğimde uyumuş oluyor.

2.kadın: Bizimkiler de aynı.

1.kadın: Parayı da vermiyorlar, evde erzak kalmadı. Bu hafta da yevmiyeleri vermeyeceklermiş.

2.kadın: Kim dedi bunu?

1.kadın: Öyle diyorlar.

(**Ustabaşı:** Yemeğiniz bittiyse iş başına! Hadi oyalanmayın!)

1.kadın: Sigorta vakti geldi ya, yeniden işten çıkarmaya bakıyorlar.

2.kadın: Gidip söyleyeceğim amire yeter artık, grupça işi bırakırız diyeceğim.

1.kadın: O zaman hiçbir şey yapamazlar. Birlikte mi gitsek?

2.kadın: Gelen olur kızım. Korkaklık etmeyin, arayalım hakkımızı.

1.kadın: Ben de geleyim, hepimiz adına konuşalım o zaman. Kalabalık gitsek daha iyi olur.

2.kadın: Olur tabii, başka kim gelir ki?

İşçi kadınlar arasındaki konuşmayı birçok açıdan okumak olanaklıdır. Öncelikle kadınların sigortasız bir biçimde çalıştığı anlaşılmaktadır. Sigortası olmayan bu işçilerin sendikal haklardan da faydalanamadığı sonucuna varılabilir. İşçilerin örgütlü bir hareketle haklarını arama çabaları sonuçsuz kalacaktır. İşçi başına sigorta ödeme yükümlülüğü olan ancak işçileri sigortasız, düşük ücretlerle çalıştıran bu dikim atölyesinin işletme modeli 2000'li yıllar Türkiye'sinde kayıt dışı ekonomik faaliyetler sürdüren, ucuz iş gücü ile çarkını döndüren ticari kuruluşlara bir örnek teşkil etmektedir.

Eve döndüğünde yemek sofrası kurulur. Yemek sırasında Zeynep annesine işten atıldığını söyler:

Zeynep: Attılar işten.

Anne: Yevmiyeni aldın mı?

Zeynep: (Hayır anlamında) Cık.

Anne: Konuşsan geri alırlar mı?

Zeynep: Yok be anne.

Anne: Şu belediyeye bir girsen, sen de hiç uğraşmıyorsun ki!

Zeynep: Tamam anne, tamam.

Belediye demek garanti iş demektir, düzenli maaş demektir, sigorta, sendikal haklar demektir. Taşeronlaşmanın arttığı, kayıt dışı ekonominin büyüdüğü 2000'ler Türkiye'sinde hayatta kalabilmek ve hayatını daha garanti altında sürdürebilmek için devlet sektöründe çalışmak neredeyse zorunlu hale gelmiştir, özel sektörde sigorta ve sendikal haklardan yoksun çalıştırılan işçiler, taşeronlaşmanın çarkları arasında ezilmeye mahkûm bırakılmaktadır. Annesi de Zeynep'i bu nedenlerle teşvik etmektedir.

Resim 22. Zeynep leğende çamaşır yıkarken.

Kaynak: Tepegöz, 2012.

Resim 23. Zeynep kızı Gülçin'i çamaşır yıkadığı leğende yıkarken.

Kaynak: Tepegöz, 2012.

Resim 24. Kızı ve annesi uyurken Zeynep koku kesesi yapıyor.

Kaynak: Tepegöz, 2012.

22, 23 ve 24. resimlerde de görüldüğü üzere Zeynep ve ailesinin günlük yaşam pratikleri, onların megakent İstanbul'un göbeğinde ne tür bir yokluk içinde yaşadıklarını göstermektedir. Yaşadıkları ev harabe gibidir; bakımsız, eski bir banyoda odunla ısıtılan eski tip bir soba, leğende çamaşır yıkama, leğende banyo yapma, güğüm, tek bir odada sıkışık bir biçimde uyuma gibi göstergeler Zeynep ve ailesinin yoksulluğunu imlemektedir. 2000'li yılların Türkiye'sinde

ekonomik büyüme toplumdaki her kesimi olumlu olarak etkilememiştir: Dengesiz ekonomik büyüme nedeniyle bir kesim zenginleşirken diğer bir kesim de (aşırı) yoksullaşmaktadır.

Zeynep, ek gelir elde edebilmek için annesiyle birlikte yaptığı koku keselerini cami önünde namaz çıkışı satmaktadır. Cenaze namazı sonrası satmaya çalıştığı bu keselerle evi çekip çevirecek kazancı elde etmeye çalışır. Özellikle cenaze namazından sonra cemaate satmaya çalışması ilgi çekicidir: biri ölürken biri hayatta kalmaya çalışır. Dindar olduğu varsayılan insanlardan medet umar.

Resim 25. Zeynep ibadet sonrası koku kesesi satarken.

Kaynak: Tepegöz, 2012.

Zeynep iş arayışlarına devam ederken bir yandan da Kudret'in uyguladığı psikolojik baskıdan kaçmak için taşınabilecekleri yeni bir ev arayışındadır. Emlakçıya girer, tek odalı küçük ve kirası ucuz bir ev aradığını söyler. Emlakçı böyle bir ev bulmanın zor olduğunu belirtip "Biliyorsun, belediye her yeri yıkıyor" şeklinde bir karşılık alır. İzleyiciye dolaylama yoluyla İstanbul'un bu yıkık, harabe binalarla çevrili yoksul semtinin (Tarlabaşı) bir dönüşüm içerisinde olduğu ima edilir. 2000'li yıllarda Türkiye'de yoğunlaşan kentsel dönüşüm projelerinin odak noktalarından birisi de Tarlabaşı bölgesidir. Filmde de işlenen

bu olgu aşağıdaki görsel yoluyla Tarlabası'nın girmiş olduğı kentsel dönüşüm sürecini kanıtlar niteliktedir.

Kentsel dönüşüm sürecini vurgulayan diğeri bir sahnede, Remziyle yaptığı telefon konuşmasında kızı Gülçin'den kan alındığını öğrenen Zeynep telaşla eve döner. Doktorun mahalledeki herkesten kan aldığını söyleyen Zeynep annesine, "Ya mahallede insan mı kaldı anne ya" (57:23-26) diyen Zeynep'in söyleminden oturduğu mahallenin boşaltılmakta olduğu anlaşılmaktadır. Bir kere daha kentsel dönüşüm sürecini imleyen Zeynep'in söylemi 2000'li yıllarda kentsel dönüşüm sürecinde yaşadıkları evlerden zorunlu olarak ayrılan insanlara ve ıssızlaşan semtlere dikkat çekmektedir.

Resim 26. Kentsel dönüşüm sürecindeki Tarlabası'ndan bir görüntü; Zeynep arkada planda yürürken görülüyor.

Kaynak: Tepegöz, 2012.

3.3.4 Bourdieu'nün "kültürel sermaye"si ışığında 2000'ler Türkiye'si ve Zerre

Zeynep, kızından kan alındığını öğrendikten sonra teslim olmuştur ev sahibine. Kızını yıkadıktan sonra aynaya bakan Zeynep çaresizce bir karar vermek zorunda kalmıştır; aynaya bakıp içinde bulunduğu durumla yüzleşen Zeynep için artık çıkış yolu bulunmamaktadır, Kudret'in teklifini kabul edecek

ve kan verecektir. Zeynep kararını bildirmek için Kudret'in ofisine gider. Zeynep ofise girerken duvara asılı bir Türk bayrağı dikkat çekmektedir.

Resim 27. Zeynep Kudret'in ofisine girerken dikkat çeken duvara asılmış Türk bayrağı.

Kaynak: Tepegöz, 2012.

Filmin sonlarına doğru görülen bu sahnede Zeynep ile Kudret arasında şöyle bir konuşma geçer, Kudret'in Zeynep'e karşı tutumu oldukça kabadır:

Zeynep: Sen ne biçim insansın be, şimdi de çocuğa mı göz diktin?

Ev sahibi: Onlardan çok var kızım, olmadı yine yaparsın!

Zeynep: Tamam.

Ev sahibi: Ne?

Zeynep: Tamam gidelim.

Resim 28. Zeynep ve Kudret. Zeynep kan vermeyi kabul ettiğini söylerken.

Kaynak: Tepegöz, 2012.

Kudret'in ofisi üzerinden bir mekân okunması yapıldığında girişte duvara asılmış olan Türk bayrağının yanı sıra Kudret'in hemen arkasında yer alan geleneksel motiflerle bezenmiş bir kilim, onun da üstünde, kameranın film akışında belli belirsiz gösterdiği Atatürk imzalı bir resim (görselde görünmüyor), sağ tarafta görülen akvaryumun üstünde yer alan ışıklarla donatılmış bir metropolün resmi bulunmaktadır. Gökdelenlerle çevrili metropol resminin 2000'lerde Türkiye'de yoğunlaşan kentsel dönüşüm süreci sonrası elde edilecek modern şehir imgesine hizmet ettiği düşünüldüğünde Kudret, bu görüntünün büyümesine kapılmış fırsatçı, getirim (rant) peşinde koşan, geleneksel, milliyetçi bir karakterdir. Ek olarak, Kudret'in işi açık bir biçimde söylenmez, ofiste ne işle uğraştığı bilinmez ancak Zeynep'e bina yıkılana kadar evde oturabileceğini söylediği düşünüldüğünde kentsel dönüşüm sürecinde getirim elde etmeyi beklediği yorumunu yapmak olanaklıdır. Bunun yanı sıra en dikkat çekici olan detay Kudret'in mafya türü bir ilişkiler ağı içerisinde organ kaçakçılığına bulaşmış olmasıdır. Kudret'in Zeynep'le yaşadığı tartışma sonrası evin kapısını kırması olayına dönüldüğünde kapıyı kırma eylemini Remzi'nin onu "Ev bulunca çıkacaklar. Paran var, gözün doymadı mı?" diyerek kovması sonrası

gerçekleştirdiği imlenmelidir. Diğer önemli bir detay ise Kudret'in Recep'i gördüğünde "Kaç kişi kalıyorsunuz lan bu evde?" diye Zeynep'e sormasıdır. Evde yabancı bir erkek görmesi üzerine Kudret'in uyguladığı fiziksel tacizin muhafazakâr (ya da ahlak bekçisi) bir karakterin verdiği aşırı tepki olarak okunması da mümkündür. Dolayısıyla geleneksel, milliyetçi, muhafazakâr ve getirim peşinde koşan fırsatçı bir karakter çizen Kudret'in, 2000'lerde evrilen milliyetçiliğin muhafazakâr yönünün bir temsilcisi olduğu da düşünülebilir.

3.3.5 Bourdieu'nün "sosyal sermaye"si ışığında 2000'ler Türkiye'si ve Zerre

Remzi'nin, filmdeki tüm karakterler gibi, kim olduğu, nereli olduğu vb. sorular yanıtız kalmaktadır ancak Remzi'nin yoğun bir biçimde hissedilen doğu aksanı karakterin kökeni ile ilgili fikir verir. İçinde yaşadığı şartlar da düşünüldüğünde Remzi, toplumda diğer bir ötekiyi oynamaktadır. Bu öteki doğudan İstanbul'a gelen, kötü koşullarda çalışan ve yaşayan bir bireydir. Remzi'nin nerede oturduğuyula ilgili bir ipucu da verilmemektedir. Remzi bir akşam yemeği sırasında Zeynep'e ve Zeynep'in annesine Fransa'ya gideceğinden bahsetmektedir. Fransa'ya amcasının yanına gitme ve yeni bir başlangıç yapma hayali üzerinden Remzi'nin sosyo-ekonomik koşulları nedeniyle kendisine yeni bir aidiyet alanı arayışı içerisinde olduğu söylenebilir.

Resim 29. Remzi.

Kaynak: Tepegöz, 2012.

Zeynep'in filmdeki erkek karakterle ilk mücadelesi Kudret'e karşı olanıdır. Zeynep'i sürekli sıkıştıran, kira borcunu ödeyemediği için ona hakaretler savuran Kudret, Zeynep'i camiye koku kesesi satmaya gittiği bir gün sokakta durdurur. İkili arasında geçen

Zeynep: İşten attılar, hiç param yok.

Kudret: Yeter be, başıma bela oldunuz. Çıkın gidin evimden!

Zeynep: Nereye gidelim

Kudret: Lan siktir git! Ya para veriyorsun ya evden çıkıyorsun, git kendini sat banane! Babanın oteli mi bura?

Zeynep: İş bul çalışayım sabah akşam.

Kudret: Bulduk ya, istersen arayalım doktor.

Zeynep: Uzak dur bizden.

konuşma yorumlandığında Kudret'in Zeynep üzerinde uyguladığı psikolojik (kira borcuna karşılık ısrarla kan vermesi için baskı yapması) ve fiziksel (Zeynep'in oturduğu evin kapısını kırması) şiddet düşünüldüğünde Zeynep'in bir kadın olarak ataerkil toplum içerisinde ötekileştirildiği yorumunu yapmak mümkündür. Kudret'in Zeynep'i (organ kaçakçılığı yapmak için) kan vermeye zorlaması da beden üzerinde kurulan tahakküm üzerinden kadına uygulanan ataerkil fiziksel şiddetin farklı bir yönü olarak okunabilir.

Zeynep'in Mümtaz tarafından fiziksel bir şiddet biçimi olan "taciz"e (ya da tecavüz girişimine) maruz kalması da bir kadın olarak ötekileştirildiği diğer bir durumdur. Seniha'yla olan arkadaşlığını ilerleten Zeynep Seniha'dan diğer

bölüme geçeceğini, orada ücretin 30 lira daha fazla olduğunu duyduğunda bunun için nasıl başvuru yapıldığını sormuştur. Seniha buna karşılık olarak “işçibaşıyla biraz tanışması” gerektiğini belirtir. Gece Seniha ile birlikte giden Zeynep, Mümtaz’ın kendisine temiz çarşaf verme teklifi üzerine etrafı muşambalarla çevrilmiş olan bir odacığa doğru Mümtaz’ı takip eder. Bu sırada işçi kadınlardan birini bir erkekle sevişirken görür. Çarşafı alıp bir beklenti içinde olduğu anlaşılan Mümtaz’dan uzaklaşan Zeynep izin isteyerek kalkar. Zeynep’e yatakhaneye doğru eşlik eden ustabaşı Mümtaz Zeynep’e saldırır. Zeynep Mümtaz’a karşı koyar ve yatağına döner. Daha iyi çarşafklar üzerinde uyumak bile karşılıksız değildir.

Resim 30. Zeynep, Seniha, amir ve ustabaşı Mümtaz ile içki sofrasında. Arka planda muşambalar ile çevrilmiş, loş ışıklı bölmede görülen silüetler ile işçi kadın ile ustabaşı arasında geçecek olan cinsel ilişkiye gönderme yapılmakta.

Kaynak: Tepegöz, 2012.

3.4. Babamın Sesi

3.4.1 Filmin yapım bilgileri

Yönetmen: Zeynel Doğan, Orhan Eskiköy

Senaryo: Orhan Eskiköy

Yapım Yılı: 2012

Oyuncular: Zeynel Doğan, Asiye Doğan, Fatih Genkal, Gülizar Doğan

Yapımcı: Özgür Doğan

3.4.2 Filmin zeti

Base, Elbistan'da tek başına yaşayan yaşlı bir kadındır. Hasan isimli oğlu memleketinden ayrılmış, Fransa'ya yerleşmiştir. Hasan'ın evine geri dönmesi ve memleketinde evlenip bir düzen kurması beklentisi içindedir. Evine gelen sessiz telefon çağrılarının oğlu Hasan'dan geldiğini düşünen yaşlı kadın, Hasan'a sürekli olarak dönme çağrısı yapar. Base'nin Diyarbakır'da yaşayan diğer oğlu Mehmet ise yeni bir eve taşınmıştır ve baba olacaktır. Mehmet'in ii rahat değildir, annesinin yalnız başına yaşamasından dolayı onu yanına almak istemektedir, ancak yaşlı kadın çeşitli bahanelerle bunu istememektedir. Mehmet bir gün yeni taşındığı evindeki dağınık eşyaların arasında babasına gönderilmek üzere kaydedilmiş annesine ve kendisine ait bir kaset bulur. Bunun zerine annesinin yanına gitmeye ve babasına ait ses kayıtlarının kasetlerini bulmaya karar verir.

Mehmet Elbistan'a geldiğinde annesini garip bir halde bulur: Yaşlılığın getirdiği inatçılık halinin yanı sıra Base oğlu Hasan'ın eve dönmesi düşüncesine saplanıp kalmıştır. Ayrıca, babasının kaydedilmiş ses kasetlerini her sorduğunda yaşlı kadın kasetleri olmadığını söyler, ketum bir tutum takınır. Base'nin Mehmet'in yanına taşınmamak için öne sürdüğü işlerin her birini sırasıyla yapar: Bahçe ile ilgilenir, annesinin yaşadığı evdeki gerekli olan tamiratı yapar, köydeki eski evi ziyaret eder ve yapılması gerekenleri annesine anlatır. Babasının gönderdiği kasetleri de bulmak ve geçmiş yaşantıların izini sürmek için annesini sıkıştıran Mehmet, Base'nin katı tutumunu yavaş yavaş açar ve ailesinin geçmişe ait birçok acı olayı deneyimlediğini öğrenir. Base ve eşi Mustafa, Mehmet ve

Hasan daha çok küçükken Maraş'ta Alevilere yönelik saldırılardan dolayı acılar çekmiş, birçok insanın öldürülmesine tanıklık etmiştir.

Mustafa'ya ne olduğu, filmin ilerleyen sahnelerinde anlaşılır: arazide kazı çalışmaları yaparken toprak kayması nedeniyle uçuruma yuvarlanan vinçte kalmış ve hayatını kaybetmiştir. Film Mehmet'in babası için kaydettiği ses ile biter. Mehmet, babasının yaşadıklarını öğrendikten sonra ona olan kızgınlığının geçtiğini söyler. Hasan, hayallerinin peşinde, farklı bir dünya umudu ile yoluna devam eder: Sadece matematik değil, edebiyat, müzik, tiyatro da öğrenmiş, çok çalışmış, ancak Mustafa'nın istediği gibi biri olmamıştır. Mehmet'in ise Mori isimli bir kızı olur, dedesinden kalan seslerle yaşar.

3.4.3 Bourdieu'nün "ekonomik sermaye"si ışığında 2000'ler Türkiye'si ve Babamın Sesi

Filmde bu başlıkla ilgili bir veri elde edilememiştir.

3.4.4 Bourdieu'nün "kültürel sermaye"si ışığında 2000'ler Türkiye'si ve Babamın Sesi

Filmin en dikkate değer ideolojik sökümlerinden birinde Mehmet ve Base televizyon izlerken görülür. Arkadan duyulan ses dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Almanya gezisi ile ilgili bir haberi aktarmaktadır. "Kimlik ve dil" kavramlarına yaptığı vurgu ile Bourdieu'nün "sosyal sermayesi"ne de temas eden bu haber şu şekilde aktarılır:

Dış ses (Televizyon): Recep Tayyip Erdoğan burada yaşayan Türkler için anadilde eğitim istedi ve asimilasyonun bir insanlık suçu olduğunu ...

Haberin sunumu devam ederken Mehmet annesiyle konuşmaya başlar. Haberi duymak güçleşir, hatta imkânsızlaşır; Almanya Başbakanı Angela

Merkel'in adı, (Erdoğan'ın) "ikinci bir lisanı öğrenme" ile ilgili söylemi belli belirsiz duyulurken anne ve oğulun sohbeti arasında televizyondan gelen sesler çoğunlukla duyulmaz. Ancak aslında duyulması gerekenler duyulmuştur. Türkiye'de 2000'li yıllarda Kürtler tarafından talep edilen ve güncelliğini koruyan anadilde eğitim tartışmalarına bir gönderme olarak düşünülebilecek olan bu tümcelerde, Başbakan'ın Almanya'da yaşayan Türkler için talep ettiği anadilde eğitim ve bunun engellenmesi yoluyla ortaya çıkan asimilasyonun suç olduğu söylemiyle Kürtlerin talepleri arasındaki paralelliğe vurgu yapılması gerekmektedir. Devamında Erdoğan'ın "asimilasyon tanımı" şu şekilde aktarılır:

"... bir insanın değerlerinin devşirilmesidir. Bu, zaman zaman zorla devşirilmesidir. Bu, dinde, kültürde bir değişime zorla tabi tutulmasıdır. Örflerinden, adetlerinden, geleneklerinden ... insanoğlunu buna zorlamak kesinlikle Merkel ise, Almanya'da asimilasyonla değil, Türklerin, Alman toplumuna uyumuyla ilgilendiklerini söyledi ve ülkede yaşayan Türklerin Almanca öğrenmesinin önemine dikkat çekti. Başbakan Erdoğan'ın Merkel'e cevabı ise "Önce anadil öğrenilmeli." şeklindeydi. ... (Erdoğan) ... bir ikinci dili insanların öğrenmesi noktasında kendi dilini öğrenmesi, o da çok çok önemli. ... (Erdoğan, Almanca öğrenilmesi noktasında) ... buradaki eğitim, öğretim noktasındaki başarılarına çok önemli katkı sunacaktır ve entegrasyonu da bu, güçlü kılacaktır."

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı'nın Almanya'da yaşayan soydaşlarının anadil ve asimilasyon konuları ile ilgili hak arayışında bulunması ile Türkiye'de yaşayan Kürtlerin durumu arasında bir bağlantı kurulduğu yorumu yapılabilir. Türkiye'de yaşayan Kürtlerin talep ettiği kültürel hakların, Erdoğan'ın yaptığı asimilasyon tanımı kapsamında ele alınıp alınamayacağına dönük bir

tartışmanın ucu açık bırakılmıştır. Asimilasyon tartışmalarına ardıl olarak Erdoğan'ın "Önce anadil öğrenilmeli" söylemi ucu açık bırakılan asimilasyon tartışmalarına yeni bir boyut taşımıştır. Kürtlerin adının geçmediği, açık bir eleştirinin yapılmadığı bu sahnede muhakeme tamamen izleyiciye bırakılmıştır. Türkiye ve Almanya'daki "ulus tartışmaları ve devlet politikaları" ile "azınlık" gruplar arasındaki ilişkiler üzerinden sezdirilen tartışmaya göre,

Almanya'da:

Çoğunluk: Almanlar

Azınlık: Türkler

Almanya Başbakanı: Entegrasyon ve Almanca'yı öğrenmenin önemi.

Türkiye Başbakanı: Anadili öğrenmenin "önceliği" ve önemi, asimilasyon politikalarının engellenmesinin gerekliliği.

Türkiye'de:

Çoğunluk: Türkler

Azınlık: Kürtler

Türkiye Başbakanı: Entegrasyon, Türkiye Cumhuriyeti'nin anadilinin "Türkçe" olduğu vurgusu.

Kürt politikacılar: Entegrasyon sürecinin önemine ek olarak Kürtlerin anadili olan Kürtçe'yi öğrenmelerinin, kurumsallaştırmanın önemi.

Yukarıda yapılan saptamalarda rollerin değiştiği ancak söylemlerin benzeşik kaldığı yorumu yapılabilir. Almanya'da yaşayan Türklerin, Almandan önce anadilleri Türkçeyi öğrenmelerine yaptığı vurgu ile Türkiye'de yaşayan Kürtlere, anadilleri Kürtçeden önce Türkçe'yi öğrenmek zorunda olduklarını Türkçe'nin devletin resmi dili olduğu vurgusuyla ifade etmesi arasındaki çelişki,

Kürtlerin adının geçmediği, onları doğrudan ilgilendirmiyormuş gibi görülen bu haberin alt metinlerine ilişkin kodların açımı olarak sunulabilir. Erdoğan'ın konuşmasının sonunda Almancanın öğrenilmesinin önemine yaptığı vurguda dikkat çekicidir. Filmin yönetmeninin Erdoğan'dan aktardığı söylemleri asimilasyon ve anadil tartışmaları ile kesmek yerine Alman dilinin önemini vurguladığı bölümü de kapsayacak şekilde izleyiciye aktarması Kürtlerin ülke ile bütünleşmesine ya da Türkçe öğrenmeye karşı olmadıklarına, ancak kültürel haklar bağlamında anadilleri olan Kürtçe ile ilgili düzenlemelerin yapılmasını imlediklerine ilişkin güncel Kürt politikalarına gönderme yapmaktadır.

Mustafa'nın bir ses kaydında Base'ye yönelik "... Hasan'a dikkat et. Hatırladığı şeylerin öfkesine kapılmasın. ... Çocukların yanında hiçbir şeyden bahsetme. Düşmanlık gütmesinler, herkesle iyi geçinsinler. ... Çocuklar topluma ayak uydursunlar, kendilerini belli etmesinler." dediği duyulmaktadır. Mustafa'nın söylemlerindeki bastırılmışlık yaşanan gelişmelerle açığa çıkar: Hasan'a gelen bir mektubu oğlu Mehmet'e gösteren Base, mektubun neyle ilgili olduğunu sorar. Hasan hakkında açılan bir davadan beraat etmiştir. Mehmet polislerin hala gelip gelmediklerini sorduğunda Base artık eve gelmediklerini söyler. Daha sonraki bir sahnede ise iki polisin ihbar aldıkları gerekçesiyle Hasan'ı sormaya gelmeleri, Mehmet'e "Sen niye geldin?" şeklinde tehditkâr bir edayla soru yönelmeleri, Hasan'la birlikte tüm ailenin bir tür "takip edilme"nin gölgesinde yaşadığını imlemektedir. Hasan'ın neden arandığı ise Mehmet'in Base'yi ses kaydı dinlerken bulmasıyla açığa çıkar: Base eşi Mustafa'ya Hasan'ın "dağ"a çıktığını açıklamaktadır. 2000'ler Türkiye'sinde devam etmekte olan çatışma ortamına gönderme yapmaktadır.

Base, Cumhuriyet-Günaydın gazetelerinin geçmiş tarihli sayılarını eski bir bavulda, birtakım kıyafetlerle birlikte neden sakladığını soran Mehmet'e

Base'nin: "İyi ki bunları görmedin, o günleri yaşamadın." yanıtını verir ve gazeteleri bavula geri koyar.

Resim 31. Dönemin Cumhuriyet gazetesi. Maraş Olayları sırasında basında çıkan haberlere bir örnek. "Maraş", "katliam" gibi seçilebilen –betimleyici– sözcükler olaylara ve olaylar sırasında yaşananlara gönderme yapıyor.

Kaynak: Doğan ve Eşiköy, 2012.

Resim 32. Dönemin Günaydın gazetesi. Maraş Olayları sırasında basında çıkan haberlere bir örnek. Ölü sayısı ile ilgili verilen bilgi, Türkiye'nin göz göre göre bölündüğü varsayımı dikkat çekici.

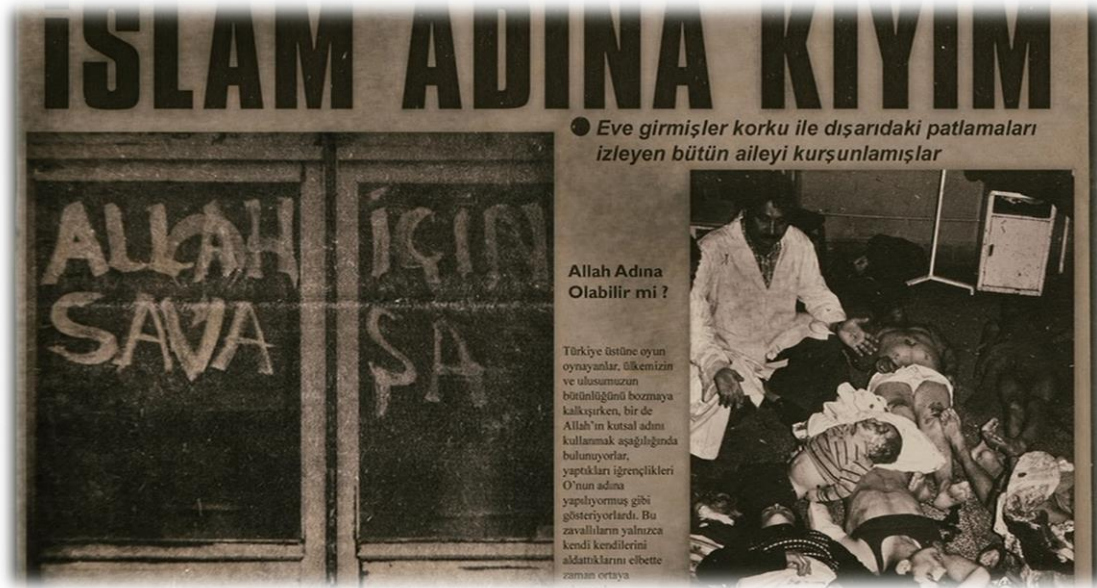
Kaynak: Doğan ve Eskiköy, 2012.

Mehmet gazeteleri bavuldan tekrar çıkararak ısrarla annesine gazeteleri neden sakladığını sorduğunda Base geçmişe ait ses kayıtlarını, eski tarihli gazeteleri saklamasına yönelik tutumunu ele verir ve Türkiye siyasi tarihine Maraş Katliamı olarak geçen bir dönemi kişisel hikâyesi üzerinden Mehmet'e aktarır:

“(Kürtçe) Baban geceleri çalışıyordu. Sabaha kadar ayaktaydım, korkudan yatamıyorduk. Bir gün dışarı çıktım. Komşumuzun oğlu hastanede çalışıyordu. Adı Ali idi. Baktım koşa koşa geliyor, annesine, “Anne çabuk kaçalım. Alevilerin evlerini bastılar. Alevileri öldürüyorlar.” dedi. Artık kaçanlar kaçtı, kalanların ise hepsini öldürdüler. Ben hemen eve geldim, babana dedim ki “Müslüman Türkiye diye bağırıyolar, Alevileri öldürüyorlar, herkes kaçıyor, biz de kaçalım”. “Hayır, kapıyı kapat” dedi. Kapıyı kapattım. İçeride bir tüfek vardı, gidip onu alıp geldi. Ben elinden aldım, “yapma etme” dedim. Silahı indirdi. “Biz kaçmıyoruz” dedi. Sonra geldi oturdu. Bir süre sonra kapıyı çaldılar. Kapıyı açtım, baktım 7-8 kişiler. “Bunlar da Alevi, bunları da öldürüp sevap işleyelim” dediler. Alevi öldürünce sevap işliyorlarmış! Sonra baban gitti, dolapta bir Kuran vardı, onu alıp getirdi. “Biz de insanız, biz de sizdeniz” dedi. Öyle deyince, onlar da “Madem bizdensin bu duaları oku” dediler. Baban da biliyordu, okudu. Bunun üzerine “madem bizdensin niye bize katılmıyorsun? Bize katıl, Alevileri öldürelim.” dediler. Artık can korkusundan o da onlara katıldı. Gitti, iki-üç saat gelmedi. Geldiğinde “Askerler

yolumuzu çevirdi. Ben de kaçtım geldim.” dedi. Sonra biz de çekip köye geldik. Biz kurtulduk, ama kalanlar, nice gelin, nice çocuk, gelinlerin bileklerini kesip bileziklerini aldılar, bıçakla satırla onca insan öldürdüler. Baban da çocuklara anlatma diyordu. İyi ki anlatmamışım. Sen de Hasan gibi çekip gitseydim ben ne yapardım?”

Base'nin bavula kaldırdığı, bavulda sakladığı gazeteler, tıpkı beyninin karanlık köşesine gizlediği geçmişi gibidir. Ancak Mehmet annesinin aklındakileri, gazeteleri bavuldan dışarı çıkardığı gibi saçmak istemektedir. Mehmet, geçmişini, annesinin suskunluğundaki gizemi anlamaya çalışmaktadır. Anne, “bellek”in temsilcisi olarak oğlu Mehmet'e geçmişte yaşanan, Alevilere yönelik katliamı aktarır, geçmişin acılarını ve yaşananlarını bugüne taşır. Base'nin bu eylemi “geçmiş”, saklı tutulduğu tozlu bavuldan çıkarmaya, bugünün temsilcisi olan Mehmet'e aktarmaya yöneliktir. Bellekte saklananlar, yeni kuşağa aktarılırken, yaşananların dillendirilmesi, aynı zamanda onları yeniden bugüne taşıma, unutturmama ve onlarla yüzleşme çabasıdır.

Resim 33. Maraş Olayları'nın yaşandığı dönemden bir adı belirtilmeyen bir gazete haberi. Alevilere yönelik saldırıların ne amaçla yapıldığına ilişkin döneme ait bir bilgi sunulmakta.

Kaynak: Doğan ve Eskiköy, 2012.

Base ile Hasan'ın Kürtçe konuşmalarının duyulduğu bir başka ses kaydında Base oğlu Hasan'dan kendisine okumayı öğretmesini ister. Hasan ise annesine önce Türkçe öğrenmesi gerektiği karşılığını verir. Kitabının sayfalarını çevirirken duyulan Hasan'ın annesine söylediği sözcükler arasında "asker, kelebek, yumurta, bayrak" bulunmaktadır. Telaffuz edilen sözcükler arasında birinci sıradaki "asker" sözcüğü başlangıçta, dördüncü sıradaki "bayrak" sözcüğü ise bitişte söylenir. Günlük yaşama ait kelebek ve yumurta sözcükleri ise başlangıç ve bitişin arasında kaybolup gider. Base Kürtçe "ax" sözcüğünün anlamını sorduğunda ise Hasan "toprak" yanıtını verir. Bourdieu'nün sosyal sermaye"si ile de kesişen bu sahnede asker ve bayrak ikilisi "toprak" sözcüğü ile tamamlanarak bir dönemin (günümüz Türk devlet ideolojisinin farklı olmadığı da vurgular) ideolojisi hakkında fikir sunmaktadır.

Resim 34. Mehmet'in okuluna yaptığı ziyaret. Cumhuriyet Türkiye'si ideolojisinin vazgeçilmez öğeleri: okul, Türk bayrağı, Türkiye haritası, tahta, sıralar ve masalar.

Kaynak: Doğan ve Eskiköy, 2012.

Mehmet'in köydeki okulunu ziyaret ettiği sırada kasetten sesler:

Mehmet: Baba, ben okula gitmek istiyorum, annem izin vermiyor.

Base: Türkçe biliyor musun?

Mehmet: Yoo.

Base: Okulda Türkçe konuşuyorlar. Nasıl okula gideceksin peki?

Base oğlu Mehmet'i Türkçe konuşması için teşvik eder.

Mustafa: (Kürtçe) Base! Nasılsın iyi misin? Hasan nasıl? Mehmet nasıl? Hepinizi çok özledim. Kar yapıyor mu? Ev ısınıyor mu? Paranız var mı? Yoksa bankadaki parayı çekip harca. Parasız kalmayın. Anneme, babama, çocuklara iyi bak. (Türkçe) Seninle Kürtçe konuşmak istemiyorum. Türkçe konuşunca dediklerimi anlıyor musun? Hıı? Base? Çocukları böyle eğitemezsin. Kendini yetiştirmiyorsun. Okuma yazma öğren. Çocuklar hastalansa doktora bile götüremeyeceksin. Neyse. Şimdi sen bu dediklerime de kırılırsın. En iyi bildiğın şey. Sen bana aldırma Base. Beni yerimden yurdumdan ettiler. Buraya geldiğimden beri moralim çok bozuk. Başımıza gelenleri düşündüğümde hayal ettiğimde gözyaşı döküyorum. Ama sen çocuklara hiçbir şeyden bahsetme, tamam mı?

Base'nin yanıtı:

Base: (Kürtçe) Mustafa, nasılsın, iyi misin? İnşallah iyisindir. Bizi soracak olursan, biz iyiyiz. Hasan kışın hastalandı. Elbistan'a hastaneye götürdük, bir hafta hastanede yattı, getirdik şimdi evde, iyileşmek üzere. Okula gidiyor ama Türkçe bilmediğı için sıkıntı

çekiyor. Okuldan gelince sinirli oluyor, dün “bir daha okula gitmem” dedi. Bu sabah uyandı, okula yine gitti. Eğer Hasan okumayı öğrenirse bana da öğretir. Mehmet de az çok, konuşmaya başladı. Ana, baba, ekmek, su diyor. Kış olduğu için sürekli hayvanlarla uğraşıyorum. Çocuklarla ilgilenecek zaman bulamıyorum.

Babanın yer yer Kürtçe yer yer Türkçe olarak sesini duyduğumuz bir diğer sahnede baba oğlu Hasan’a olan özlemini dile getirir. Bir yandan öğütlerde bulunurken diğer yandan Türkiye’nin durumu ile ilgili de izleyiciye bilgiler sunar:

Mustafa: ... Bu sene işimde hayat yok. Çok az para geçiyor elime. İsterseniz çıkın diyorlar. Ee, Türkiye’nin durumu da göz önündedir. Çalışmazsak ikinci gün açız.

Konuşmanın seyri Türkçe’den Kürtçe’ye kaydığında Mustafa oğlu Hasan’a okula gitmesi yönünde öğüt verir. Mustafa 14 yaşında okul açılmış, okul bittiğinde Türkçe’yi ancak öğrenebilmiştir:

(Türkçe)

Baba: ... Okuluna git, evine dön. Hiçbir olaya karışma. Tamam?

Yemek masasında görülen Base ve Mehmet arasında yine Mehmet’in babasından kalan kasetlerin nerede olduğu konuşulur. Base kasetleri attığını, atmamış ve Mehmet’e bir faydası dokunacak olsa bile kasetleri ona vermeyeceğini söyler. Mehmet ise annesine inanmaz, çünkü annesi hiçbir şeyi atmamaktadır. Mehmet Base’ye babasına ilişkin hiçbir şey hatırlamadığını söyler ve “İnsanın geçmişini bilmek istemesi kötü mü?” diye sorar. Bellek vurgusunun olduğu bu söylem, geçmişin izlerini takip eden Mehmet’in geçmişine ilişkin öğrenmek istediği şeylere vurgu yapar. Kendisini geçiştiren Base’ye babası ile

ilgili bir anısını anlatan Mehmet, yemek yemek istemediği için sofradan kalkmaya yeltendiğinde babasının kendisine ekmekle vurduğunu söyler. Base ise sinirlenmiştir, babalarının kendilerini hiç dövmediğini söyleyerek kızgınlıkla odasına çekilir. Ardından babanın ses kaydında anlattıkları işitilir. Baba, eşi Base'yi suçlamaktadır, çocuklarını kötü ve saygıdan yoksun yetiştirmiştir. Ayrıca Hasan'ın okuduğu kitaplar canını sıkmıştır; "Dünyayı o mu değiştirecek?" derken duyulan Mustafa'nın Hasan'ın politik eğilimlerinden rahatsız olduğu anlaşılmaktadır. Ardından Base'nin ses kaydı duyulur. Kitapların Hasan'ın arkadaşına ait olduğunu söyleyen ve oğlunu koruyan Base'nin anlattıkları şeyler arasında dikkat çeken ayrıntı ise liseden mezun olmak üzere olan Hasan'ın her gün kavga ettiğine ilişkindir. Kürtçe olarak söylediği, "'Onlar' daha çok, hep 'bizimkileri' dövüyorlar." söyleminde "onlar" ve "biz" ayrımı 1978 yılında yaşanan Maraş Olayları'nda yaşanan saflaşmaya ve gerginliğe vurgu yapmaktadır.

3.4.5 Bourdieu'nün "sosyal sermaye"si ışığında 2000'ler Türkiye'si ve Babamın Sesi

Resim 35. Base Hasan'dan geldiğine inandığı telefonlara yanıtlar verir, serzenişte bulunur.

Kaynak: Doğan ve Eskiköy, 2012.

Mehmet anne Base'yi ziyarete geldiği sırada kardeşi Hasan'dan aldığı mektubu annesine verir. Hasan Mehmet'ten Kürtçe eski kelime ve deyimleri kendisine yazmasını istemiştir. Mehmet annesine aklına gelen kelime ve deyimleri kendisine söylemesini ister. Bunu öğrenen Base'nin gerçek ya da hayali olup olmadığı bilinmeyen, Hasan'dan aldığını düşündüğü gizemli telefonlar konuşmaları sırasında bildiği Kürtçe kelimeleri Hasan'a aktarması, belleğe yaptığı vurguyla "bir dilin unutulmaması için gösterilen çaba" ya da "geçmişe ait kültüre ilişkin bilginin içinde yaşanılan döneme aktarımı" olarak okunabilir. Bir telefon konuşmasında, karşı taraftan yanıt gelmeksizin Base Hasan'a "lalijin" sözcüğünün anlamlarını açıklar. Sözcüğün üç tanımı arasında "Bir de çocuklar köyden göçüp gittiğinde, yaşlıları yalnız bıraktıklarında, yaşlıların ağlamasına "lalijin" denir." ve "Bir de senin gibi gidip dönmeyenlerin annesinin ağlamasına "lalijin" denir." tanımları Base'nin Hasan'a belleğini koruması adına hatırlattığı ancak oğluna yönelik serzeniş dolu tanımlardır. Base'nin serzenışı diğer bir sözcükle can bulur. Base, "pasari" sözcüğünün üç anlamından ikisini "İnsanlardan kaçan, onlardan uzak duranlara "pasari" denir. ... bir de annesinden kaçan insanlara "pasari" derler" şeklinde açıklar. Base'nin diğer bir telefon konuşmasında söylediği "Karange bar be. Kengere sormuşlar, yurdun neresidir, diye. Rüzgâr bilir, demiş." şeklinde aktardığı kıstas, aidiyet kavramına yaptığı vurgu ile dikkat çekmektedir. Yurdunun neresi olduğunu bilemeyen, hatta gerçeküstücü bir biçimde yanıtının rüzgârda olduğuna inanan bir birey olarak Base, Hasan'ın doğduğu topraklardan uzak, yabancı bir yerde yaşamasına gönderme yapmaktadır. Vatan ve yurtsuzluk vurgusu Base için de geçerlidir. Yaşlı kadın Maraş olaylarına tanıklık etmiş, Alevi olduğu için psikolojik şiddete maruz kalmış, olaylar sırasında birçok ölüme tanık olmuştur. Etnik kimliğe

yapılan bu vurgu hem Alevi hem de anadilini konuşması belli bir dönem yasaklanmış olan Kürt bir birey olarak Base'nin içine doğduğu vatanında kabul görmeyen kimlikler nedeniyle aidiyetsizlik içerisinde olduğu şeklinde okunabilir.

Filmde bir kere Mehmet'in ağzından bir kere de Hasan'ı sormaya gelen polisin ağzından duyulan bir isim bulunmaktadır: Asiye. Base, Asiye isminin öyküsünü oğlu Mehmet'e anlatır. Hasan, öğretmen öğrencilere annelerinin ve babalarının isimlerini sorduğunda sıra kendisine gelince "Base" ve "Mustafa" yanıtını verir. Öğretmen de dâhil herkesin kendisine gülmesi üzerine eve öfkeyle gelip eline tüfeği alarak o "köpekleri" öldüreceğini söyleyen Hasan, annesini nüfus müdürlüğüne götürmüştür. Parmak basıp kimliğini alan Base, bir gün doktora gittiğinde sıranın kendisine gelmesini bekler ancak sıra bir türlü gelmez. Kendisinden sonra gelenlerin bile içeri girmesi üzerine hemşireye tepki gösteren Base, doktorun kimliğini kaldırarak "Sabahtan beri Asiye Doğan diye seni çağırıyoruz, bu senin kimliğin" demesi üzerine utandığını söyler. Base, adının değiştirildiğinden habersizdir, oğlu Hasan'ın kendisine Asiye Hanım diye hitap etmesinin nedenini daha sonra anlamıştır: Hasan annesinin adını değiştirmiştir. Okuma yazma bilmediği için de kimliğinde Asiye yazdığını daha sonraları öğrenecektir. Kültürel kimliği oluşturan önemli unsurlardan birisi olan "ad"ın önemi, Base'nin başına gelen bu olay aracılığıyla vurgulanırken Kürtlerin geçmişten miras aldıkları anadilde isim edinebilme, kendini ifade edebilme gibi sorunlarla 2000'ler Türkiye'sinde yüzleşmesine ve bu sorunu tanımlayarak kültürel haklar bağlamında istekte bulunmasına bir örnektir.

3.5. Çoğunluk

3.5.1 Filmin yapım bilgileri

Yönetmen: Seren Yüce

Senaryo: Seren Yüce

Yapım Yılı: 2010

Oyuncular: Bartu Küçükçağlayan, Settar Tanrıöğen, Esmem Madra, Nihal Koldaş, Erkan Can, Feridun Koç, Mehmet Ünal, Cem Zeynel Kılıç, İlhan Hacıhafızoğlu

Yapımcı: Sevil Demirci, Önder Çakar, Seren Yüce

3.5.2 Filmin özeti

Orta sınıf bir Türk ailesi üzerinden toplumsal yapıya ait değerlerin sorgulandığı çoğunluk filminin ana karakteri Mertkandır. Ailenin iki erkek çocuğundan küçüğü olan Mertkan, ailesi ile birlikte yaşamakta ve müteahhit olan babasına inşaat işlerinde yardım etmektedir. Ağabeyi ise evlenmiştir, ancak o da babası ile birlikte çalışmaktadır. Zamanının çoğunu arkadaşlarıyla aylak bir biçimde kafe, bar, AVM gibi yerlerde geçiren Mertkan boş yaşantısı nedeniyle sık sık babasıyla çatışma yaşamaktadır. Mertkan, arada yemek yemek için gittiği bir büfede çalışan Gül ile tanışır. Kürt kökenli Gül, Van'dan İstanbul'a Sosyoloji okumak için gelmiştir ve İstanbul'un yoksul semtlerinde Kuştepe'de yaşamaktadır. Gül ile yakınlaşan ve sevgili olan Mertkan, genç kadınla ilk cinsel deneyimini de yaşar.

Arkadaşlarıyla eğlendiği bir gece sarhoş olan Mertkan kaza yapar ve bir taksiye çarpar. Kazada suçlu olan Mertkan olsa da babası, arkadaşı Necmi'nin yardımıyla (karakola rüşvet vererek) işi halleder.

Bu sırada Gül'ün kökenini öğrenen Kemal Mertkan'ın ilişkisine onay vermez ve ona Gül'den ayrılmasını söyler. Mertkan ve Gül ayrılır. Mertkan'ı çok

seven ve onunla evlilik hayalleri kuran Gül bu ayrılık sonrası, onu okuldan almak isteyen ağabeyi ve arkadaşları tarafından zorla memlekete götürülür.

Mertkan'ın hal ve tavırları nedeniyle kendisine ayak bağı olduğunu düşünen Kemal, oğlunu Gebze'deki bir şantiyenin başına gönderir. Şantiyede tavırları değişen ve işçilere tıpkı babası gibi otoriter, buyurgan bir tavırla davranan Mertkan, taksisine çarptığı şoförle karşılaştığında korku ile karışık bir şaşkınlık hali yaşar. Taksi şoförünün kendisine zarar vereceği korkusuyla uzaklaşmak istediğinde şoför ona sıcak davranır ve yaşananlardan dolayı ona teselli verir. Şoföre sarılarak ağlayan Mertkan, ailesini ziyaret etmek üzere eve gider. Film Mertkan'ın ailesiyle yemek yediği sahneyle birer.

3.5.3 Bourdieu'nün "ekonomik sermaye"si ışığında 2000'ler Türkiye'si ve Çoğunluk

Resim 36. "Müteahhit" Kemal Öztuna, bir grup iş adamı ile birlikte. "... bir hafta 15 gün içerisinde, en fazla 20 gün içerisinde hafriyata başlarız, çamların alayını...". sesleri duyuluyor. Gezi Parkı Olayları'nda kitlelerin kendilerine danışılmadan kamusal alanın kullanımına, ardıl olarak gelişen rant ve kentsel dönüşüm nedeniyle doğanın yok edilmesine yapılan itirazları hatırlatan bir sahne.

Kaynak: Yüce, 2010.

Otoriter bir eş/baba/aile reisi/iş adamı; öz olarak, İslam ve Türk milliyetçiliği ile yoğrulmuş ataerkil Türk toplum yapısını yansıtan bir örnek olarak Öztuna İnşaat'ın sahibi olan Kemal, kendisini Türk/Müslüman kimliği ile tanımlamaktadır. 2000'li yıllarda sürdürülen politikaların bir ürünü olarak yükselişe geçen inşaat sektörü ile birlikte görünürlüğü artan müteahhitlerin yürüttüğü kentsel dönüşüm projeleri, Türkiye'nin ilgili yıllara ilişkin ekonomik deneyimlerini imleyen en önemli gelişmedir. 2000'lerin siyasi eyleycilerinin belirleyici politikaları sonucu güçlenen ve zenginleşen müteahhitlerin, siyasi eyleycilere olan yakınlığının bu durumun bir tetikleyicisi olduğu düşünülür. Bu bağlamda, güçlenen müteahhitlerin muhafazakâr ve milliyetçi bir ardyöreden geldikleri üzerine birçok tartışma yürütülmektedir. 2000'ler Türkiye'sinde muhafazakâr sermayenin oluşumundaki en büyük etmenin inşaat sektörü ile ilintili olmasından kaynaklanmaktadır. (Sünni-Müslüman) Muhafazakâr ve Türk milliyetçisi müteahhitler, mevcut iktidara yakınlıklarıyla bu dönüşümün yaşanmasında başat güçler olarak dikkat çekmektedir.

Resim 37. Mertkan, Gül'ün hediye ettiği kitabı incelerken 1.

Kaynak: Yüce, 2010.

Resim 38. Mertkan, Gül'ün hediye ettiği kitabı incelerken 2.

Kaynak: Yüce, 2010.

Resim 37 ve 38, modern Türk mimarisi ile ilgili kitaptaki estetik yapılar ve arka planda görülen çirkin inşa halindeki bina arasındaki zıtlığı imlemektedir.

Gül ve Mertkan'ın bir kafede otururken görüldüğü sahnede Gül Mertkan'a hediye olarak aldığı kitabı verir. Mertkan daha önce eline hiç kitap almamış gibi hafif alaycı bir tavırla hediye için zoraki bir teşekkür eder. Daha önce hayatında hiç kitap okumadığını söyleyen karakter bu kalın kitabı nasıl okuyacağına ilişkin alaycı tümceler kurar, Gül ise Mertkan'a işinde ilham kaynağı olabileceğini düşündüğü bu kitabı hediye vermekten dolayı memnundur. Gül'ün Mertkan'ın evine ilk kez gittiği sahnede kütüphanesinde hiç kitap bulunmamasına şaşırarak "Ne biçim müteahhitsin sen, burada mimariyle ilgili bir tane bile kitap yok" diyerek binaların kim tarafından, nasıl çizildiğine yönelik sorusuna Mertkan'ın kitaba gerek olmadığı, ofisteki mimarların binaları çizdiği yönünde verdiği karşılık genç adamın kişisel gelişimle ya da yaptığı işin entelektüel boyutuyla çok da ilgilenmediğine ilişkin bilgiler sunmaktadır. Bu durum, 2000'lerde Türkiye'de yoğunlaşan kentsel dönüşüm sürecine ilişkin eleştirilebilecek başka

bir boyuttur: Daha fazla getirim için boş bulunan her arazinin inşaat faaliyetleri için kullanılması ve iç içe geçmiş evlerin estetikten yoksun görüntüleri.

3.5.4 Bourdieu'nün "kültürel sermaye"si ışığında 2000'ler Türkiye'si ve Çoğunluk

Film ormanda yürüyen baba ve oğulun görüntüsüyle başlar: Baba Kemal önde, oğul Mertkan arkada, onun temposuna yetişme çabasıdadır. Eve döndüklerinde evde temizlik yapılmaktadır. Baba evde temizlikçi kadının olmasından rahatsız karısına çıkışır. Oğul ise odasına takılı elektrik süpürgesinin fişini çıkartıp yere savurur. Temizlikçi kadın Şükriye çocuğa "Mertciğim yapma" dediğinde baba "Mertkan onun adı, Mertciğim değil!" karşılığını verir. Babanın ataerkil bir düzen içerisinde ailesi üzerindeki tahakkümü hissedilmektedir. "–ciğim" ifadesinin yumuşatıcı etkisi babanın otoriter tavrı ile ortadan kalkar. Mertkan'nın babasının söylemine ardıl yaptığı hareket ise evdeki ilişkiler düzenini açıklar niteliktedir: Mertkan, ayağıyla temizlikçi kadını iter.

Yıllar geçmiş, Mertkan büyümüştür. Mertkan arkadaşlarıyla bir alışveriş merkezinde görülür, arkadaşlar buz pateni yapan insanlarla dalga geçerler. Mertkan akşam eve yemeğe gelir. Yemek masası tipik bir Türk aile yemek masasıdır, anne yemekleri servis eder, aile televizyon önünde yemek yemektedir. Filmde adı geçmeyen, "Anne" Mertkan'ı yemeğe geç kaldığı için uyarır, baba ise gününü nerede geçirdiğine ilişkin oğluna hesap sorar. Baba Kemal Mertkan'a ertesi gün erken kalkmasını ve kamyonetteki keresteleri İzmit'e götürmesini söyler. Mertkan işi İsmail isimli çalışanın yapabileceğini söyler ancak Kemal otoriter bir biçimde "Oğlum sana ne İsmail abiden, götür diyorsak götüreceksin, o kadar!" karşılığını verir. Ertesi gün babanın Mertkan'ı kaldırırken yüzündeki buyurgan ifade ve kullandığı üslup da benzer bir otoriteyi imlemektedir: "Hadi kalk artık!". Kalkıp mutfağa geçtiğinde yıllar sonra temizlikçi Şükriye ile tekrar karşılaşır. Kahvaltı için mutfağa geçtiğinde Mert

Şükriye'yi soğuk bir biçimde karşılar ve kadının sorduğu soruları kestirme yanıtlarla geçirir. Şükriye evden ayrıldıktan sonra ataerkil Türk toplum ve aile yapısının kadın üzerinde kurduğu tahakkümün boyutlarına örnek bir durum Mertkan'ın annesinin ağzından duyulur: Şükriye kocasından fiziksel şiddet görmekte, eşine para yetiştirememektedir. Mertkan ise tüm ilgisizliğiyle Şükriye'nin hala kötü koktuğunu söyler.

Mertkan babasının kendisine verdiği görevi yapmak için İzmit'e gider ancak vardığında ustabaşı İrfan'dan babasının götürmesini istediği kerestelere aslında ihtiyaç olmadığını öğrenir. İzmit dönüşü Gül'ün çalıştığı büfede yemek yer. Eve geçtiği bir sonraki sahnede ise ağabeyiyle olan şu konuşma dikkat çekicidir:

Mertkan: Boşu boşuna İzmit'e göndermiş beni. Bir saat çay içmeye gittik ondan yapıyor.

Ağabey: Alışamadın mı oğlum hala bunlara?

Mertkan: Alışmadım abi, alışmayacağım ya! Sen ne güzel evlendin de kurtardın kendini valla!

Ağabey: sen de evlen, kurtul. Başka türlü zor.

Mertkan: Yok lan, ne evleneceğim, daha erken ya. Şimdi bir de saunaya çağırıyor beni akşam. İstemiyorum ki abi ben saunaya gitmek, sauna ne ya!

Ağabey söylem ya da eylemleriyle fazla belli etmez ancak konuşmalarından babasının otoritesinden ancak evlenerek kurtulduğu sezilir. Mertkan ise babasının buyurgan tavırlarından, sözlerinden ve isteklerinden dolayı şikayetçidir. Mertkan ağabeyine de saunaya gelme teklifinde bulunur ancak ağabeyi "Hadi lan" karşılığını verir. Ağabeyin bu kaçamak ve babası Kemal ile

aynı ortamı paylaşma konusundaki isteksiz tavrı onun da bu erk çatışmasından kaçındığına ilişkin bir izlenim yaratır. Saunaya giden Kemal ve Mertkan, Kemal'in arkadaşlarıyla karşılaşır. Kemal'in arkadaşı Necmi Mertkan'a kendisine masaj yapmasını söyler. Saunadaki adamlardan birisi Necmi'ye saunada masaj yaptırmasını söylediğinde "Ne masajı ya, burada koç gibi delikanlı var ya!" karşılığını verir. Mertkan'ın Necmi'nin omzunu yavaşça sıkması üzerine Necmi "Sık lan biraz allahsız, sen nasıl vatani koruyacaksın oğlum" der. Bu konuşma,

Necmi: Kemal abi Mertkan ne zaman gidecek askere?

Kemal: Okuyor bu sözde, açık öğretimde. Evden üniversite okuyor beyefendi.

Necmi: Yavrum, bırak git askerliğini ya, döndükten sonra istersen okursun yine ya.

Kemal: Yok ya, okuyacağı mokyuyacağı yok bunun.

Necmi: Tabii, karı kız peşinde koşuyor şimdi bu değil mi?

Kemal: Nerede! Onu da beceremiyor!

(Sauna çıkışında)

Necmi: Oğlum bak, askerlikten kaçmak olmaz tamam mı? Üzme babanı.

Mertkan: Ne alakası var...

Necmi: İşte anlamam. Babanı üzme oğlum.

konuşmaları ile sürer. Ataerkil sistemin diğer bir göstergesi de erkek bireyin askerliğini tamamlamış olmasıdır. Erkeklerle dolu sauna ortamında erkek muhabbetleri askerlik üzerinden ilerlerken Necmi'nin Mertkan'a ithafen "karı-

kız” peşinde koştuğunu söylemesi erkek olmanın diğer bir göstergesidir. Kemal’in “onu da beceremiyor” yönündeki alaycı söylemi çevredekilerin gülüşmelerine yol açar. Mertkan yaşı küçük, genç bir adam olarak çevresindeki erkekler tarafından sürekli yönlendirilmekte, kendisine “erkeklik” dersleri verilmektedir. Sauna çıkışında Necmi’nin Mertkan’a tehditkâr çıkışı da erkekliğin diğer bir boyutunu temsil eder: Yaşça büyük olan bilgedir, bu hiyerarşik bir düzendir ve askerlik, kadınlar vb. erkeklik halleri hakkında tecrübesiz olan daha iyi bir erkek olması için sürekli öğütlenir.

Resim 39. Eril şiddete bir örnek: Kemal, yanlış yere park ettiği için komşusuna ait olan aracın yan aynasını kırar.

Kaynak: Yüce, 2010.

Mertkan sauna çıkışı babasını eve bırakır. Kemal, yanlış park etmiş bir aracın dikiz aynasını kırar. Erkek dünyası dayanıştığı gibi, yabancı erkeklere karşı acımasız olabilir de; erkek, kendince yanlış olanı cezalandırma yetkesine de sahiptir. Mertkan babasından dışarı çıkmak için izin ister ve babasının dikiz aynasını kırdığı arabanın sahibini görür. İlgisiz bir biçimde adamlarla,

Mertkan: Orası otopark girişı ama.

Adam: İyi ama böyle mi yapmak lazım.

Mertkan: Öyle toplarsınız aynanızı işte amcıklar.

şeklinde konuşur. Babanın kendi doğrusu adına uyguladığı, kural tanımayan, özel mülke kasten zarar verme eylemi oğul tarafından da onay görür.

Ailenin yemek masasında görüldüğü başka bir sahnede, yemek her zamanki gibi anne tarafından servis edilir. Bu sırada ise televizyondan Cumhuriyet Halk Partisi ve Adalet ve Kalkınma Partisi ile ilgili bir tartışmanın duyulmaktadır. Bu sahne, filmin hangi dönemde geçtiğine ilişkin açık bir göstergedir. Yemekleri servis ederken annenin genel tutumunun ve duruşunun aksine öfkeli ve üzgün bir biçimde patlama yaşadığı görülür:

Anne: Eve geldiğinde bir hal hatır sor, bir güler yüz göster.

Kemal: Ne diyorsun ya?

Anne: Biraz ilgi göster diyorum, bu kadar mı bıktın bizden?

Kemal: Tamam uzatma.

Anne: İşine gelmeyince uzatma.

Mertkan: Anne tamam.

Anne: Aferin oğlum, sen de işte hep böyle ruhsuz ol, çok güzel.

Kemal: Bırak da bir huzurla yemek yiyelim ya.

Annenin öfkesi ve Kemal'den aldığı bu tepki rutine dönmüş akşam yemeği eyleminin aslında altında gizli bir huzursuzluk barındırdığını da göstermektedir. Beraber sofraya oturmanın mutluluğunun yerine, annenin tepkisi ile patlak veren genel bir durum tespiti yapmak mümkündür. Evdeki erkeklerin

dayanışması kadını bir kere daha isyan ettirir: Baba egemen, oğul ise haklı olsa bile annesini tartışmanın büyümemesi adına susturan taraftır, dolayısıyla baba egemenliğini pekiştiren bir suç ortağı konumundadır. Dolayısıyla erkek egemen genel geçer durum erkek egemen yemek sofrasında da kendisini gösterir.

Resim 40. Mertkan'ın Gül'ün evine ilk kez gittiği sahne.

Kaynak: Yüce, 2010.

Mertkan Gül'ün evine ilk defa gider. Sohbet sırasında Gül ile ilgili daha fazla bilgi duyulur: Marmara Üniversitesi'nde Sosyoloji okumaktadır, çalıştığı için okuluna devamlılık sağlayamamaktadır, paraya ihtiyacı vardır ve ailesi Van'da yaşamaktadır, yani Vanlıdır. Gül'ün kökenine yapılan vurgu, okuduğu bölüm ve Resim 40'ta görülen duvarda asılı Yılmaz Güney'in Duvar filmine ait afiş, genç kadının politik eğilimine ilişkin gizli bir imada bulunulur. Kürt kökenli olmasının yanı sıra, okuduğu bölüm, politikaya ve sanata ilişkin yatkınlıkları göz önünde bulundurulduğunda Gül ile ilgili bir fikir sahibi olmak mümkündür. Ek olarak, filmin akışında öğrenildiği üzere genç kadının ağabeyleri tarafından okuldan alınmak istemesi, İstanbul'da kendi ayakları üzerinde durabilmek için

çalışmak zorunda olması ve kaçak bir yaşam sürmesi Gül'ün içinde yaşadığı sosyo-ekonomik koşullar hakkında da bilgi sunar. Gül 'ün evine ilk kez gittiği sahnede Mertkan Gül'ün ev arkadaşları Emine ve Elmas ile tanışır. Gül, Emine'nin Modern Dans bölümü okuduğunu söylediğinde Mertkan "Dans okunur mu ya" karşılığını verir. Gül'ün kendisini yakışıklı bulduğunu öğrenen Mertkan Gül ile kısa süreli sevişir ancak eve gideceğini söyleyerek acele bir biçimde çıkar. Çıktığında arabasının gasp edildiğini ve teybin çalındığını görür. Bu sırada mahalleden geçen iki adam Mertkan'a geçmiş olsun dileklerini sunar. Mertkan'ın öfkeyle savurduğu "Siktir lan!" sözü üzerine ikili Mertkan'a saldırır. "Lan sen kimin mahallesinden kimi kovalıyorsun lan, yavşak!" sözü ile Mertkan'a saldıran ikili, erkek dünyasındaki erk çatışmalarının mekânsal boyutu ile ilgili fikir verir: bir mekânda eril tahakküm kurmuş mekânın yerleşik sahipleri, yeri geldiğinde mekânın yabancıları olan erkeğe mekânın sahipleri olduklarını, sözlü ya da fiziksel şiddet kullanımı ile gösterebilirler. Biraz önce, hayatında belki de ilk defa karşı cinsten "yakışıklı" olduğunu duyduğu Gül'le sevişen Mertkan, yabancı olan erkeklerin dünyasında onlara yönelik sert tutumunun karşılığını şiddetle görmüş, Gül'ün gözleri önünde şiddete maruz kalarak o geçici "erkeklik" halleri yıkıma uğramıştır. Arabanın hasar görmesi Mertkan'ı bir şeyden dolayı korkutur: Babasına vereceği hesap. Bu nedenle, karakolda ifade verirken arabayı neden orada bıraktığına ilişkin hayıflandığı duyulan Mertkan küfür ettiği sırada polis tarafından "Küfür etme!" uyarısı alır. Ait olmadığı bir mekânda, beklemediği bir biçimde tepki gören ve hırpalanan Mertkan, yine yabancıları olduğu başka bir mekân olan karakolda, mekânın kendisine sunduğu yetki sahibi başka bir erkek tarafından uyarı alır. Mertkan eve döndüğünde korktuğu tepkiyi babasından görecektir. Mertkan'ın annesinin ağzından, babasının ona neden kızdığı öğrenilir: Mertkan akşam yemeğine geç kalmıştır. Bu sırada televizyondan gelen ses dikkat çekicidir. Askerlikle ilgili bir

tartışmanın yürütüldüğü anlaşılan bir programda “Biz asker bir ülkeydik!” şeklinde bir ses duyulur. Televizyondan duyulan bu tümce, milyonların izlediği televizyonun aracılığıyla eril söylemin yeniden üretildiğini imlemektedir.

Mertkan ertesi gün arabayı Anadolu yakasındaki bir tamirhaneye götürür. Tamirci ellerinde uygun cam olmadığını söyleyerek aracı neden Bakırköy’deki aracın servisine neden götürmediğini sorar. Mertkan ise bu tamirhanenin babasının arkadaşının olduğunu söyler. Erkeğe ait günlük pratiklere ya da sürece dayalı alışkanlıklara sinen ataerkil belirleyiciliğin bir örneği olarak görülebilecek bu durum, Mertkan’ın babasının tercihine rıza göstermek zorunda olduğunu imlemektedir. Bir başka tamirhaneye gitme fikri bile babanın iktidarının tekelindedir; onun alışkın olduğu pratiğin dışına çıkmak mümkün görünmemektedir.

Anne, alışveriş, yemek, temizlik gibi günlük rutinlerin sorumluluğundan bunalmıştır. Oğluna kendisine yardımcı olmadığı için kızgın olan annenin, “Defolup gitmek var ama anne yüreği işte” diyerek sorumluluklarından dolayı bir patlama yaşayıp ses yükselttiği bu an, kadının memnuniyetsiz olduğu ancak durumu değiştiremediği anlardan biridir. Mertkan’ın moralinin bozuk olduğunu gören anne, bu moral bozukluğunun nedenini evden aşağıya inip poşet taşımada kendisine yardım etmesini istediği için olduğunu düşünür. Mertkan, nedenin bu olmadığını söylediğinde anne, Mertkan’ın kendisi ile hiçbir şey paylaşmamasından şikâyetçi, oğluna çıkışır. Bunun üzerine Mertkan babası Kemal’in Gül ile görüşmesini istemediğini söyler. Anne, Mertkan’a Gül ile görüşmek isteyip istemediğini sorduğunda Mertkan’ın kararsız tutumunu eleştirir ve onu ne isteğini bilmemekle itham ederek bugüne kadar hiçbir şeyi gerçekten istemediğinden şikâyet eder. “Baban istemiyorsa vardır bir bildiği. Babanla münakaşa ettirme beni.” sözleri ailedeki konumundan, sorumluluklarından ve iletişimsizlikten dolayı memnuniyetsiz olan anne için de

bir kaçıŖı temsil eder. EŖi ile karŖı karŖıya gelmekten kaçıan annenin daha fazla çatıŖma istemediği açıktır. Gece olmuŖtur, Mertkan uykusu kaçığı için bir sigara yakar, Gül'ü arar ve su içmek için mutfağa yönelir. Bu sırada derin uykuda olan Kemal'in horlaması sessizliği bozmaktadır. Mertkan su içerken annesinin sessizce oturup sigara içtiğini görür ve neden uyumadığını sorar. Anne "BoŖver oğlum, sen sıkma tatlı canını." karŖılıđını verdiğinde Mertkan annesine neden kendisine kızdığını sorar. Bunun üzerine anne "Sana kızmıyorum, kendime kızmıyorum. Sizi nasıl böyle duygusuz yetiŖtirdim, ona kızmıyorum. Nasıl böyle duygusuz adamların arasına düŖtüm." der. Bu aslında annenin yüzleŖme anıdır. Anne mutsuzdur. Anne, anneliğin bir meslek gibi algılandığı bir aile yapısı içerisinde figürandır. Ailedeki erkeklerin benmerkezci tavrından kaynaklanan iletiŖimsizlik annenin uykusunu kaçıracak boyuttadır ancak çözümü olmayan bir durumdur. Durum deđiŖmeyecektir, anne de bunun farkındadır. Bu nedenle anne oğluna boŖver, der. Annenin duyulmayan ya da önemsenmeyen haykırışı, Kemal'in horultusu karŖısında bile zayıftır ve erkek dünyasının yüksek sesleri arasında kaybolmaya, duyulmamaya mahkûmdur. Mertkan'ın "Anne ne diyorsun sabah sabah ya" Ŗeklindeki kayıtsız ve anlayıŖtan uzak sözleri de bu çözümsüzlüğün ya da deđiŖmesi zor düzenin özeti gibidir.

Mertkan'dan haber alamadığı için endiŖelenmiŖ olan Gül'ü apartmanın önünde beklerken gören bu durumdan Kemal memnun olmaz ve eve çıktıklarında Mertkan'a Ŗu konuşmayı yapar:

"Bak oğlum, sen artık daha ciddi kararlar daha büyük sorumluluklar alacak yaŖa geldin. Yarın öbür gün askere gideceksin, sonra geleceksin evleneceksin, iŖin başına geçeceksin. O yüzden takıldığın adamlara dikkat etmen ve onları çok dikkatli seçmen lazım. Sen kendin gibilerle beraber olmaya bak. Hepimiz elhamdülillah Müslümanız, Türköüz. Ailemize yakıŖır kiŖilerle

beraber olman lazım. Tabii gezeceksin, tozacaksın, etrafa havanı da atacaksın. Ama takıldığın adamlara da dikkat edeceksin. Bak ben her gün sizin için, vatan için, en şerefli, hep daha fazlası için çalışıyorum. Sen de yarın, öbür gün, karın için çocuğun için çalışacaksın. Ama takıldığın adamlara da dikkat edeceksin. Kimle yatıp kalktığına dikkat edeceksin ki birbirimizi üzmeylim. Bu gibi tipler vatani bölme derindedir. Bunlarla beraber olmak hepimize zarar verir. Tamam mı koçum?"

Türk toplumundaki ataerkil yapının öğeleri Kemal'in söylemlerinde tek tek can bulur: "askerlik", "evlilik", "iş hayatı", "vatanın bütünlüğü", "müslümanlık", "Türklük". Bu tümcelerdeki tezatlıklar dikkat çekicidir. Bourdieu'nün "kültürel sermayesi" başlığı altında incelenen "politik sermaye" bağlamında ele alınabilecek olan bu kavramlar aynı zamanda onun "sosyal sermaye"si altında tartışılan "ötekileştirme" kavramı ile de açıklanabilmektedir. Müslüman ve Türk olmaktan kaynaklı şükür duygusu, Gül'ü müslüman, Türk olmayan bir birey olarak öteki kılmaktadır. Ek olarak, Kemal'in oğluna bulunduğu "yatıp kalktığına dikkat edeceksin" telkini, Gül'ü kadın olarak bir kez daha ötekileştirmektedir. Bu durumda Gül, tercih edilmemesi gereken bir kadındır. Mertkan örnek bir müslüman-Türk birey olarak askerlik, vatanın kalkınması için çalışma, vatanın bölünmemesi için çabalama gibi vatana karşı sorumluluklarını yerini getirmelidir. Vatana ilişkin doğallaştırılmış bu kategoriler örnek bir vatandaş prototipi çizmek amacı ile tasarlanmıştır. Diğer bir yandan, evlilik öncesinde farklı kadınlarla "yatıp kalkma", "gezme-tozma ve hava atma" gibi kategori dışı görülen eylemler de erkeklik hallerinin bir parçası olarak doğallaştırılmıştır. Toplumsal yapıya ait değerler ve kültür tarafından belirlenmiş "sorumlu vatandaş" ile "eril özgürlük" kategorileri çağrıştırdıkları anlamlar açısından zıtlıklar barındırsalar da ortak bir payda da buluşmaktadır

ve böylelikle erkeğe özgü eylem-alan özgürlüğünü pekiştirirken erkeklik hallerine yönelik toplumsal algıda yarattığı “onama” haliyle bireyler arasında geniş kapsamda bir uzlaşma izin verir.

Resim 41. Mertkan ve Necmi.

Kaynak: Yüce, 2010

Mertkan yapmış olduğu kaza ile ilgili raporu rüşvet yoluyla düzelten Necmi'den raporu almaya gider. Necmi, Mertkan'ı “Naber aslan parçası” diyerek karşılar. İçeri geçtiklerinde ise “Ee ne zaman gideceksin askere?” sorusunu yönlendirir. Mertkan'ın etrafındaki erkeklerden biri, bir kez daha erkekliğin gerekliliklerinden birisini ona hatırlatmıştır. Mertkan, yürümeyi yeni öğrenen ördek yavrusu gibi, çevresindeki erkeklerden sürekli olarak “erkek olmaya” ilişkin uyarı niteliğinde dersler almaktadır. Mertkan okulu bitirip askere gideceğini söylediğinde de Necmi memnuniyetsiz bir yüz ifadesiyle yorum yapmaz. Ardıl olarak “Senden iyi komando olur hee” tümcesiyle askerlik sohbetini sürdüren Necmi Mertkan'ın “Aman abi ne yaptın ya” karşılığını vermesi üzerine “Ne var lan? Dağda savaşmayacak mısın sen?” çıkışında

bulunur. Bu sahnede Necmi'nin Mertkan'a attığı bakış onun "acınası", "gerçek bir erkek olmadığı" duygusunu hissettirir. Bu askerlik sohbetinin yol açtığı birkaç saniyelik sessizliğin belli belirsiz huzursuzluğuyla gergin atmosferden kaçmak isteyen Mertkan evrağı alıp ayrılmak istediğinde Necmi'nin "Ne oldu? Kıza mı yetişeceksin? Hee?" tümcesi erkek olmanın pekiştiricilerinden ve basmakalıp ifadelerinden bir diğerine örnek olarak verilebilir.

Resim 42. Mertkan ve Kemal cuma namazı kılmak için camide.

Kaynak: Yüce, 2010.

Resim 42'de camide görülen Kemal ön safta, Mertkan ile arka safta, hiyerarşik bir düzende görünürler. Namaz kılma pratiği içerisindeki bu düzen bile ataerkil yapının gerektirdiği, yaşça genç erkeğin, kendisinden büyük olan başka bir erkeğin tecrübesine, korkuyla karışık bir biçimde saygı duymasını temsil eden bir sahnedir. Namaz öncesi imamın verdiği vaazın bir bölümü olan

"Sevgili kardeşlerim! Peki çoluğumuzu çocuğumuzu cehennem azabından korumanın yolu nedir? Onlara, güzel ahlakı genişleteceğiz. Helali, haramı, hakkı, hukuku anlatacağız".

tümcelerinde vurgulanan “güzel ahlak”, “helal, haram, hak, hukuk” kavramları ile “rüşvet” verme eylemi arasındaki “milliyetçi muhafazakar eril ikiyüzlülük”ün oluşturduğu zıtlık dikkat çekicidir.

Resim 43. Kızgın taksi şoförü.

Kaynak: Yüce, 2010.

Resim 44. Mertkan, taksi şoförüne öfkeyle bakıyor.

Kaynak: Yüce, 2010.

Resim 45. Kemal, taksi şoförüyle tartışıyor.

Kaynak: Yüce, 2010.

Gül'ün izini bulan ağabeyinin bir arkadaşı kapıyı çalar ve Gül'ü sorar. Mertkan evden ayrılmak için hareketlendiğinde Gül ona biraz daha beklemesini, gelen kişinin uzaklaşmasını söyler. Mertkan "Bir bok yapamaz" diyerek "korkusuz" erkek görüntüsü verse de ironik bir biçimde Gül'den kendisine bir taksi çağırmasını ister. Erkek olmanın göstergelerinden biri yabancı erkeğe meydan okumaktır; Mertkan da bunu yapma çabasındadır. Gül'ün izini süren bu yabancı, Mertkan aşağı indiğinde ona Gül'ü tanıyıp tanımadığını sorar ve onu küfürlerle tehdit eder. Resim 43, 44 ve 45'te görüldüğü üzere, Mertkan bulduğu ilk taksiyle eve dönerken bir sonraki sınavından habersizdir. Yanında yeterli parası olmadığı için takside mahsur kalır. Taksici Mertkan'a güvenmediği için onun yukarı çıkıp ailesinden para temin etmesine izin vermez, üstüne üstlük sert bir üslupla Mertkan'a bağırır ve ailesine telefon etmesini, parayı aşağı getirmelerini söyler. Mertkan'ın taksi şoförü iki adamla yaşadıkları arasındaki ironi dikkate değerdir: Bir şoförü arabasına çarparak mağdur eden Mertkan,

diğer bir şoförün öfkesinden korkmuştur. Mertkan'ın kurtarıcısı bir kez daha babası Kemal olacaktır. Kemal aşağı iner, şoföre parasını fırlatıp onunla sözlü ve fiziksel, kısa süreli bir kavgaya tutuşur.

Resim 46. Kemal ve mağdur taksi şoförü.

Kaynak: Yüce, 2010.

Resim 47. Kemal, alkollü araç kullandığı ve kaza yaptığı için Mertkan'a fiziksel şiddet uyguluyor.

Kaynak: Yüce, 2010.

Resim 46 ve 47’de görüldüğü gibi Kemal aracı tam anlamıyla onarılamayan taksi şoförü ofise gelip görüşmek istediğinde onu bir miktar para vererek susturmaya çalışır ve ofisten kaba bir dille kovar. Şoför, Kemal’e verdiği parayı fırlattığında ikili arasında bir tartışma çıkar ve Kemal taksiciye şiddet uygular. Erkek, söylemin gücüyle yaptıramadığı işleri bileğinin gücüyle yaptırma eğilimi göstermektedir. Resim 46 ve 47, erkek dünyasında, erkeğin erkeğe uyguladığı tahakküm örnekleri olarak okunabilir.

Mertkan’ın sorumsuz tavırlarından sıkılan Kemal, Mertkan’ı Gebze’deki şantiyeye inşaatın başında durması için gönderir. Bununla da yetinmeyen babanın, oğlu için gelecek tasarısı hazırdır: okuldan kaydını sildirecek, ardından askere gidecek, hatta saçlarını “adam gibi” kestirecektir. “Ulan millet orada vatan için çatır çatır geberiyor, paşamız burada âlemden âleme koşuyor. Ne ala memleket ya! Senin neyin fazla da gitmiyorsun lan askere? Sendeki taşak bende yok lan!” tümceleriyle Kemal, erkeklik ve askerlik kavramları arasındaki pekiştirilmiş olan bağı söylemsel düzeyde bir kez daha üretmiştir. Aile akşam yemeği için ağabeyin evinde bir araya geldiğinde yemek masasında gündem yine askerliktir. Ağabeyin “Sonunda silah tutacaksın” yönündeki söylemi ataerkil düşüncenin hiyerarşik bir düzende, babadan oğula aktarımını imler.

Resim 48. Kemal ve torunu.

Kaynak: Yüce, 2010.

Resim 48’de yemek masasından kalkıp üzerine askeri bir parka giyen küçük çocuk oyuncak tüfeğini masadakilere yöneltirken görülür. Bu sahnede dede Kemal, torununun bu hareketi üzerine “Aslanım benim be, gel buraya.” sözleriyle ona sevgi gösterir. Küçük çocuğun askere “Ben de gideceğim” sözlerine Kemal’in “Tabii gideceksin lan, sıran geldiğinde sen de gideceksin” karşılığını vermesi erkeklik ve askerlik kavramlarının Türk toplumunda birbirleriyle ne kadar ilintili olduğunu doğrular.

Resim 49. Mertkan'ın çözüldüğü an.

Kaynak: Yüce, 2010.

Bir lokantada yemek sonrası televizyonu takip ederken görülen Mertkan, hakaret edip küfrettiği işçi ile göz göze geldiğinde tedirginlik yaşar. Bu tedirginlikle evine dönerken takip edildiği korkusuyla sürekli arkasına bakar. Mertkan'ın iş yerinde kurduğu otoriter tutumun yapaylığının yerini korku almıştır; bu korku işçinin kendisine zarar vereceği düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Mertkan, dış dünyadaki erkeklik sınavlarından birinde daha başarısız olmuş görünmektedir. Hızla uzaklaşan ve eve dönen Mertkan için çözüme anı aracına çarptığı taksi şoförü ile pencereden bakarken göz göze geldiği andır: Aşağı inerek uzaklaşırken taksicinin "Kardeş! Dur bak valla bir şey yapmayacağım ya. Tamam, ne yapalım? Olan oldu. Olmuyor işte araba. Canını alacak değiliz ya senin." sözleri üzerine Resim 49'da görüldüğü gibi ağlayarak şoföre sarılan Mertkan, ilk defa erkeklik hallerinin tehditkâr ve saldırgan tutumundan farklı bir tutumla karşılaşmıştır.

3.5.5 Bourdieu'nün "sosyal sermaye"si ışığında 2000'ler Türkiye'si ve Çoğunluk

Arkadaşlarıyla buluşan Mertkan Gül ve Gül'ün arkadaşı Sinem ile karşılaşır. Arkadaşlarının genç kadınlarla konuşması için teşvik ettiği Mertkan arkadaşlarına "Kız büfede garson, benim ne işim olur" karşılığını verir. Gül ve arkadaşını durakta otobüs beklerken tekrar gören Mert onları eve bırakmayı teklif eder ancak Gül uzakta (Kuştepe'de) oturduğunu söyler. Mertkan ne diyeceğini pek de kestiremez ancak geçiştirici bir tavırla Gül'e veda eder. Akabinde arkadaşlar arasında "Ulan çingenelere yazıyorduk amına koyayım ya", "Belli zaten, leş karılar" geçen konuşmalara Mertkan da "Evet ya" şeklinde onay verir. Ataerkil zihniyetin kadınlara olan bakış açısının bire bir yansıması olduğu varsayılabilecek bu söylemler kadınları hakaret ifadeleri ile aşağılarken, onların erkek dünyasında arzu nesnesi olarak görüldüğüne ilişkin bir değerlendirmeye de yer açar. Mertkan'ın Gül ile buluştuğunu duyan arkadaşı Ersan'ın "Oğlum sen o çingeneye takılıyormuşsun.", "Çakıyor musun çingeneye kanka?", "Kanka leş karılar be! Çakacaksın bırakacaksın, senin işin olmaz o leş karılarla.", "Abazan kalmamak lazım kanka, çakacaksın ama uzatmayacaksın." söylemleriyle Gül etnik köken ve cinsiyete dayalı bir ayrımcılığa uğramaktadır. Mertkan'ın ebeveynleri tarafından da Gül'ün kim, nereden, nereli olduğuna, ailesine ilişkin sorgulanır. Mertkan Gül'ün nereli olduğunu hatırlayamaz. Kemal ise "Ulan insan çıktığı kızın nereli olduğunu bilmez mi?" karşılığını verir. Gül'ün nereli olduğunun üzerinde durulması etnik kökenin önemsendiğine yönelik bir ipucu taşırken Mertkan'ın kafasında etnik kökene ilişkin tam bir şekillenme olmadığı yorumu daha önce Gül'ün Van'lı olduğunu öğrendiğinde herhangi bir tepki vermemesi ve daha sonrasında genç kadının nereli olduğunu unutmamasından yapılabilir.

Resim 50. Kemal Gül'ün Van'lı olduğunu öğrenir.

Kaynak: Yüce, 2010.

Kemal Gül'ün Van'lı olduğunu öğrendiğinde “Sen sepetle oğlum o kızı. Ulan kızın anası belli değil, babası belli değil. Ne yer, ne içer, nereden para bulur belli değil, ne bok olduğu belli değil. Sepetle işte, gönder gitsin. Sevmedim ben o kızı. Bir daha görmeyeceğim ikinizi bir arada.” der. Mertkan, daha açık bir biçimde etnik kökenin ideolojik işlevi ile ilgili bir gerçeğe karşılaşmıştır. Baba-oğul arasında bu konuşmalar yapılırken Resim 50’de fonda görülen Türk bayrağı, sahne ile örtüşük, ideolojik vurguyu ve dramatik etkiyi arttıracak bir biçimde kullanılmıştır.

Aşk acısı ile çevresindekilerin Gül’e yönelik olumsuz bakış açısı arasında kalan Mertkan, arkadaşı Ersan’la barda eğlendiği sırada Gül ile olan ilişkisini arkadaşına anlatır:

Mertkan: Oğlum Ersan. Senin o çingene dediğin karı vardı ya.

Ersan: Ee?

Mertkan: Ben ona çaktım, biliyor musun?

Ersan: Ulan leŖci ibne, biliyordum lan.

Mertkan: Baya uzun bastım oğlum ben o kariya.

Ersan: Amına koyayım senin, komünist mi siktin?

Mertkan: Ne komünisti lan?

Ersan: Tabii lan komünistti o çulsuz karı. Nereliymiş o?

Mertkan: Vandı galiba.

Ersan: Hepsi aynı işte. Ee, ne oldu sonra?

Mertkan: Bıraktım ya.

Ersan: Boşver kanka iyi olmuş, boşver. Sen en güzelini yapmışsın, çakacaksın bırakacaksın.

Aralarında geçen bu konuşmalara bakıldığında kadının “cinsiyet”, “politik ideoloji” ve “etnik köken” açılarından ötekileştirdiği görölmektedir. Bu konuşmalar aynı zamanda “erilliğin ikiyüzlülüğü”ne de vurgu yapmaktadır. Konuşmanın noktalanması ile Ersan dans etmeye kalkar, Mertkan’ı da çağırır. Bu konuşmanın sıradanlığını bozan, Mertkan’ın arkadaşına erkeklik gösterisi olarak sunduğu konuşmanın ardından büründüğu pişmanlıktır. Duyguları ve düşünceleri farklılaştığı ve daha insancillaştığı noktada etrafındaki bir erkek bu farklılığı sıradan kılar; erkek olma hallerini Mertkan’a dayatır. Bar çıkışı Mertkan taksiye binerken, arkadaşları ise trans bir seks işçisi ile pazarlık yaparken görülür. Erkekliğe ilişkin tabuların ikiyüzlülüğüne bir örnek olarak ataerkil zihniyetin temsilcileri olarak yansıtılan bu genç adamlar trans bir kadınla birlikte olmakta sakınca görmemektedirler.

Mertkan sarhoş bir biçimde Gül'ün evine gider ancak Gül'ün ev arkadaşı Emine'den genç kadının zorla memleketine götürüldüğünü öğrenir. Mertkan deliye dönmüştür, küfürler yağdırır:

Mertkan: Sikeceğim lan o ibneyi, nerede ulan o puşt?

Emine: Siktir lan! Herifi sikeceğine kıza sahip çıksaydın! İki ay sonra mı aklın başına geldi? Korkak ibne!

Mertkan, kendisinden beklenen erkeklik sınavlarından birinde daha başarısız olmuştur; erkeklik hallerine uygun bir tavır sergilemiş, küfürler yağdırarak tehditkâr bir biçimde Gül'ü Van'a götüren adamın yerini sormuştur. Ancak, Emine ona erkek olarak yetersiz olduğunu, onu farklı bir biçimde ötekileştirerek, Mertkan'a "ibne" diyerek, ifade etmiştir. Erkek ve kadın rollerine ilişkin söylemlere bakıldığında erkeğe, kadını koruyan ve ona sahip çıkan bir rol biçildiği düşünülürken, Emine'nin öfkeyle Mertkan'a çıkışması ve onun erkini yok sayması kadın bakış açısıyla "erkek olma" gerekliliklerine yönelik bir beklentiyi açığa çıkarır. Diğer yandan, Emine'nin Mertkan'ın bu "geç kalmış" erkeklik gösterisini alt-üst etme adına Mertkan'ın erilliğini (ötekileştirerek) aşağılama niyetinde olduğu yorumunu yapmak da mümkündür.

Resim 51. Mertkan inşaatı ziyaret ettiği sırada çalışan ve Kürtçe konuştukları duyulan işçiler.

Kaynak: Yüce, 2010.

Mertkan Gebze'deki geçici süreli yeni hayatına başlamıştır. İnşaatı gezdiği sırada çalışan işçilerin Kürtçe konuştuğu duyulur. İrfan, Kemal'in isteği doğrultusunda Mertkan ile ilgilenmekte, onu sabahları erkenden işe götürmekte, inşaatı gezdirmektedir. Mertkan'ın tutumlarında ise değişiklikler söz konusudur: Başlarda "ağabey" diye hitap ettiği İrfan'a, onu yemeğe davet ettiğinde "İrfan" olarak hitap etmiştir ("Yok İrfan siz yiyin, ben burada iyiyim ya"). Patron edasıyla inşaatı denetlediğinde yeni yapılan bir duvarı ölçen ve şekülü kayık olduğu gerekçesiyle işçiye "Niye az harç koydun sen buna, kazma!" diyerek çıkışan Mertkan'a yapılan işleri denetlediğini, işçilerle muhatap olmamasını, yanlış bir şey gördüğünde kendisine bildirmesini söyleyen İrfan, Mertkan'dan "Ameleyse ameleliğini bilsin o zaman. Ben kimseye saygıda kusur etmiyorum. Kimse de bana etmeyecek. Sen de bana savunma şu adamları ya." karşılığını alır. Mertkan'ın babasının ekonomik iktidarına güvenerek insanlar

üzerinde kurmaya çalıştığı tahakküm, saygı ve önemsenme arayışında olduğuna ilişkin bir yorumu beraberinde getirmektedir.

3.6. Zenne

3.6.1 Filmin yapım bilgileri

Yönetmen: M. Caner Alper & Mehmet Binay

Senaryo: M. Caner Alper

Yapım Yılı: 2011

Oyuncular: Kerem Can, Erkan Avcı, Giovanni Arvaneh, Tilbe Saran, Rüçhan Çalışkur, Ünal Silver, Tolga Tekin, Esmé Madra, Hülya Duyar, Mehmet Bozdoğan, Aykut Kayacık

Yapımcı: M. Caner Alper & Mehmet Binay

3.6.2 Filmin özeti

Can, gey barda dans eden bir zennedir. Aynı zamanda para kazanmak için bir kafede fal bakar. Teyzesi Şükran'la İstanbul'da yaşayan Can, asker kaçağı olması nedeniyle İzmir'de yaşayan annesi Sevgi ile nadir olarak görüşebilmektedir. Sevgi, şehit olan eşinin ardından askerlik sonrası psikolojik sorunlarla boğuşan ve alkolik olan diğer oğlu Cihan'la yaşar. Ahmet, kız kardeşiyle birlikte İstanbul'a üniversite okumaya gelmiş Urfalı bir ailenin çocuğudur. Daniel ise Afganistan'da fotoğraf çektiği sırada fotoğrafını çektiği çocukların mayına basıp ölmesi nedeniyle travmatik bir olay yaşamış, ardından daha korunaklı bir şehirde yaşama isteğiyle İstanbul'a gelmiş bir Almandır. Bu üç insanın hayatları bir şekilde kesişir: Bir gece Ahmet, kendisini takip eden meçhul bir adamdan kaçmak için Can'ın dans ettiği bara sığınır. Daniel ise Can'ın dans performansını izler ve ondan çok etkilenip fotoğrafını çekmek ister. Farklı hayatlar sürdüren bu üç erkek zamanla yakınlaşır ve arkadaş olurlar.

Üç erkek farklı sorunlarla mücadele eder: Can, çalıştığı kafeden kovulur, çalıştığı barda ise performansı karşılığı para almamaktadır. Asker kaçağı olması nedeniyle gündüzleri dışarı çıkamaz. Bu nedenle teyzesiyle birlikte yaşadığı ekonomik darboğazdan çıkmak için iş bulmak zorundadır. Daniel ise Afganistan’da gözlerinin önünde ölen çocuklardan dolayı yaşadığı travmatik sürecin üstesinden gelmeye çabalar. Ahmet’in ise birçok sorunu vardır. Bir yandan gey kimliğini muhafazakâr ailesinden gizler, diğer yandan ailesinin okulunu bitirdikten sonra onun geleceğine ilişkin yaptıkları “askerlik, evlilik ve babasının işlerini ele alma” planlarından bir kaçış yolu arar. Annesi Kezban’ın üzerinde kurduğu tahakküm Ahmet’in her eylemini kısıtlar. İstanbul’a üniversite okuyan çocuklarını yoklamaya gelen Kezban, Ahmet’in eve gelme saatleri, telefonuna gelen mesajlar, giydiği kıyafetler Kezban’ın gözetimi altındadır. Kezban Ahmet’in “renkli” bulduğu tişörtlerini “yer bezi” kalmadığı bahanesiyle keser. Bu sırada, Daniel ile Ahmet duygusal olarak yakınlaşırlar. Daniel’in evinde oldukları bir gün Daniel, Ahmet’in açık olan sırt çantasında yüklü bir miktarda para olduğunu görür. Ertesi gün üzerinde Türk lirası olmadığını söyler ve Ahmet’ten elindeki avroyu bozmasını rica eder. Ahmet üzerinde Türk lirası olmadığı karşılığını verir. Daniel bunun üzerine şüphelenir ve Ahmet’i izler. Ahmet’i kendisini sürekli olarak takip eden Zindan’la birlikte, yüklü miktarda bir parayı Zindan’a verirken görür. Ahmet’le yüzleşen Daniel gerçeği öğrenir: Zindan ailesinin kendisini izlemesi için tuttuğu bir adamdır. Eşcinsel olduğundan şüphelenen ailesi Ahmet’in neler yaptığını, nerelere gittiğini ve kimlerle görüştüğünü öğrenmek için Zindan’ı peşine takmıştır. Daniel ise durumu anlayamamaktadır. Zindan’ı polise şikâyet etmesi ve eşcinsel olduğunu ailesine açıklaması Ahmet’i için teşvik eder ve dürüstlüğü en kolay yol olduğunu söyler. Ancak durum sandığı gibi değildir. Ahmet, bu “dürüstük”ün kendisini öldüreceğini söyler. Ahmet, Zindan’ın kendisini takip

ettiğini polise şikâyet eder ve ailesi polis tarafından sorgulanır. Bu olaydan sonra oğlunun eşcinsel yöneliminden iyice emin olan Kezban kocasına Ahmet'in temiz olmadığını, Hatice'yi de memlekete çağırmasını, artık İstanbul'da işinin kalmadığını söyler. Hatice ağabeye Ahmet'e annesinin sürekli olarak evi aradığını, kendisini sorduğunu ve onun için yalan söylemekten yorulduğunu "Değer mi ya? Neyse ne! Annem sürekli beni sıkıştırıyor. Neyse ne söyle kurtul işte!" diyerek bildirir. Ahmet'e gelen askerlik yoklama bildirimini de ağabeyine verir. Bu olaydan hemen sonra genç kadın babasının iflas etmesi nedeniyle Şanlıurfa'ya döner.

Can Ahmet'le birlikte gizlice annesini ziyaret etmek için İzmir'e gider. Annesine askere gitme kararını açıklar. Yüzüne aylardır güneş değmediğini, iş bulamadığını söyler. Anne bu karar karşı çıkar ancak Can'ın kararı kesindir. Can annesinden ayrılırken kendisine mektup yazmasını ister. Sevgi bir gün oğlu Can'a mektup yazar ve duşa girer. Bu sırada polisler asker kaçağı olan Can'ı tutuklamaya geldiğinde sarhoş Cihan annesinin yazdığı mektubun üzerinde Can'ın İstanbul'daki adresinin yazılı olduğu zarfı polise verir. Polis tarafından yakalanan ve karakola götürülen Can için askerlikten kaçış imkânsız hale gelir.

Daniel Ahmet'e kendisiyle Almanya'ya gelmesi teklifinde bulunur ancak Ahmet askerlik hizmeti nedeniyle pasaport alamayacağını söyler. Babasını arayıp üniversitede asistanlık sınavını kazandığını söyleyen Ahmet, Kezban'ın baskısıyla okulu bittikten sonra memleketine bir kez daha çağırılır. Hem Can hem de Ahmet için askerlikten kurtulmanın tek yolu kalır: Can ve Ahmet askerlikten muaf olmak için eşcinsel olduklarını açıklamaya karar verirler. Ancak askerlikten muaf olabilmek için cinsel ilişki sırasında çekilmiş bir fotoğrafı kanıt olarak sunmak zorundadırlar. Ahmet Daniel ile birlikte Almanya'ya gitmek ve ailesi baskısından kurtulmak için bu fotoğrafları çeker. Can ise yapamaz. Bunun üzerine askerlik şubesine gidip teslim olmayı göze alır ve annesine bir mektup

birakir. Ahmet, Can tam evden cikacagi sirada kapiyi calar ve Can'dan kendisini bir "zenne"ye donusmek icin suslemesini ister. Plan degismistir. Askerlik subesine giden Ahmet Can'in kendisine yapmish oldugu makyajla ve giydiği "feminen" giysilerle askerlere eşcinsel olduğunu açıklar ve Daniel ile çektiği fotoğrafları sunar. Can ise bu fotoğrafları sunmayı gururuna yediremez ve askerlik subesinde kötü muameleye maruz kalır ve muayene edilir. İkili artık özgürdür, askerlik yapmak zorunda değillerdir.

Ahmet, Daniel ile Almanya'ya gideceği akşam babası tarafından "töre" gerekçesiyle namus cinayetine kurban gider. Can dans etmeye devam eder. Film Can'ın küçük çocuklara dans eğitimi verdiği, annesi Sevgi, teyzesi Şükran, sevgilisi Murat ve oğulları Ahmet'in görüldüğü sahneyle biter.

3.6.3 Bourdieu'nün ekonomik sermayesi ışığında 2000'ler Türkiye'si ve Zenne

Filmde Can karakterinin eşcinsel bir birey olarak askerlik görevini yapmaması nedeniyle sosyal güvenceden, sendikal haklardan yoksun olarak çalıştığı söylenebilir. Sosyal güvence ve sendikal hakların yoksunluğu Can'ın nitelikli bir mesleği olmadığını ve kayıt dışı ekonomiye hizmet eden bir "yedek eleman" olduğunu imlemektedir. Eşcinsel bireylerin cinsel kimlikleri nedeniyle toplumsal yaşantıdan dışlanması ekonomik faaliyetlerde de ayrımcılığa maruz kalmaları yönüyle önem taşımaktadır.

3.6.4 Bourdieu'nün kültürel sermayesi ışığında 2000'ler Türkiye'si ve Zenne

Resim 52. Asker vedası.

Kaynak: Alper ve Binay, 2011.

Resim 52' de Türk toplumuna özgü, geleneksel askere gönderme eğlencesi görülmektedir. İnsanlar askere gideni coşkuyla uğurlarken ellerinde sallanan Türk bayrakları dikkat çekmektedir. Bu sahne ataerkil Türk toplum yapısına nüfuz etmiş "Her Türk asker doğar" söylemini üretmesi ve devletin ve toplumun kutsal dokunulmazlarından olan Türk bayrağının bu sahnede ima edilen ideolojiyi güçlendirmesi açısından önem taşımaktadır. "Türklük", "bayrak", "askerlik" ve "vatan" gibi ideolojik araçlar, Bourdieu'ye atıfla, nesnel kategoriler halinde sunulmuş ve doğallaştırılmış, böylelikle Türkiye'de hem kadınlar hem de erkekler tarafından –bilinçdışı bir biçimde– kabul görerek ataerkil düşüncenin toplumda daha da pekişmesine katkı sağlamıştır.

Zenne filminin en önemli özelliklerinden birisi Türk toplumundaki ataerkil yapıya yönelik yapılan eleştiri ve vurgudur. Bu bölümde, Bourdieu'cü "kültürel sermaye" başlığı altında "ataerkil toplum yapısı ve eril tahakküm" alt

başlığıyla ilintili olarak ele alınacak olan filme ait söylemlerin, Bourdieu'cü "sosyal sermaye" başlığı altında tartışılan "ötekileştirme" alt başlığıyla da yakından ilişkili olduğu belirtilmelidir.

Kürt kökenli olan Ahmet karakteri töreye ve geleneklere oldukça bağlı olan, dindar olmaları yönüyle de muhafazakâr olarak nitelendirilebilecek ailesinin erkek çocuğu olması nedeniyle Türk toplum yapısının bir özelliğine dikkat çekmektedir: Erkek çocuk, "erk sahibi", "soyun devamlılığını sağlayan", üreme, çoğalma ve aile ve toplumun devamlılığını sağlaması yönüyle ataerkil toplum yapısında kız çocuklarına kıyasla daha makbul olarak kabul görmektedir. Kezban'ın İstanbul'a çocuklarını ziyarete geldiğinde kızı Hatice'yle arasında geçen

Kezban: Kollara kuvvete bak! Ayakların kaç numara oldu?

Hatice: Oğlun oğlun!

Kezban: Senden gelecekler dağ üzümü, ondan gelecekler bağ üzümü.

konuşmalara bakıldığında erkek çocuğa yüklenen "eril özellikler" in ve beklentilerin Türk toplum yapısında ne kadar baskın olduğunu kanıtlamaktadır. Ailenin kahvaltı sofrasında görüldüğü sahnede televizyondan aktarılan haber 2000'ler Türkiye'si hakkında bilgi sunması ve toplumsal düzlemde karşılığının olması yönüyle dikkat çekicidir:

Dış ses: Göstericiler polise taşlar ve havai fişeklerle saldırdı, sokaklar karıştı. ... tazyikli su ve biber gazıyla müdahale etti. Olaylar sırasında Dicle Üniversitesi Hukuk bölümü öğrencisi 22 yaşındaki Aydın Erdem hayatını kaybetti. Erdem'in ölüm nedeni otopsi sonucunda belli olacak. Gösteriler sırasında binalar, dükkânlar büyük hasar gördü. ... Batman'da sokaklar karıştı...

Arka plandan gelen bu haber, izleyiciye içinde yaşanan döneme ve toplumsal hareketlere yönelik bir ipucu teşkil ederken masada Ahmet'in okulunu bitirdikten sonra Urfa'ya dönmesi üzerine baba Mustafa'nın konuştuğu duyulur. Kahvaltı sonrası anne ve babalarını memleketlerine yolcu ederken baba Mustafa'nın Ahmet'e "Cenabıallah nazardan saklasın seni. Maşallah maşallah." deyip, kızı Hatice'nin yalnızca yanağını okşaması ataerkil toplum yapısı içerisinde kök salmış olan cinsiyetçi çocuk ayrımının bir göstergesidir.

Kezban'ın baskısıyla oğlu Ahmet'i telefonda okulunu bitirdikten sonra memleketine çağıran baba Mustafa, oğluna döndükten sonra sırasıyla "askerlik, evlilik ve iş kariyeri" hedeflerini sıralar. Babasına göre Ahmet'in geçmişi, geleceği ve kaderi Şanlıurfa'dır. Kezban, eşi Mustafa'nın pasif tutumundan ötürü öfke duyar ve Ahmet'in onu takmadığını söyleyerek eşiyle tartışma yaşar:

Kezban: Söyleyemedin bile. Niye geri çağıramadın?

Mustafa: Bir yolunu bulurum. Bitirmesine az kaldı.

Kezban: Biz zıkkım yerken mi? Ne hayrı olacak bu oğlanın sana? İflas ettin. Hayırsızlık soframızda. Aa bak dişini bile sattın. Suratına suratına gülüyorlar, görmüyor musun? Karakola çektirdi oğlan bizi. Alay konusuyuz yıllar var, sokakta, mecliste, çarşıda, camide. Şimdi bir oğlan daha veririm kucağına, şimdi. Ama bu gerekir. Erkek ister.

Mustafa: Bir oğlan bir kız çocuğu verdim kucağına. Nankörlük etme.

Kezban: Oğlan doğdu. Erkek olamadı. Hayra dönmedi.

Mustafa: Ya deli deli olma Kezban.

Resim 53. Kezban'ın eşi Mustafa ile tartışırken.

Kaynak: Alper ve Binay, 2011.

Kezban: Allah belanı vere, *bne. Armut dibine düştü işte. Ne var burada? Gücün eksik, sesin kısık. Allah belanı versin. Gurursuzsun, bak orada sokaklarda, kimlerle geziyor, ne boklar yiyor. Haysiyetsizsin ulan, şerefsizsin.

Resim 53'te görüldüğü gibi Kezban Mustafa'nın penisini tutarak "Ne var burada? Gücün eksik, sesin kısık" der. Bir kadın olarak Kezban'ın bu tutumu, ataerkil yapı içerisinde şekillenmiş ve doğallaştırılmış eril düşünce ve eylemi alaşağı eden Mustafa'nın eşinin kendisine (erkeğe) yönelik beklentilerini karşılayamamasına karşı gösterdiği bir tepki olarak düşünülebilir. Kezban, güçlü olması gerektiğine inandığı Mustafa'ya "ibne" diyerek eşini ötekileştirirken onun otorite eksikliğini vurgulayarak ona dişil özellikler atfeder; hem erkeği, hem kadını ötekileştirerek.

Resim 54. Kezban'ın Mustafa'ya tokat attığı sahne.

Kaynak: Alper ve Binay, 2011.

Mustafa: Vicdanım.

Kezban: Ben üzülüyor muyum sanıyorsun? Töre vicdandan büyüktür. Hadi git, saklan, kümese gir, yorganı çek, kapat başını. Daha o zaman dedim sana, bacak kadardı dedim, zenne olacak dedim. Dinlemedin, yok et dedim.

Mustafa'nın "vicdanım" diyerek oğluna yönelik affedici tutumunu hazmedemeyen Kezban, eşine tokat atar. Eril tahakkümün ters yüz edilmesine örnek bir karakter olarak Kezban, Mustafa'nın yerine ataerkil toplum yapısına ait düşüncelerin, değerlerin ve inanışların yeniden üreticisi konumunda görülmektedir. Bourdieu'nün erkek dünyasınca doğallaştırılarak sunduğu eril tahakkümün kadın tarafından –bilinçdışı biçimde– kabulüne yönelik bir örnek olan bu sahnede eşine fiziksel şiddet uygulayan, oğlunun eşcinsel kimliğini reddederek onu ötekileştiren, "heteroseksist düzen"e davet eden ve törenin dogmatik kurallarını öne süren bir karakter olarak Kezban, eril tahakkümün

hüküm sürdüğü ataerkil yapı içerisinde şekillenmiş olan bir kadın temsili olarak sunulmaktadır.

Bourdieu'nün eril tahakküm üzerine düşüncelerinin tartışıldığı bölümde de belirtildiği üzere ataerkil toplum düzeni içerisinde "eril tahakküm" kendisini hissettirmeden erkek ve kadına ilişkin işbölümünü, cinsel rolleri, toplum ve aile içerisindeki konumu belirlemekte, bunları doğallaştırmakta ve normalleştirerek kadının bu kategorileri içselleştirerek kabul etmesini sağlamaktadır. Kezban'ın Mustafa'nın eksik bir erkek olduğuna ilişkin yaptığı vurgu dikkat çekicidir. Mustafa bir erkek olarak "sesi kısık, gücü eksiktir". Kendisinden beklenen "güçlü" erkek imajına sahip olmaması Kezban tarafından Ahmet'in eşcinsel olmasının da en büyük nedeni olarak dile getirilir. Ailenin iflas etmesinin, toplum içinde itibar kaybı yaşamasının nedenlerini, Mustafa'nın Ahmet'te küçük yaşlardan itibaren görülen bu eğilimi yok etmemesine bağlayan Kezban, Mustafa'nın "vicdan" vurgusunun karşısına "töre"nin dogmatik ve din-ataerkil düşünce ekseninde şekillenmiş olan katı kurallarını öne sürmektedir. Kezban'ın "hayırsızlık soframızda" söylemi muhafazakâr ve din temelli bir söylem olarak yorumlanmalıdır: Türk kültürünün erkek merkezli, ataerkil yapısı ile İslam dininin eşcinselliği olumsuzlayıcı söylemi, Kezban'ın ailesinin yaşadığı tüm bu kötü deneyimleri "ilahi gücün cezası" olarak nitelendirmesi yönüyle Türk toplumu içerisindeki köklü homofobiye de göndermede bulunmaktadır.

Can'ın eşcinsel olduğu için asker kaçağı durumuna düşmesi nedeniyle gelen ihbarnameyi almak için karakola giden Sevgi ile polis memuru arasında geçen konuşmadaki politik vurgular dikkat çekmektedir:

Polis: Sevgi Hanım, vatan hizmeti her Türk'ün hakkı ve ödevidir. Hiç kimseye ayrıcalık yoktur. Oğlunuz Can Öztürk asker kaçağı. Adresini gizleyerek suça ortaklık ediyorsunuz.

Sevgi: Bak evladım. Benim kocam Binbaşı Önder Öztürk. Mardin Midyat'ta şehit oldu. Büyük oğlum askerliğini yaptı, evde enkazı yapıyor. Oğlum Can asker kaçağı falan değil.

Devletin ideolojik bir aygıtı olarak güvenlik kolları ve askerlik, Türk toplum yapısındaki "erillik" ve "askerlik" ilişkisini ortaya koymaktadır. Can'ın asker kaçağı bir Türk erkeği olarak vatana karşı "ödev"ini yapmamaktadır. Sevgi'nin ailesinde askerlik yapan erkeklerin gördüğü zararı vurgulaması ise "erillik" ile "askerlik" arasındaki sıkı bağı esnetir niteliktedir. Asker eşini kaybetmesi, oğlu Cihan'ın da askeri görevi nedeniyle psikolojik yönden yıpranması, yasal çerçevede asker kaçağı olarak tanımlanan oğlu Can'ı Sevgi'nin gözünde aklamaktadır. Sevgi'nin bu itirazı ve karşı koyuşu, 2000'li yıllarda "Her Türk asker doğar" mitine getirilen bir eleştiri olarak okunmalıdır. Bu yıllarda yükselen anti-militarist eleştiriler, erkekliğin ve Türklüğün askerlikle ilişkilendirilmesine karşı bir duruş sergilenmiştir.

Can'ın toplum ve devlet kurumları tarafından onay görmeyen cinsel kimliği aile içinde de baskılanmaktadır. Her ne kadar annesi ve ağabeyinden aynı, "liberal görüşlü" teyzesiyle yaşasa da ağabey Cihan, Can'ın askerlikten kaçmasını şiddetle eleştirmektedir. Polislerin Can'ı sormak için eve geldiği bir gün annesi Sevgi'ye

Cihan: Sevgili oğlum için geri geldiler. Götürecekler onu, sen ne yaparsan yap, o gidecek. O da herkes gibi tıpış tıpış gidecek.

demesi, Can'ın cinsel kimliğini yerici bir biçimde "Pazardan aldım oğlan, eve geldim kız çıktı" espiri yapması, Cihan'ın heteroseksist ataerkil düzenin bir tiplemesi olarak sunumuna hizmet etmektedir. Can'ın annesini görmek için Ahmet'le İzmir'e gittiği sahnede ekonomik ve toplumsal sorunlarından dolayı askere gitme kararını açıklaması ve "Hepimiz için yapıyorum anne" demesi

üzerine Sevgi'nin karşı çıktığı görülür. Cihan ise Can'ın saç modelini "O saçlar ne lan! Yavşak!" şeklinde hakaretvari biçimde eleştirir ve annesinin tavrına zıt olarak kardeşinin cinsel kimliğine yönelik benzer saldırılarını sürdürür:

Cihan: Kızın erkek olur da döner askerden.

Cihan'ın ataerkil toplum yapısının bir temsilcisi olarak söylem, düşünce ve eylemlerinin altında yatan dinamikler Ahmet'le arasında geçen konuşma ile daha da ortaya çıkar:

Cihan: Sen de ailenin gururu musun birader? Sen de benim gibisin değil mi, emin değilsin? Asker babanın oğluyum ben, boru değil. Hep onun gibi olmak istedim küçükken. Aslan oğlum derdi bana, Aslanım, aslan!

(Ayağa kalkar ve jest ve mimiklerle olayı canlandırarak anlatır)
"Rahat, hazır ol! Tak onlar geliyor ben indiriyorum. Tak onlar geliyor ben indiriyorum. Babam görse var ya, çıldıracak zevkten rahmetli. Rahat!"

(Ağlayarak) "Rahat ha? Ne rahatı lan? Benim babam ölmüş ne rahatı? Ben onun sayesinde buradayım sen biliyor musun? Ben onun sayesinde yaşıyorum. Rahat ha? Asker ölmez, babam ölmez, bu vatan da bölünmez!"

Konuşmalardan anlaşılacağı üzere Cihan'ın karakterini şekillendiren temel ögeler "askerlik", "Türklük" ve "erkek olma" şeklinde sıralanabilir. Cihan'ın Ahmet'e "Sen de ailenin gururu musun birader? Sen de benim gibisin değil mi, emin değilsin?" şeklinde sorduğu soru birçok açıdan incelemeye değerdir. Birincil olarak, Cihan'ın kendisini "asker babanın oğlu" olarak tanımlaması, ancak ailesinin gururu olup olmadığı noktasında yaşadığı ikilem, erilliğin şekillendirilme süreci ile ilgili bilgi sunar. Gerçek bir "erkek" olmak, babasının

Cihan'ı severken kullandığı "aslanım" sözcüğü değişmeceli kavramsal karşılığının gerçekliğe de dökülmesini gerektirmektedir: "Bir aslan gibi güçlü bir erkek olmak". Cihan, rol model olarak model aldığı babasının şehit olmasından da kaynaklandığı üzere bir "aslan" gibi güçlü kalamamış, askerden psikolojik olarak yıpranarak dönmüş ve "ailesinin gururu" olamayıp alkol batağına saplanmış. İkincil olarak, asker bir babanın oğlu olmak "Türklük", "vatan bütünlüğü" ve "askerlik" kavramlarının ideolojik etkisini Cihan üzerinde daha da güçlendirmektedir. Böylelikle Türkiye'de, Türk erkeğine atfedilen önemin temelinde yatan etkin unsurları da ortaya çıkarmaktadır. Cihan'ın "Tak onlar geliyor ben indiriyorum." söylemi ile erkek bireyin vatanı koruma adına savaş verdiği karşı grubu da imlemektedir: Türkiye'de 2000'lerde de devam etmekte olan doğudaki silahlı çatışmalarda Türk askerinin mücadele verdiği taraf olarak Kürt gerillalar, ilgili yıllarda adı geçen çatışma ortamına da gönderme de bulunmaktadır. Ahmet'in bir Kürt olarak film boyunca Türklük ve Kürtlük tartışmalarına girişmediği görülürken Cihan'ın çatışmalar sırasında öldürdüğünü ima ettiği Kürtler de ilgili yorumu karşısında da sessiz kalmıştır. Cihan'ı bilişsel düzeyde şekillendiren ataerkil toplum yapısı ve resmi devlet ideolojileri ile babasını yitirmiş bir evlat arasında gidip geldiği ise "Rahat ha? Ne rahatı lan" söylemlerinde gizlidir. Bir yandan askeri "Rahat!" söylemi üzerinden isyan ettiğini ve babasının acısını dile getirdiğini diğer yandan ise "Asker ölmez, babam ölmez, bu vatan da bölünmez!" tümcesi ile resmi Türk devlet ideolojisine ve içine doğduğu ataerkil aile yapısına ait söylem ve değerleri yeniden ürettiğini söylemek mümkündür.

3.6.5 Bourdieu'nün sosyal sermayesi ışığında 2000'ler Türkiye'si ve Zenne

Resim 55. Can'ın devletin güvenlik kurumlarıyla ilk "dans"ı.

Kaynak: Alper ve Binay, 2011.

Asker kaçağı olduğu gerekçesiyle yakalanan ve karakola getirilen Can, polis memuruna kaçak olmadığını, sanatsal faaliyetleri nedeniyle askerlik işlerinin askerliği anlatmaya çalıştığı sırada memurun "İbne misin sen? Rapora başvurdu mu?" şeklinde sorduğu sorular ataerk'in tahakkümü altındaki resmi devlet güvenlik kurumlarının norm dışı, heteroseksüel olmayan erkeğe olan bakışını sergilemektedir. Can, cinsel kimliği nedeniyle ötekileştirilmiştir. Polis memurunun sözünü ettiği "rapor" ise eşcinsel olduğunu beyan eden bireylerin askerlikten muaf tutulabilmesi için askerlik şubesine sundukları belgedir.

Resim 56. Can'ın ve Ahmet'in askerlik şubesinde sırada beklemekte olduğu sahne. Can'ın giymiş olduğu asker kostümünü rengârenk bir şekilde süslemesi, "erkeklik" ve "askerlik" taşlaması olması nedeniyle ataerk'e bir başkaldırı.

Kaynak: Alper ve Binay, 2011.

Ahmet içeri girip cinsel ilişki sırasında çekilmiş fotoğrafları sunduğu ve eşcinsel olduğunu açıkladığı sırada binbaşı ile arasında geçen

Asker: Nerelisin evlat?

Ahmet: Urfa.

Asker: Vay, Urfa. Bölücü değil bu alıcı.

konuşmasında Ahmet, hem etnik köken vurgusuyla "bölücü" etiketiyle terörist olarak, hem de "alıcı" etiketiyle, kaba bir biçimde, eşcinsel olmasına vurgu yapılarak ötekileştirilmektedir. Can odaya girdiğinde aynı muameleye maruz kalır ve cinsel kimliği nedeniyle alaya alınarak hakarete uğrar:

Asker: Ne lan bu halin? Baban ne diyor lan senin bu ibne haline?

Bu noktada devletin resmi bir ideolojik aygıtı olarak "ordu"nun cinsel yönelimi farklı bireylere yönelik tutumunun ve duruşunun "ayrımıcı" olduğu söylenebilir.

4. Sonuç ve Öneriler

4.1. Sonuç

2000'li yıllar Türkiye'sinde iktidar alanındaki mücadeleler sonucunda değişen siyasi erk, politik gündemi belirleyen ilgili yılların siyasi eyleyicilerinin söylem ve eylemleriyle Türk toplumunun yaşamakta olduğu değişimleri yakından deneyimlemesine neden olmuştur. Türk sinemasının da toplumsal düzlemde yaşanmakta olan tüm bu değişimlerden etkilendiği yorumu yapmak olanaklıdır. Bu çalışma 2000'li yıllarda yaşanan söz konusu değişimlerin amaçlı örneklem modeliyle örnekleme alınan Türk sineması filmlerinde nasıl karşılık bulduğunun sosyolojik ve ideolojik araştırma yöntemlerine başvurarak sorgulanmasına duyulan ilgiden doğmuştur.

Bu amaç doğrultusunda ilk olarak, özellikle 2000'lerin ilk on yılı sürecinde yaşanan iktidar çatışmaları Şerif Mardin'in Edward Shils'tan aldığı "merkez-çevre" kavramları kapsamında tartışılmıştır. Sunar ve Kaya (2014: 356) merkez-çevre kavramını şu sözlerle açıklamaktadır:

Şerif Mardin'in Edward Shils'ten alarak kullandığı bu kavram Türkiye'de tabakalaşmanın tarihsel toplumsal yapı sebebiyle esas itibarıyla yönetenler ile yönetilenler arasında gerçekleştiğini dile getirmektedir. Buna göre, merkezde yer alan yönetici elit kendi konumunu –yani merkezi–, çoğunluğa –yani çevreye– karşı korumaktadır.

Buna göre vesayet sahibi elitler ile Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarları arasında yaşanan erk çatışmaları tartışılırken 2000'li yıllarda değişmekte olan siyasi dengeler göz önünde bulundurulmuştur. Taşkın'ın (2013b: 14) deyişiyle "sessiz muhafazakâr/Müslüman kitle (veya asli unsur) ve onun karşısında konumlanan, laik, Batıcı, etkili azınlık arasında kurulan bir ikilik" olarak

açıklanabilecek bu erk çatışması çevresel unsurları merkeze taşıdığı varsayılan Adalet ve Kalkınma Partisi “milli irade”ye atıfla ve “muhafazakâr demokrat” bir kimlikle hükümetler kurmuştur. Buna bağlı olarak 2000’li yıllarda yaşanan değişimleri anlayabilmek için söz konusu siyasi eyleycilerin ideolojileri doğrultusunda, çevreden merkeze taşıdıkları söylem ve eylemleri imleme gerekliliği doğmuştur. Bunun için Bourdieu’nün ortaya koyduğu “alan” kavramı ve tartışmaya açılan “iktidar alanı” alt başlığı altında Adalet ve Kalkınma Partisi’nin iktidarını nasıl pekiştirdiği belirtilmiştir. “Alan”ı “... güç ilişkilerinin ve bu ilişkileri değiştirmeyi hedefleyen mücadelelerin yeri...” ve “çatışmanın ve rekabetin ürünü” (2003: 89) olarak açıklayan Bourdieu iktidar alanını da “... ileri bir toplumu meydana getiren göreceli olarak özerk alanlarda dolaşımda bulunan çeşitli sermaye türlerini elinde bulunduranların işgal ettiği konumlar sistemi ...” (2014: 73) tümceleriyle açıklamıştır. İktidar alanında tahakküm kuran siyasi eyleycilerin belirleyici etkisiyle değişimlere uğradığı ve toplumsal yapıyı yeniden şekillendirdiği düşünülmektedir. Çalışmada, iktidar yetkesini elde eden Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Bourdieu’nün ortaya koyduğu “ekonomik”, “kültürel” ve “sosyal” sermayeleri nasıl şekillendirdiği ardıl olarak tartışılmıştır. Swartz’ın (2011: 110), Bourdieu’dan (1986a: 243) aktardığı kadarıyla bu sermayeler, “iktisadi⁸⁰ sermaye (para ve mülk), kültürel sermaye (eğitim de dâhil olmak üzere kültürel mallar ve hizmetler), sosyal sermaye (tanışıklıklar ve ilişki ağları)” olarak açıklanmaktadır. Türkiye’de 2000’li yıllarda kaydedilen ekonomik gelişmelerin Türk sinemasına nasıl yansıdığını anlayabilmek için ilgili yıllarda hükümetler kuran siyasi iktidarın ekonomik eylemleri Bourdieu’nün ekonomik sermayesi ışığında tartışılmıştır. Buna göre toplumda yaşanan muhafazakârlaşmaya paralel olarak sermayenin el değiştirdiği ve muhafazakâr kesimin ekonomik anlamda güç kazandığı tartışmalarının yanı sıra 2000’lerde

⁸⁰ “Ekonomik Sermaye” olarak da adlandırılmaktadır.

gelişmekte olan inşaat sektörü ile zenginleşen kesime değinilmiş, inşaat faaliyetlerine bağlı olarak ortaya çıkan kentsel dönüşüm sorunsalı ele alınmıştır. Kültürel sermaye ışığında değışen politik söylemle eşgüdümlü olarak milliyetçiliğin muhafazakârlık ekseninde yeniden tanımlanışı ve 2000'lerde görünürlüğü artan ayrışık kitlelerin kendilerini yeniden ifade etmeleri/tanıtmaları/tanımlamaları imlenmiştir. Bourdieu'nün bir kültürel sermaye türü olarak "eğitimsel sermaye"nin dönüşümüne değinilmiş, Türk toplum yapısını açıklamada en önemli olgulardan biri olan "ataerk" kavramının yeniden üretilerek nasıl pekiştirildiği söylem ve eylem örnekleriyle açıklanmıştır. Kuşkusuz ki değışen politik söylemin, beraberinde getirdiği ya da yeniden ürettiği fikirler 2000'li yıllar Türk sinemasında da karşılığını bulmuştur. Son olarak sosyal sermaye ışığında 2000'ler Türkiye'sinde toplumsal yapıya egemen olan "ötekileştirme" çeşitli örneklerle ifade edilmiştir. Yakın dönem Türk sinemasında da temsil ya da kavramsal boyutlarıyla karşılığını bulan "öteki" kavramı ile daha özgül olarak, Kürtler, Aleviler ve LGBTİ bireylerin 2000'li yıllar Türkiye'sinin politik ikliminde neleri deneyimledikleri, ne şekilde hak arayışında buldukları tartışmanın odağına alınmıştır. Ek olarak, Bourdieu'nün tüm sermaye tiplerine atıfla ele alınan Gezi Park Olayları sonrasında oluşan gelişmelerin Türk sinemasına nasıl yansıdığını anlayabilmek için bu bağlamda bir tartışma yürütülmüştür.

Bu bağlamda yapılan çalışmada *Çekmeköy Underground*, *Zerre*, *Babamın Sesi*, *Çoğunluk* ve *Zenne* filmleri örnekleme alınmıştır. Yukarıda yürütülen tartışmalar ışığında yaşanan gelişmelerin yakın dönem Türk filmleri arasından seçilen bu filmlere ne şekilde yansıdığı tablollaştırıldığında şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Tablo 1. Filmlerde Karşılaşılan Temsiller ve Temalar

Örnekleme Alınan Filmler	Ekonomik Sermaye	Kültürel Sermaye	Sosyal Sermaye
Çekmeköy Underground (Aysim Türkmen, 2014)	-Kentsel Dönüşüm -Getirim (Rant) -Sermayenin El Değiştirmesi	-Ataerk	-Yeni Aidiyet Alanları -Gezi Park Olayları -Sosyal Medya Kullanımı
Zerre (Erdem Tepegöz, 2012)	-Taşeronlaşma, sendikal&sigorta haklar(ın)ın yoksunluğu -Kentsel Dönüşüm -Getirim (Rant)	-Milliyetçi Muhafazakârlık	-Kürtler -Cinsiyete Yönelik Ayrımcılık
Babamın Sesi (Zeynel Doğan & Orhan Eskiköy, 2012)	-...	-Güncel Türk Politikaları	-Kürtler -Aleviler
Çoğunluk (Seren Yüce, 2010)	-Kentsel Dönüşüm -Getirim (Rant) -Sermayenin El Değiştirmesi	-Ataerk -Milliyetçi Muhafazakârlık	-Kürtler -Cinsiyete Yönelik Ayrımcılık

Zenne (M. Caner Alper & Mehmet Binay, 2011)	-Sendikal, sigorta haklar(ın)ın yoksunluğu	-Ataerk -(Milliyetçi) Muhafazakârlık	-LGBTİ -Kürtler -Cinsiyete Yönelik Ayrımcılık (Cinsel Yönelime Yönelik Ayrımcılık)
---	--	--	--

Tablo 1’deki veriler, örnekleme alınan Türk filmlerinde işlenen temalar ve temsillerle ilgili bilgi vermektedir. Bourdieu’nün sermaye tipleri başlıkları altında sınıflandırılan filmlerde sorunsallaştırılan konular incelendiğinde filmlerin, Bourdieu’nün ortaya koyduğu ekonomik, kültürel ve sosyal sermayelerin en az ikisine gönderme yaptığı görülmektedir. Ekonomik sermaye tipi altında tartışılan konulardan “kentsel dönüşüm”ün örnekleme alınmış ilgili yıllarda yapılan Türk filmlerinde en çok rastlanan sorun olduğu açıktır. Türkiye’de 2000’lerde yükselişe geçen inşaat sektörünün kentsel dönüşüm sürecini hızlandırması ve kentsel dönüşüm faaliyetlerinin kent hayatı içerisinde yoğunlaşması ve beraberindeki getirim savaşları Türk sinemasına da yansımış, yönetmenler toplumsal düzlemde yaşanan bu değişimlere kayıtsız kalmamışlardır. 2000’ler Türkiye’sinde gelişen inşaat sektörünün etkisiyle Anadolu sermayesinin güçlenmesi ve (milliyetçi) muhafazakâr kesimin sermayeye egemen olmaya başlamasına ilişkin tartışmalar karakter temsilleri ya da tematik anlamda filmlere de konu olmuştur. Kentlerin ve dolayısıyla toplumsal yaşantının dönüşümü Türk sinemasında da karşılığını bulmuştur.

Yücesan Özdemir (2013: 138), “taşeronluk” a, Cop’un (2013) sendikal alandaki etkinliğinin azalmasına ve Önder’in (2007) sendikasızlaşmanın artması ve geçici, yarı zamanlı veya taşeron işgücünün oluşturduğu kayıt dışı ekonominin genişlemesi gibi sorunlara dikkat çekmesine benzer biçimde gibi örnekleme alınan filmlerde de taşeronlaşma, sendikal-sigorta hakları(nı)n yoksunluğu ve bireylerin sosyal güvenceden yoksun bir yaşam sürmeleri gibi temalar işlenmiştir.

Bourdieu’nün kültürel sermayesi başlığı altında ele alınan 2000’li yıllar Türkiye’indeki gelişmeler arasında en çok “ataerk” e ait söylemler ya da eylemlerin ve “milliyetçi muhafazakârlık” konularının ele alındığı görülmektedir. 2000’li yıllar Türkiye’inde ataerkil düşünceyi yeniden üreten ve söylemleriyle pekiştiren siyasi eyleyiciler göz önünde bulundurulduğunda Türk toplumundaki erkek egemen yapının bir kültürel öge olarak filmlere taşındığını söylemek olanaklıdır. 2000’li yıllarda Türk toplumunun muhafazakârlaştığına ilişkin tartışmalar ışığında örnekleme alınan Türk filmlerinde de milliyetçi-muhafazakâr toplum yapısına vurgu yapıldığı dikkat çekmektedir.

Bourdieu’nün sosyal sermayesi altında ele alınan konular arasında “ötekiler” in örnekleme alınan Türk filmlerinde tematik olarak ya da temsili anlamda çokça ele alındığı görülmektedir. Geleneksel, erkek egemen, milliyetçi ve muhafazakar Türk toplum yapısının dışlayıcı yönüne atıfla Bourdieu (2006: 25) de “muhafazakar geleneğin ... sınıfların varlığını yadsıma[sını], son tahlilde farklılıkları, farklılaşma ilkelerini reddetmek” olarak ifade etmektedir. Seçilen filmlerin dördünde Kürt karakterlerin temsili ya da 2000’ler Türkiye’inde Kürtlere ilişkin politikalarla ilgili temalar filmlere konu edilmiştir. Bazı karakter temsilleri Türk halkı arasındaki basmakalıp Kürt vatandaş algısını yeniden üretirken (*Zerre’de* kötü koşullarda, sendikal ya da sigorta hakları olmaksızın yaşayan Remzi), (*Çoğunluk’*taki Kürt inşaat işçileri), diğer karakterler politik

ideoloji bağlamında yer yer illegal bağlantılarla özdeşleştirilmiştir (*Çoğunluk*'taki Gül ve *Zenne*'deki Ahmet karakterleri). *Babamın Sesi* filmi bir yandan 2000'ler politikalarına yaptığı göndermeyle Kürtlerin kültürel haklar bağlamındaki hak arayışlarına vurgu yapmaktadır. Öte yandan film aynı zamanda Aleviler'in geçmişte maruz kaldıkları şiddete yaptığı göndermeyle de "bellek" vurgusuyla geçmişe yönelik tartışmaları günümüze taşımaktadır. *Zenne*'de LGBTİ bireylerin ataerkil Türk toplumu içerisinde yaşadıkları zorluklar ve maruz kaldıkları ötekileştirme bireysel bir hikâye üzerinden anlatılırken özellikle kadınlara ve yine LGBTİ bireylere yönelik siyasi/toplumsal/kültürel ayrıştırıcı cinsel kimlik politikaları da ele alınan diğer konular olmuştur.

Örnekleme alınan filmler arasında Gezi Park Olayları'ndan sonra yapılan tek film olan *Çekmeköy Underground* ise 2000'ler Türkiye'sinde gençlerin yoğun internet ve sosyal medya tüketimine yaptığı vurguyla gençlerin (yeni-den) kimlik inşa süreçlerine dikkat çekmektedir. White'a (2013) göre genç insanlar ulusun içinde birey olarak kendilerine aidiyet alanları ararken, kendilerini artan bir biçimde, yeni medya, sivil aktivizm ve tüketim kültürü üzerinden ifade etmektedirler. 2000'ler Türkiye'sine yaptığı yoğun atıfla gençlerin yaşam şekilleri, tarzları, düşünüş biçimleri ve toplumsal ve politik olaylara bakış açısındaki değişimleri imleyen film özellikle duvar yazılarını fon olarak kullanmasıyla Gezi Park Olayları sonrası patlayan gündeme ilişkin politik/sosyal/kültürel/toplumsal duvar yazıları aracılığıyla toplumsal düzlemde yaşananlara ışık tutmaktadır.

Yapılan değerlendirmeler ve örnekleme alınan filmlerden elde edilen bulgular sonucunda 2000'li yıllarda Türk toplumunda ortaya çıkan ekonomik, kültürel ve sosyal değişimlerin Türk sinemasına da yansıdığı söylenebilir. Türk toplumunun 2000'lerde deneyimlediği ekonomik, kültürel ve sosyal değişimler Türk sinemasında da karşılığını bulmuş, filmlerde yaşanan gelişmeler ya

merkeze oturtularak ele alınmış ya da birer yan öge olarak işlenmiştir. Buradan çıkacak sonuç, 2000'lerde yapılan filmlerin ilgili yıllarda Türkiye'de ortaya çıkan gelişmelerden bağımsız okunamayacağı yönündedir.

4.2. Öneriler

2000'li yıllar, Türkiye için politik, ekonomik, kültürel ve sosyal değişimlerin yaşandığı hızlı bir süreci beraberinde getirmiştir. Toplumsal yaşantıda ortaya çıkan tüm gelişmelerle birlikte Türk sineması da toplumu yansıtan bir araç olarak bu yılların politik, ekonomik, kültürel ve sosyal değişimlerine kayıtsız kalmamıştır. Toplumda yaşanan ve deneyimlenen gelişmeler Türk sinemasına da yansımıştır ve bu değişimler pek çok bakış açısıyla beyaz perdeye taşınmıştır.. Ayrıca daha fazla film politik söylem açısından ele alınarak genellemeler yapılabilir. Çalışma kapsamında ele alınan filmler ile aynı dönemlerde yapılan diğer Türk filmleri arasında tematik anlamda bir yakınlık olduğu söylenebilir. Yakın dönem olarak adlandırılan Türk sineması film örneklerinde işlenen "kentsel dönüşüm" süreçlerinin bireylerin hayatına olan etkisi, kent dokusunun yeniden şekillenmesi, buna bağlı olarak sosyal, ekonomik ve kültürel yaşantılarda kaydedilen değişiklikler, ekonomik dönüşümlerin sonucunda görünürlüğü artan sınıflar, sermaye boyutunda varolan eşitsiz dağılımlar ve negatif ekonomik politikaların bireylerin hayatına yansması, yoğunlukla artan muhafazakar politikalar sonucu toplumdaki bazı fraksiyonların "öteki" pozisyonunun güçlendirilmesi, buna rağmen "öteki" olarak nitelenen grupların karşıt kimlik geliştirerek görünürlüklerini arttırması, farklı etnik ve dini kimliklere sahip bireylerin "kültürel" bağlamda hak talepleri (Kürtlerin "ses", "söz" ve "özgürlük" kavramlarını sembolleştirerek "anadil"e ilişkin hak arayışları, Alevilerin, mezhebe dayalı inanç farklılıklarının tanınması ve talep ettikleri hakları gündeme getirmesi vb.) gibi ortak temalar yakın dönem Türk sineması film örneklerinde görülebilmektedir.

Bu çalışmanın amacı da 2000'ler Türkiye'sinde yaşanan gelişmelerin Türk sinemasına nasıl yansıdığını ortaya koymaktır. Yaşanan gelişmeleri daha sağlıklı okuyabilmek ve 2000'li yıllarda Türk sinemasındaki değişimleri daha iyi anlayabilmek için bu dönemin Türk sinema tarihi açısından tasnif edilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Adanır, O. (2003). *Sinemada anlam ve anlatım*. (2. Baskı). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Ahmad, F. (2014). Yaşarken yazılan tarih gelecekte nasıl okunacak? *Tarih*, 44.
- Alğan, C. (2014). Medya'nın Kürt'le imtihanı. *Azınlıklar, ötekiler ve medya* (Ed: Y. İnceoğlu, S. Çoban). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, ss. 123-143.
- Alkan, M. Ö. (2014). Yaşarken yazılan tarih gelecekte nasıl okunacak? *Tarih*, 44.
- Alper, M. C., Binay, M. (Yapımcı), (Yönetmen). (2011). *Zenne* [Film]. Türkiye: Cam Film.
- Althusser, L. (2014). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları* (Çev: A. Tümertekin). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Aslan, S. (2014). Kent hakkı mücadelesine Türkiye'den bir örnek: "7 Eylül 2013 Tuzluca'yır Direnişi". *Birikim*, 302, s. 71-85.
- Atamtürk, B. (2007). İdeoloji, bilim ve iktisat. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*. İstanbul.
- Ateş, K. (2015). Aleviliği sizden öğrenecek değilim: AKP ve dışlamanın yeni mekanizması. *Birikim*, 309-310, s. 157-166.
- Ayata, G.; Çağlı, P.; Elveriş, İ.; Eryılmaz, S.; Gül, İ., I.; Karan, U.; Muratoğlu, C.; Taboğlu, E.; Tokuzlu, L., B.; Yeşiladalı, B. (2013). *Gezi Parkı olayları insan hakları hukuku ve siyasi söylem ışığında bir inceleme*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aydın, A. (2014). Egemenin sorusuna yanıt verme ayartısı. *Ayrıntı Dergi*, 7, s. 38-42.
- Aydın, A. (2015). Ali Aydın röportajı. 55-62. (S. Tokmak, Röportaj Yapan) Encore Yayınları.

- Balanuye, Ç. (2013). Demokrasi, çokluk ve sözleşme: diren Türkiye!. *Gezi, isyan, özgürlük: sokağın şenlikli muhalefeti* (Ed: K. İnal). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, ss. 182-192.
- Balkan, E. ve Öncü, A. (2013a). İslami orta sınıfın yeniden üretimi. *Neoliberalizm, İslamcı sermayenin yükselişi ve AKP* (Ed: N. Balkan, E. Balkan, A. Öncü). İstanbul: Yordam Kitap, ss. 251-290.
- Balkan, N.; Balkan, E.; Öncü, A. (2013b). Önsöz. *Neoliberalizm, İslamcı sermayenin yükselişi ve AKP* (Ed: N. Balkan, E. Balkan, A. Öncü). İstanbul: Yordam Kitap, ss. 11-18.
- Barrett, M. (1996). *Marx'tan Foucault'a ideoloji*. İstanbul: Sarmal Yayınları.
- Başarır, İ. (2015). İlksen Başarır röportajı. 35-39. (S. Tokmak, Röportaj Yapan) Encore Yayınları.
- Bayrakdar, D. (2015). Önsöz, *Türk film araştırmalarında yeni yönelimler 11 sinema ve yeni* (Ed: D. Bayrakdar, M. Oğuz, M. Akser, Z. Altundağ). İstanbul: Bağlam Yayınları, ss. 7-9.
- Berger, A. A. (1996). *Kitle iletişiminde çözümleme yöntemleri* (Çev: M. Barkan vd.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Beydilli, H. (2014). Vahabiler, IŞİD ve AKP Ortadoğu ve Vahabi Suud Hanedanlığı. *Ayrıntı Dergi*, 7, s. 24-29.
- Bora, T. (2014). *Türkiye'nin linç rejimi*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Borovalı, M., Boyraz, C. (2015). AKP'nin Alevi açılımı: Aleviliği tanım(lam)ak. *Birikim*, 309-310, s. 143-148.
- Bourdieu, P. (2006). *Pratik nedenler eylem kuramı üzerine*. (Çev: H. Uğur Tanrıöver). İstanbul: Hil Yayın.

- Bourdieu, P. (2014a). Devlet soyluları üzerine Pierre Bourdieu ile söyleşi: yönetici sınıftan iktidar alanına. *Birikim*, 306, s. 73-86.
- Bourdieu, P. (2014b). *Eril Tahakküm*. (Çev: B. Yılmaz). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Bourdieu, P.; Wacquant, L. (2003). *Düşünümsel bir antropoloji için cevaplar* (Çev: N. Ökten). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bowles, S., Gintis, H. (1996). *Demokrasi ve kapitalizm mülkiyet, cemaat ve modern toplumsal düşüncenin çelişkileri* (Çev: O. Akınhay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cizre, Ü. (2013). Yeni bir siyaset tarzı: Türk Silahlı Kuvvetleri, toplum ve AK Parti. *Türkiye'de demokrasi, İslam ve laiklik* (Ed: A. T. Kuru, A. Stepan). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, ss. 115-138.
- Cop, B. (2013). *AKP'nin yükselişi ve düşüşü*. İstanbul: Destek Yayınevi.
- Corcuff, P. (2007). Habitus'tan hareketle: kolektife meydan okuyan tekil. *Ocak ve zanaat Pierre Bourdieu derlemesi* (Ed: G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, Ü. Tatlıcan). İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 367-396.
- Coşar, S., Yeğenoğlu, M. (2009). The neoliberal reconstructing of Turkey's social security. *Monthly Review*, 60(11), s. 34-47.
- Coşar, S.; Yücesan Özdemir, G. (2013). Sonuç. *İktidarın şiddeti Akp'li yıllar, neoliberalizm ve islamcı politikalar* (Ed: S. Coşar, & G. Yücesan Özdemir). İstanbul: Metis Yayınları, ss. 249-255.
- Coşkun, M. F. (2015). Mahmut Fazıl Coşkun röportajı. 41-46. (S. Tokmak, Röportaj Yapan) Encore Yayınları.

- Çelik, Ö.; Karaçimen, E. (2015). Sermayenin üretiminde inşaat sektörü. <http://birgun.net/news/view/sermayenin-uretiminde-insaat-sektoru-/16796> (Erişim Tarihi: 20.04.2015)
- Çiğdem, A. (2009). *D'nin halleri din, darbe, demokrasi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çiğdem, A. (2014). *Geleceği eskitmek AKP ve Türkiye*. İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Daldal, A. (2015). Ulusal sinema kavramı ve yeni "Türk sineması" üzerine. *Türk film araştırmalarında yeni yönelimler 11 sinema ve yeni* (Ed: D. Bayrakdar, M. Oğuz, M. Akser, Z. Altundağ). İstanbul: Bağlam Yayıncılık, ss. 13-29.
- Daldal, K. (Yapımcı), Tepegöz, E. (Yönetmen). (2012). *Zerre* [Film]. Türkiye: Kule Film.
- Demirci, S.; Çakar, Ö.; Yüce, S. (Yapımcı), Yüce, S. (Yönetmen). (2010). *Çoğunluk* [Film]. Türkiye: Yeni Sinemacılar.
- Demir, E. (2014). Foucault'da iktidarı yeniden düşünmek. <http://www.birikimdergisi.com/guncel/foucaultda-iktidari-yeniden-dusunmek> (Erişim Tarihi: 10.02.2014)
- Demirezen, İ. (2014). Türkiye'de tüketim toplumuna doğru: sekülerleşme, muhafazakarlık ve tüketimin dönüşümü. *Türkiye'de toplumsal değişim* (Ed: L. Sunar). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, ss. 203-227.
- Diken, B., Bagge, C. (2011). *Filmlerle sosyoloji*. (2. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Doğan, Ö. (Yapımcı), Doğan, Z., Eskiköy, O. (Yönetmen). (2012). *Babamın Sesi* [Film]. Türkiye: Perişan Film.

- Doğu, B.; Özçetin, B.; Bayraktutan, G.; Binark, M.; Çomu, T.; Telli Aydemir, A.; İslamoğlu, G. (2014). *Seçimden seçime, Gezi direnişinden hükümet cemaat çatışmasına siyasetin yeni hali: vaka-i sosyal medya*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Duruel Erkılıç, S. (2014). *Türk sinemasında tarih ve bellek*. Ankara: De Ki.
- Eagleton, T. (2011). *İdeoloji*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ekici, İ. (2011). Türk siyasetinde merkez-çevre ilişkileri ve merkezsiz çevre dönemi. <http://www.politikadergisi.com/makale/turk-siyasetinde-merkez-cevre-iliskileri-ve-merkezsiz-cevre-donemi> (Erişim Tarihi: 16.01.2015)
- Ekinci, Y. (2013). "Merkez-çevre" ilişkileri bağlamında Türkiye'de toplum ve siyaset. <http://hurbakis.net/content/merkez-cevre-iliskileri-baglaminda-turkiyede-toplum-ve-siyaset> (Erişim Tarihi: 16.02.2015)
- Engin, V. (2014). Yaşarken yazılan tarih gelecekte nasıl okunacak? *Tarih*, 45.
- Erdoğan, İ. (2003). *Pozitivist metodoloji bilimsel araştırma tasarımı istatistiksel yöntemler analiz ve yorum*. Ankara: Erk Yayınları.
- Ergil, D. (1983). *İdeoloji ve milliyetçilik*. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.
- Ersoy, A. (2014). Yaşarken yazılan tarih gelecekte nasıl okunacak? *Tarih*, 45-46.
- Fiske, J. (2003). *İletişim çalışmalarına giriş*. (Çev: S. İrvan) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Genç, S. (2011). Yakın dönem sinemamızda İstanbul gerçekliği İstanbul ve İstanbullular. *Türk film araştırmalarında yeni yönelimler - 9 sinema ve gerçek* (Ed: D. Bayrakdar, M. Oğuz, Z. Altundağ, A. Kotaman). İstanbul: Bağlam Yayınları, ss. 71-86.

- Göker, E. (2007). "Ekonomik indirgemeci" mi dediniz?. *Ocak ve zanaat Pierre Bourdieu derlemesi* (Ed: G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, Ü. Tatlıcan. İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 277-303.
- Gramsci, A. (2014). *Hapishane defterleri: felsefe ve politika sorunları*. (Çev: A. Cemgil. İstanbul: Belge Yayınları.
- İnceoğlu, Y.; Çoban, S. (2014). *Azınlıklar, ötekiler ve medya* (Ed: Y. İnceoğlu, S. Çoban). (Çev: S. Belli). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, ss. 50-102.
- Işık, S. (2011). Foucault'nun marksist tarih, iktidar ve ideoloji eleştirisi. *Birey ve Toplum*, 1(1), s. 131-158.
- Kabadayı, L. (2014). *Film eleştirisi kuramsal çerçeve ve sinemamızdan örnek çözümlenmeler*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kahraman, H. B. (2007). *AKP ve Türk sağı*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Karaömerlioğlu, A. (2014). Yaşarken yazılan tarih gelecekte nasıl okunacak? *Tarih*, 48.
- Kaya, A. (2007). Pierre Bourdieu'nün pratik kuramının kilidi: alan kavramı. *Ocak ve zanaat Pierre Bourdieu derlemesi* (Ed: G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, Ü. Tatlıcan). İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 397-420.
- Koyuncu, B. (2014). *"Benim milletim..." AK Parti iktidarı, din ve ulusal kimlik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kömürcüoğlu, M. (2014). Göç ve kentleşme: gecekondudan kentsel dönüşüme. *Türkiye'de toplumsal değişim* (Ed: L. Sunar). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, ss. 89-125.

- Kuru, A. T. (2013). Türkiye'de askeri vesayetın yükselişı ve düşüşü: İslamcılık, Kürtçülük ve komünizm korkuları (Ed: A. T. Kuru, A. Stepan). *Türkiye'de demokrasi, İslam ve laiklik*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, ss. 139-159.
- Kürkçügil, M. (2014). 1950'lerden bugüne Kürtlerin yeniden uyanışı. *Tarih*, 6, s. 46-52.
- Lagendijk, J. (2013). Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılımı ve Adalet ve Kalkınma Partisi'nin rolü. *Türkiye'de demokrasi, İslam ve laiklik* (Ed: A. T. Kuru, A. Stepan). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, ss. 177-197.
- Mardin, Ş. (2007). *Türkiye'de toplum ve siyaset makaleler 1*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2011). *Türkiye'de İslam ve sekülerizm makaleler 5*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Metropol Film (Yapımcı), Türkmen, A. (Yönetmen). (2014). *Çekmeköy Underground* [Film]. Türkiye: Metropol Film.
- Moran, B. (2012). *Edebiyat kuramları ve eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ormanlı, O. (2015). Türk sinemasında yeni anlatım yöntemleri: Hayat Var ve Süt filmleri örnekleri. *Türk film araştırmalarında yeni yönelimler 11 sinema ve yeni* (Ed: D. Bayrakdar, M. Oğuz, M. Akser, Z. Altundağ). İstanbul: Bağlam Yayınları, ss. 46-62.
- Öktem Ünsal, B. (2015). AKP dönemi kentleşme politikaları ve kentsel dönüşüm. *Himmet, fitrat piyasa AKP döneminde sosyal politika* (Ed: M. Koray, A. Çelik). İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 301-316.

- Öktem, B. (2005). Küresel kent söyleminin kentsel mekanı dönüştürmedeki rolü. *İstanbul'da kentsel ayrışma* (Ed: H. Kurtuluş). İstanbul: Bağlam Yayınları, ss. 60.
- Önder, N. (2007). The turkish political economy: globalization and regionalism. *Perspectives on Global Development and Technology*, s. 229-259.
- Özbaran, S. (2014). Yaşarken yazılan tarih gelecekte nasıl okunacak? *Tarih*, 46.
- Özbudun, E. (2013a). Çoğulcu toplum ve tekçi devlet. *Türkiye'de demokrasi, İslam ve laiklik* (Ed: A. T. Kuru, A. Stepan). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, ss. 1-12.
- Özbudun, E. (2013b). Ek. *Türkiye'de demokrasi, İslam ve laiklik* (Ed: A. T. Kuru, A. Stepan). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, ss. 175-176.
- Özbudun, E. (2013c). Türk Anayasa Mahkemesi ve siyasal kriz. *Türkiye'de demokrasi, İslam ve laiklik* (Ed: A. T. Kuru, A. Stepan). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, ss. 161-174.
- Özdağ, Ü. (2003). Yeniden Türk milliyetçiliği, daima Türk milliyetçiliği. *Türk Yurdu*, 23(191), s. 5-22.
- Özdalga, E. (2014). *Kimlik denklemleri Türkiye'nin sosyo-kültürel anlam haritası üzerine*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özden, P. P. (2010). Türkiye'deki kentsel dönüşüm politikaları ve uygulamalarına eleştirel bir bakış. *Kentsel dönüşümde politika, mevzuat, uygulama: Avrupa deneyimi, İstanbul uygulamaları* (Ed: D. Özdemir). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, ss. 194-224.
- Özden, Z. (2000). *Film eleştirisi film eleştirisinde temel yaklaşımlar ve tür filmi eleştirisi*. İstanbul: Afa Yayıncılık.

- Özkul, B. (2014). Gezi'nin küresel boyutu: ağ toplumu ve doğrudan demokrasi fikri. *Birikim*, 302, s. 34-43.
- Özsöz, C. (2009). *Pierre Bourdieu sosyolojisi ve simgesel şiddet*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Ryan, M., Kellner, D. (2010). *Politik kamera çağdaş Hollywood sinemasının ideolojisi ve politikası*. (2. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Saraçoğlu, C. (2014). *Şehir, orta sınıf ve Kürtler inkardan "tanıyarak dışlama"ya* (3. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Shils, E. (2002). Merkez ve çevre. *Türkiye Günlüğü*, s. 86-96.
- Soyarık Şentürk, N. (2013). AKP'nin vatandaşlaştırma projesi: nereye?. *İktidarın şiddeti Akp'li yıllar, neoliberalizm ve İslamcı politikalar* (Ed: S. Coşar, G. Yücesan Özdemir). İstanbul: Metis Yayınları, ss. 139-158.
- Söylemez, B. (2015). Belmin Söylemez röportajı. 49-52. (S. Tokmak, Röportaj Yapan) Encore Yayınları.
- Sucu, İ. (2012). Althusser'in gözünden ideoloji ve ideolojinin bir taşıyıcısı. *Selçuk İletişim*, 7(3), s. 30-41.
- Sunar, L., & Kaya, Y. (2014). Toplumsal yaşamda değerler: modernleşme, muhafazakarlaşma ve kutuplaşma. *Türkiye'de toplumsal değişim* (Ed: L. Sunar). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, ss. 327-360.
- Suner, A. (2006). *Hayalet ev yeni Türk sinemasında aidiyet, kimlik ve bellek*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Swartz, D. (2011). *Kültür ve iktidar Pierre Bourdieu'nün sosyolojisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şimşek, A. (2014). *Yeni orta sınıf - "sinik stratejiler"*. İstanbul: Agora Kitaplığı.

- Tahaoğlu, Ç. (2010). *Yönetmenler ve yapımcılardan "yeni sinema hareketi"*.
<http://bianet.org/bianet/kultur/121036-yonetmenler-ve-yapimcılardan-yeni-sinema-hareketi> (Erişim Tarihi: 12.03.2015)
- Taşkın, Y. (2013a). *Anti-komünizmden küreselleşme karşıtlığına milliyetçi muhafazakar entelijansiya*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Taşkın, Y. (2013b). *AKP devri Türkiye siyaseti, İslamcılık, Arap baharı*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Tokmak, S. (2015). Girizgah. *Suret*, 6, s. 31-32.
- Toprak, B.; Bozan, İ.; Morgül, T.; Şener, N. (2012). *Türkiye'de farklı olmak din ve muhafazakarlık ekseninde ötekileştirilenler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Tuğal, C. (2007). *Liberal sivil toplumculuğun zafer ve iflası*.
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=231094> (Erişim Tarihi: 21.02.2015)
- Tuncel, G.; Gündoğmuş, B. (2012). Türkiye siyasetinde merkez-çevrenin dönüşümü ve geleneksel merkezin konumlanma sorunu. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(3), s. 137-158.
- Türk, H. B. (2007). "Sihirden nefret eden bir ilüzyonist": Bourdieu, gelenek ve ideoloji. *Ocak ve zanaat Pierre Bourdieu derlemesi* (Ed: G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, Ü. Tatlıcan). İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 605-627.
- Uçkan, R., Koca, B. (2014). Bir imkan olarak sol-İslamcılık ve merkez sol ittifakı. *Birikim*, 307, s. 22-27.
- Wacquant, L. (2007). Pierre Bourdieu: hayatı, eserleri ve entelektüel gelişimi. *Ocak ve zanaat Pierre Bourdieu derlemesi* (Ed: G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, Ü. Tatlıcan). İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 53-77.

- White, J. (2013). *Müslüman milliyetçiliği ve yeni Türkler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yalçın, S. (2014). Siyasetin "o biçimi": LGBTİ hareketinin anaakım siyasetle imtihanı. *Birikim*, 308, s. 6-10.
- Yalman, G. (2013). AKP iktidarında söylem ve siyaset: neyin krizi? *İktidarın şiddeti Akp'li yıllar, neoliberalizm ve İslamcı politikalar* (Ed: S. Coşar, G. Yücesan Özdemir). İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 23-47.
- Yankaya, D. (2014). *Yeni İslami burjuvazi*. (Çev: M. Işık Durmaz). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yaşlı, F. (2014). *AKP, cemaat, sünni-ulus yeni Türkiye üzerine tezler*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Yeğen, M. (2006). *Müstakbel Türk'ten sözde vatandaşa*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yel, A. M. (2007). Bourdieu ve din alanı: sermaye, iktidar, modernlik. *Ocak ve zanaat Pierre Bourdieu derlemesi* (Ed: G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, Ü. Tatlıcan). İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 566-577.
- Yeşilyurt Gündüz, Z. (2013). Avrupa Birliği ve AKP: neoliberal bir aşk hikayesi. *İktidarın şiddeti Akp'li yıllar, neoliberalizm ve İslamcı politikalar* (Ed: S. Coşar, G. Yücesan Özdemir). İstanbul: Metis Yayınları, ss. 229-249.
- Yıldırım, M. (2014). Eğitim hakkı ve düşünce, din veya inanç özgürlüğü. *Ayrıntı Dergi*, 7, s. 49-54.
- Yılmaz, B. (2013). Siyasal İslam'dan AKP iktidarına İslamcı burjuvazi ve demokrasi: eleştirel bir değerlendirme. *İktidarın şiddeti Akp'li yıllar, neoliberalizm ve İslamcı politikalar* (Ed: S. Coşar, G. Özdemir Yücesan). (Çev: B. Doğan, Ö. Çelik, E. Koçak). İstanbul: Metis Yayınları, ss. 91-114.

Zizek, S. (2011). Sunuş toplumsalın kalbindeki film. *Filmlerle sosyoloji* (B. Diken, C. Bagge). (2. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları, ss. 11-15.

İnternet Kaynakları

<http://arsiv.ntvmsnbc.com/modules/secim2007/secim2002/> (Erişim Tarihi: 22.10.2014)

<http://arsiv.ntv.com.tr/news/439256.asp> (Erişim Tarihi: 16.04.2015)

<http://bianet.org/bianet/bianet/135875-dindar-genclik-yetistirmek-istiyoruz> (Erişim Tarihi: 07.02.2015)

<http://blog.radikal.com.tr/lgbt/dedim-esit-misin-dedi-heteroseksuelim-2173> (Erişim Tarihi: 09.06.2015)

<http://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/saglik-bakani-imama-uydu-tecavuze-ugrayan-dogursun-gerekirse-devlet-bakar-haberi> (Erişim Tarihi: 14.05.2015)

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/printnews.aspx?DocID=266580> (Erişim Tarihi: 09.06.2015)

<http://m.akparti.org.tr/site/haberler/butun-tarih-arsivimiz-osmanlicadir/69521#1> (Erişim Tarihi: 10.12.2014)

http://m.radikal.com.tr/politika/basbakan_erdogan_biz_birkac_capulcunun_yap_tiklarini_yapmayiz-1136875 (Erişim Tarihi: 26.01.2015)

http://m.radikal.com.tr/politika/erdogandan_gezi_eylemcilerine_yeni_benzetme_kemirgenler-1143124 (Erişim Tarihi: 23.01.2015)

<http://m.t24.com.tr/yazarlar/erdem-yoruk/geziye-kimler-katildi-orta-siniflar-isciler-turkler-ve-kurtler-hakkinda-bazi-somut-bilgiler-ve-saptamalar,8391> (Erişim Tarihi: 28.01.2015)

<http://secim2007.ntvmsnbc.com/> (Erişim Tarihi: 22.10.2014)

http://tr.scribd.com/doc/99645/E-Muht%C4%B1ran%C4%B1n-tam-metni#force_seo (Erişim Tarihi: 09.12.2014)

http://tr.wikisource.org/wiki/T%C3%BCrkiye_Cumhuriyeti_Ba%C5%9Fbakanl%C4%B1nC4%9F%C4%B1_28_Nisan_2007_tarihli_bas%C4%B1n_a%C3%A7%C4%B1klamas%C4%B1 (Erişim Tarihi: 09.12.2014)

<http://t24.com.tr/haber/basbakan-erdogan-escinsellerin-haklari-yasal-guvence-altina-alinmali,204994> (Erişim Tarihi: 09.06.2015)

<http://t24.com.tr/haber/basbakan-kizli-erkekli-kalınan-evlerde-karmakarışik-her-sey-olabiliyor,243338> (Erişim Tarihi: 15.05.2015)

<http://www.aksam.com.tr/guncel/tecavuze-ugrayan-da-kurtaj-yaptirmamali/haber-118800> (Erişim Tarihi: 14.05.2015)

<http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2015/02/turkey-government-early-marriages.html> (Erişim Tarihi: 21.06.2015)

http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/08/140810_cumhurbaskanligi_secim (Erişim Tarihi: 16.04.2015)

http://www.bbc.co.uk/turkce/ozeldosyalar/2013/02/130217_rengin_ergenekon (Erişim Tarihi: 16.04.2015)

<http://www.bik.gov.tr/yuzde-50-yi-evde-zor-tutuyoruz-haberi-39194/> (Erişim Tarihi: 23.01.2015)

<http://www.cnnturk.com/2010/turkiye/03/07/bakan.kavaf.escinsellik.bir.hastalik/566620.0/> (Erişim Tarihi: 09.06.2015)

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/318226/Haydi_kizlar_kocaya_.html (Erişim Tarihi: 15.05.2015)

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/161676/Askerler_Osmanli_ordu_marsiyla_yurudu__Dillerde_tekbir__Allahu_ekber.html (Erişim Tarihi: 11.12.2014)

<http://www.demokrathaber.net/guncel/uluderede-sivil-katliami-35-olu-h5979.html> (Erişim Tarihi: 13.05.2015)

<http://www.gazetevatan.com/is-isteyen-kadinlara--alayli--cevap--227671-gundem/> (Erişim Tarihi: 15.05.2015)

<http://www.haberturk.com/gundem/haber/548770-tek-devlet-tek-bayrak-tek-vatan-tek-millet-> (Erişim Tarihi: 13.11.2014)

<http://www.haberturk.com/gundem/haber/626064-bu-ulkede-artik-kurt-sorunu-yoktur> (Erişim Tarihi: 30.12.2014)

<http://www.haberturk.com/kultur-sanat/haber/576848-ilk-kez-bir-kurtce-eser-turkceye-cevrildi> (Erişim Tarihi: 16.12.2014)

<http://www.haberturk.com/polemik/haber/747352-cocugun-ne-sucu-var-anasi-kendisini-oldursun-> (Erişim Tarihi: 14.05.2015)

<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/11240874.asp> (Erişim Tarihi: 15.05.2015)

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/12882122.asp> (Erişim Tarihi: 27.12.2014)

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/17238959.asp> (Erişim Tarihi: 15.05.2015)

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/21514407.asp> (Erişim Tarihi: 16.04.2015)

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/27518846.asp> (Erişim Tarihi: 12.11.2014)

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/27640428.asp> (Erişim Tarihi: 20.06.2015)

<http://www.hurriyet.com.tr/secim2011/default.html> (Erişim Tarihi: 22.10.2014)

http://www.kaosgldernegi.org/resim/yayin/dl/lgbt__nsan_haklar__raporu_kaos_gl_2014.pdf (Erişim Tarihi: 09.06.2015)

<http://www.milliyet.com.tr/basbakan-erdogan-kurtaji-cinayet-olarak-goruyorum/siyaset/siyasetdetay/25.05.2012/1545183/default.htm> (Erişim Tarihi: 10.05.2015)

<http://www.milliyet.com.tr/celik-lgbt-bireyleri--gundem-2002624/?ref=OtherNews> (Erişim Tarihi: 09.06.2015)

<http://www.milliyet.com.tr/cumhurbaskanligi-sarayi-nda-bir-ilk-gundem-1997609/> (Erişim Tarihi: 12.01.2015)

<http://www.milliyet.com.tr/erdogan-isteseniz-de-istemesiniz/siyaset/detay/1981097/default.htm> (Erişim Tarihi: 10.12.2014)

<http://www.milliyet.com.tr/erdogan-kurtaj-bir-cinayettir/siyaset/siyasetdetay/26.05.2012/1545254/default.htm> (Erişim Tarihi: 14.05.2015)

<http://www.milliyet.com.tr/kampus-degil-kulliyeye-olsun/siyaset/detay/1995610/default.htm?ref=OtherNews> (Erişim Tarihi: 09.01.2015)

<http://www.milliyet.com.tr/karar--font-color-red-bugun-mu---font--aciklanacak-/siyaset/siyasetdetay/30.07.2008/972729/default.htm> (Erişim Tarihi: 16.04.2015)

<http://www.milliyet.com.tr/masallar-bile-degistiriliyor--gundem-1980533/> (Erişim Tarihi: 07.12.2014)

<http://www.milliyet.com.tr/trans-birey-eylul-u-cete-olme-gundem-1995134/> (Erişim Tarihi: 09.06.2015)

<http://www.milliyet.com.tr/-hamile-kadinin-sokakta-gezmesi/gundem/detay/1741343/default.htm> (Erişim Tarihi: 18.06.2015)

<http://www.ntvmsnbc.com/id/25160366/> (Erişim Tarihi: 16.12.2014)

<http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25008774/> (Erişim Tarihi: 14.11.2014)

<http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25130285> (Erişim Tarihi: 13.01.2015)

<http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25354752> (Erişim Tarihi: 14.05.2015)

<http://www.ntv.com.tr/galeri/ekonomi/erdogan-hizlandirin-dedi-kanal-istanbulun-ayrintilari-netlesti,olZcSZoz9kGP-L7b6qKG1A/NhY5JctGAECBI6oucujbPA> (Erişim Tarihi: 09.06.2015)

<http://www.ntv.com.tr/video/turkiye/emirgan-korusu-yanina-insaat,18YN658bX0CXMbFFrH9qQg> (Erişim Tarihi: 09.06.2015)

<http://www.posta.com.tr/turkiye/HaberDetay/-Hamileler-sokaga-cikmasin--diyen-ilahiyatcidan-yeni-bomba-.htm?ArticleID=195487> (Erişim Tarihi: 15.05.2015)

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=231368> (Erişim Tarihi: 16.04.2015)

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=236449> (Erişim Tarihi: 16.04.2015)

http://www.radikal.com.tr/politika/erdogan_her_kurtaj_bir_uluderedir-1089189 (Erişim Tarihi: 14.05.2015)

http://www.radikal.com.tr/politika/erdogan_musta_chpye_tas_atti-1033102 (Erişim Tarihi: 18.12.2014)

http://www.radikal.com.tr/turkiye/omer_tugrul_inancerden_tartisilacak_hamil_e_cikisi-1250514 (Erişim Tarihi: 16.06.2015)

http://www.radikal.com.tr/turkiye/yeni_yilin_ilk_bebegi_meryem_azra_oldu-1263291 (Erişim Tarihi: 01.01.2015)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5524f72e39d286.89762444 (Erişim Tarihi: 30.03.2015)

<http://www.trt.net.tr/Kurumsal/Tarihce.aspx> (Erişim Tarihi: 27.12.2014)

<http://www.yeniakit.com.tr/haber/tskda-bir-ilk-askerler-yemin-torenine-mehter-marsi-ile-hazirlandi-39646.html> (Erişim Tarihi: 11.12.2014)

<http://www.yenisafak.com.tr/aktuel/dormenden-kurtce-bir-kis-oykusu-230681> (Erişim Tarihi: 16.12.2014)

http://www.zaman.com.tr/gundem_bakan-vecdi-gonul-turk-hanimplari-evinin-susudur_157092.html (Erişim Tarihi: 15.05.2015)

http://www.zaman.com.tr/newsDetail_openPrintPage.action?newsId=680 (Erişim Tarihi: 12.04.2015)

<http://www.3kopru.com/proje/PROJE-HAKKINDA/1> (Erişim Tarihi: 09.06.2015)

<https://www.facebook.com/notes/yeni-sinema-hareketi/yeni-sinema-hareketi-genel-ilkeleri/122042101155475> (Erişim Tarihi: 10.06.2015)

www.aa.com.tr/tr/haberler/481917--davutoglu-alevi-stk-temsilcileriyle-bulustu (Erişim Tarihi: 22.03.2015)

www.aljazeera.com.tr/haber/erdogandan-alevilere-iftar (Erişim Tarihi: 09.11.2014)

www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/11/141108_davutoglu (Erişim Tarihi: 23.04.2015)

www.milliyet.com.tr/erdogan-dersim-icin-ozur-diledi/siyaset/siyasetdetay/23.11.2011/1466430/default.htm (Erişim Tarihi: 23.04.2015)

www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.55c3d934a9fd64.92191741 (Erişim Tarihi: 14.03.2015)

www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.55C3D9474CB587.17527620 (Erişim Tarihi: 14.03.2015)